

SRMKA

SERAMİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF CERAMIC RESEARCH

SAYI/ ISSUE 2
2020

e-ISSN: 2687-5683

www.srmka.com

SERAMİK
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
THE JOURNAL
OF CERAMIC RESEARCH

Editörler / Editors

Doç. Dr. H. Ertuğ ERGÜRER
Dr. Öğr. Üyesi M. Ali YILMAZ

Editör Yardımcıları / Editorial Assistants

Dr. Cüneyt ÖZ
Mustafa YILDIZLI
Hüseyin DÜLGER
Serap YILMAZ
Umut BÜYÜME
Natalia ASTASHOVA

Yazım ve Dil Editörü

Spelling and Language Editor
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin AKSOY

Yabancı Dil Editörü / Foreign Language Editor

Melony Erin FRANCHINI

Redaktör / Redactor

Ayşe TATAR YILDIZ

Dizgi / Layout

Hüseyin DÜLGER

Dergimize gelen tüm makaleler, bilimsel etiğe uygunluk yönünden ön kontrol aşamasında İntihal programı ile denetlenmektedir.

Yayın Kurulu/

Editorial Board

Prof. Dr. Ayşe Tuba ÖKSE, Kocaeli Ü.
Prof. Dr. Aynur ÖZFIRAT, Artuklu Ü.
Prof. Dr. Billur TEKKÖK KARAÖZ, Başkent Ü.
Prof. Dr. Janoscha KREPPNER, Münster U.
Prof. Dr. Jeroen POBLOME, Ku Leuven U.
Prof. Dr. Ilia PALAGUTA, Stieglitz
State Academy of Art and Design
Prof. Dr. Kaan İREN, Muğla Sıtkı Koçman Ü.
Prof. Dr. Paul REYNOLDS, Barcelona U.
Prof. Dr. Şevket DÖNMEZ, İstanbul Ü.
Doç. Dr. Dirk Paul MIELKE, Freie U.
Dr. Pavol HNILA, Freie U.

Bilimsel Danışma Kurulu /

Scientific Advisory Board

Prof. Dr. Ayşegül AYKURT, Hacettepe Ü.
Prof. Dr. Beate BÖHLENDORF-ARSLAN, Philipps U.
Prof. Dr. Bilge HÜRMEZLÜ, Süleyman Demirel Ü.
Prof. Dr. Dirk WICKE, Goethe U.
Prof. Dr. Gül İŞİN, Akdeniz Ü.

Prof. Dr. Ertekin M. DOKSANALTI, Selçuk Ü.

Prof. Dr. G. Gürketin DEMİR, Ege Ü.

Prof. Dr. Mehmet İŞIKLI, Atatürk Ü.

Prof. Dr. Mehmet TEKOCAK, Selçuk Ü.

Prof. Dr. Mustafa BULBA, Akdeniz Ü.

Prof. Dr. Rainer M. CZICHON, Uşak Ü.

Prof. Dr. Y. Selçuk ŞENER, Ank. Hacı Bayram Veli Ü.

Doç. Dr. Ali Akın AKYOL, Ankara Hacı Bayram Veli Ü.

Doç. Dr. Atakan Akçay, Ankara Hacı Bayram Veli Ü.

Doç. Dr. Atilla BATMAZ, Ege Ü.

Doç. Dr. Bahadır DUMAN, Pamukkale Ü.

Doç. Dr. Cenker ATILA, Ahi Evran Ü.

Doç. Dr. Çiler ÇİLİNGİROĞLU ÜNLÜSOY, Ege Ü.

Doç. Dr. Deniz SARI, Bilecik Şeyh Edebali Ü.

Doç. Dr. Erkan KONYAR, İstanbul Ü.

Doç. Dr. Erkan ALKAÇ, Mersin Ü.

Doç. Dr. Erkan DÜNDAR, Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü.

Doç. Dr. Gerwulf SCHNEIDER, Freie U.

Doç. Dr. İlkan HASDAĞLI, Trakya Ü.

Doç. Dr. Lale DOĞER, Ege Ü.

Doç. Dr. Mahmut AYDIN, Batman Ü.

Doç. Dr. Mehmet KAŞKA, Süleyman Demirel Ü.

Doç. Dr. Mehmet Nezh AYTAÇLAR, Ege Ü.

Doç. Dr. Murat FIRAT, Süleyman Demirel Ü.

Doç. Dr. Sevinç GÖK İPEKÇİOĞLU, Ege Ü.

Doç. Dr. Yasemin POLAT, Ege Ü.

Dr. Öğr. Üyesi Atilla TÜRKER, Ondokuz Mayıs Ü.

Dr. Öğr. Üyesi B. S. Alptekin ORANSAY, Anadolu Ü.

Dr. Öğr. Üyesi Fatma ŞAHİN, Çukurova Ü.

Dr. Öğr. Üyesi Gulan AYAZ, Van Yüzüncü Yıl Ü.

Dr. Öğr. Üyesi Hasan UÇAR, Ege Ü.

Dr. Öğr. Üyesi H. Asena KIZILARSLANOĞLU,
Kastamonu Ü.

Dr. Öğr. Üyesi Hatice ERGÜRER, Karamanoğlu
Mehmetbey Ü.

Dr. Öğr. Üyesi Hatice KÖRSULU, Karamanoğlu
Mehmetbey Ü.

Dr. Öğr. Üyesi Murat BAYAZİT, Batman Ü.

Dr. Öğr. Üyesi Onur ZUNAL, Ege Ü.

Dr. Öğr. Üyesi Volkan YILDIZ, Manisa Celal Bayar Ü.

Dr. Berthold EINWAG, Ludwig-Maximilians-U.

Dr. Claudia GLATZ, Glasgow U.

Dr. Eda GÜNGÖR ALPER, Dokuz Eylül Ü.

Dr. G. Mustafa KİBAROĞLU, Tübingen U.

Dr. Kudret SEZGİN, Hitit Ü.

Dr. Kristina WINTER-JACOBSEN, Copenhagen U.

Dr. Krzysztof DOMZALSKI, Institute of Archaeology and
Ethnology Polish Academy of Sciences

Dr. Małgorzata DASZKIEWICZ, Freie U.

Dr. Philip BES, Leuven Ü.

Olivier Nieuwenhuijse Anısına

Sevgili dostumuz ve meslektaşımız Olivier Nieuwenhuijse'nin 15 Ocak 2020'de vefat ettiği haberini paylaşmaktan büyük üzüntü duyuyoruz.

In Memoriam Olivier Nieuwenhuijs

It is with great sadness that we share the news that our dear friend and colleague Olivier Nieuwenhuijse passed away on January 15th 2020.

SERAMİK
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
THE JOURNAL
OF CERAMIC RESEARCH

Dergi Hakkında

Seramik Araştırmaları Dergisi [SRMKA], Neolitik Dönem'den, Osmanlı Dönemi sonuna kadar ithal ya da yerel üretim seramikleri ve bu seramikleri ile ilişkili analogik, arkeometrik, etnoarkeolojik vb. çalışmaların yayınlandığı bir dergidir. Her Aralık ayında, yılda bir sayı olarak yayımlanan dergimiz Açık Erişim Sistemi'nde uluslararası hakemli bir dergidir. Okuyucular dergideki makaleleri tam metin olarak okuyup indirebilme ve kaynak olarak gösterebilme hakkına sahip olacaklardır. Dergiye gönderilen makalelerdeki tüm seramikler www.srmka.com sitesinde de yayımlanacaktır. Dergimize gönderilen makalelerin değerlendirilmesinde ya da yayım sürecinde bir ücret talep edilmemektedir. Dergide yayımlanan makalelerin sorumluluğu yazara aittir

Amaç

Seramik Araştırmaları Dergisi [SRMKA], yüzyıllardır insanoğlunun ihtiyaçlarına ve beğenilerine göre şekillenen ve arkeolojik çalışmalarda yoğun olarak bulunan seramik malzemenin değerlendirilmesine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Arkeoloji, Tarih, Arkeometri ya da Sanat Tarihi branşlarında sadece seramik üzerine bir derginin Türkiye'de bulunmaması ve bu dergiyle bu boşluğun doldurulması derginin temel amaçları arasındadır. Günümüzde seramik çalışmalarının teknolojik, analitik ve arkeolojik açıdan birlikte ilerlemesi arkeologlara fayda sağlamıştır. 'Eski' seramikler, Sosyal Bilimlerin, Fen Bilimleriyle buluşması açısından bir kavşak görevi görmektedir. Yapılan çalışmaları ve edinilen tecrübeleri bir arada tutabilmek arzusu Seramik Araştırmaları Dergisi'ni yayınlama kararında etkili olmuştur. DergiPark'ta açık erişim imkânı sunulan makalelerin dergi resmi internet siteleri olan www.srmka.com sitesinde de yayınlanması ve daha geniş kesime ulaştırılması amaçlanmaktadır.

Kapsam

Seramik Araştırmaları Dergisi [SRMKA] Neolitik Dönem'den Osmanlı Dönemi sonuna kadarki dönemin seramiklerini kapsayan bir yayın anlayışına sahiptir. Bu süreç içindeki seramiklerin üretim aşamaları, üretim teknolojisi ve üretim yerleri, kullanım amaçları ve bölgeler arası etkileşimlerinin arkeolojik, arkeometrik, etnoarkeolojik veya sanat tarihsel açıdan incelenmesi ise derginin konu kapsamındadır.

İletişim

E-posta: srmkarsder@gmail.com

Telefon: 0505 411 49 08

Adres 1: Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Karaman/TÜRKİYE

Adres 2: Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Uşak/TÜRKİYE

www.srmka.com

E- Dizin

SERAMİK
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
THE JOURNAL
OF CERAMIC RESEARCH

About to Journal

The Journal of Ceramic Research, a collection of studies on local and imported ceramics from the Neolithic Age to the end of the Ottoman period in combination with comparative archaeology, archaeometry and ethnoarchaeology i.a., was published first in 2019. The Journal of Ceramic Research, is an open access and internationally peer-reviewed journal which appears once a year, in December. The journal provides permanent access to its content, free of charge to read, download and cite for everybody. The submitted pottery is also available to everyone through www.srmka.com. There are no publication fees. All responsibilities for the published articles belong to the author

Aim

The objective of the Journal of Ceramic Research is to contribute to the evaluation of pottery which is found in huge numbers during archaeological investigations and which met the humans' need and taste for millennia. The second aim is to fill a gap in the archaeological literature by an interdisciplinary discourse on ceramics in archaeology, history, archaeometry and art history in Turkey. Today archaeologists working on pottery benefit from an interoperability in technological, analytical and archaeological terms. 'Old' ceramics are a junction point between social and physical sciences. The desire to keep the ceramic studies and experiences together affected our decision to publish the Journal of Ceramic Research. Last not least, the Journal of Ceramic Research aims to reach a wider audience with the help of DergiPark and the journal's official website, www.srmka.com, both of which offer open access opportunities..

Scope

The Journal of Ceramic Research deals with ceramics from its beginnings in the Neolithic Age until the end of the Ottoman period. Within that timespan developments in the production of pottery, different technologies, production centers, foreign influences as well as different possibilities of usage seen from archaeological, archaeometrical, ethnoarchaeological or art historical perspectives will be in the main focus of this journal.

Contact

E-mail: srmkarsder@gmail.com

Phone: 0505 411 49 08

Address 1: Karamanoğlu Mehmetbey University, Faculty of Literature, Department of Archaeology, Karaman/TURKEY

Address 2: Uşak University, Faculty of Art and Sciences, Department of Archaeology, Uşak/TURKEY
www.srmka.com

E- Index

SERAMİK
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
THE JOURNAL
OF CERAMIC RESEARCH

İÇİNDEKİLER
CONTENTS

Mehmet Ali ÖZDEMİR / Mehmet IŞIKLI
Nevşehir, Suluca Karahöyük Demir Çağı Boya Bezemeli Seramikleri
The Painted Pottery of Iron Age from Suluca Karahöyük in Nevşehir
ss/pp: 1-53

Gulan AYZAZ
Doğu Anadolu Erken Demir Çağ Çanak Çömlek Kültür Grupları: Kısa Bir Değerlendirme
Cultural Groups of Early Iron Age Pottery in Eastern Anatolia: A Brief Review
ss/pp: 54-79

Atilla BATMAZ
Urartu'dan Osmanlı'ya Kalan Miras: Parlak Kırmızı Astar
A Legacy from Urartu to Ottoman: Red Glossy Slip
ss/pp: 80-90

Cenker ATİLA
A New Vase of the Birdseed Painter: The St. Louis Pitcher
Birdseed Ressamı'nın Yeni Bir Vazosu: St. Louis Sürahisi
ss/pp: 91-102

G. Senem ÖZDEN GERÇEKER
2019 Yılı Syedra-Büyük Hamam Kazı Çalışmalarında Bulunan Geç Roma D Seramikleri
Late Roman D Ceramics Discovered during the Syedra-Large Bath Excavations in 2019
ss/pp: 103-135

Ali Akın AKYOL / Abdulkadir ÖZDEMİR / Ziya KILINÇ
Murat Tepe Kazısı (Bingöl, Doğu Anadolu) Bizans Dönemi Seramikleri Arkeometrik Analizleri
Archaeometric Analyses of Byzantine Period Ceramics from Murat Tepe Excavation (Bingöl, Eastern Anatolia)
ss/pp: 136-157

SERAMİK
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
THE JOURNAL
OF CERAMIC RESEARCH

SRMKA Sayı/ Issue 2

Yıl/Year 2020, 1-53

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 16.11. 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 19.12.2020

Yayın Tarihi/ Published: 31.12.2020

NEVŞEHİR, SULUCA KARAHÖYÜK DEMİR ÇAĞI BOYA BEZEMELİ SERAMİKLERİ

*THE PAINTED POTTERY OF IRON AGE FROM SULUCA KARAHÖYÜK IN
NEVŞEHİR*

Mehmet Ali ÖZDEMİR *

Mehmet IŞIKLI**

Özet

Yazı öncesi toplulukların en önemli maddi kültür kalıntısı, onların kullandıkları çanak çömlekleridir. Bu kültür varlıkları, toplumların yaşayış şekillerinden inanç sistemlerine, teknolojilerinden sanat anlayışlarına kadar birçok alanda bizlere bilgi sunmaktadır. Ayrıca seramikler üzerinde yer alan kabartma, kazıma ve boyama gibi tekniklerle yapılan bezeme uygulamaları ise ilgili toplumun gelişmişlik seviyesinden dönemin moda anlayışına kadar birçok detayı yansıtabilmektedir. Yazılı geleneklerin büyük bir kesintiden (Hitit'in yıkılmasını izleyen süreç) sonra tekrar ortaya çıkmaya başladığı Demir Çağlar için de bu durum geçerlidir. Bu çalışmaya konu olan seramikler de bu sürecin malzemesidir. Söz konusu bu çalışmada Nevşehir il sınırları içerisinde yer alan 1967-1974 ve 1977 yılları arasında kazı çalışmalarının sürdürüldüğü Suluca Karahöyük'ün boya bezemeli demir çağ seramikleri ele alınmaktadır. Hacıbektaş Müzesi'nde korunan tüm ve parçalar halinde toplam 69 adet seramik eser değerlendirilmiştir. Orta Anadolu'nun Demir Çağı'nın aydınlatılmasında önemli bir yere sahip olan bu seramikler, bölgede daha önce kazısı yapılmış olan anahtar yerleşimlerden ele geçen seramiklerle karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Orta Anadolu, Kapadokya, Suluca Karahöyük, Demir Çağı, Boya Bezemeli Seramikler

* Doktorant, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Erzurum / TÜRKİYE e- posta: arkeomali@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-2740-7743

** Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Erzurum / TÜRKİYE. e-posta: misikli@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6205-4117

Abstract

The most important material cultural remains of pre-literary communities are the pottery they used. They provide us with information in many areas ranging from their life styles to belief systems. In addition, the decoration applications made with techniques such as relief, incised and painting on ceramic surface can reflect many details from the development level of the relevant society to the fashion of the period. This was also the case for the Iron Ages, when written traditions began to reappear after a great interruption (the process following the collapse of the Hittite). The ceramic group which is subject to this study is also the material of this process. In this study, the painted ceramics of Iron Age coming from Suluca Karahöyük which is located within the borders of Nevşehir province, where excavations were carried out between 1967-1974 and 1977, are discussed. A total of 69 ceramic artifacts in whole and in fragmentary. which are preserved in the Hacibektaş Museum were evaluated. These ceramics, which have an important place in the understanding of the Iron Age of Central Anatolia, have been compared with the ceramics found in key settlements which have been excavated in the region previously.

Keywords: Central Anatolia, Cappadocia, Suluca Karahöyük, Iron Age, The Painted Pottery

Giriş

Anadolu kültür tarihinde yaklaşık olarak MÖ 12. yüzyılın başlarından MÖ 4. yüzyılın sonlarına kadar geçen süre Demir Çağı olarak kabul edilir. Geleneksel kronolojiye göre; bu sürecin başlangıcını Anadolu'nun Geç Tunç Çağ boyunca baş aktörü durumunda olan büyük Hitit Krallığı'nın yıkılması, sonunu ise Büyük İskender'in Hellenizasyon faaliyetleri belirler. Büyük Hitit İmparatorluğunun yıkılmasının ardından Erken Demir Çağ, diğer tanımlanmasıyla Karanlık Çağ özellikle Batı ve Orta Anadolu'da yazılı ve arkeolojik verilerin yetersiz kaldığı bir süreç olarak kabul edilmiştir. Son dönemde özellikle Orta Anadolu'da yapılan arkeolojik araştırmalar bölge için çok farklı bir resim ortaya koyar. Bu durum hem Erken hem de Orta Demir Çağ için geçerlidir. Doğu Anadolu'da Urartu, Orta ve Batı Anadolu'da Frig ve Lidya, Orta Anadolu'nu güneyinde ve Güneydoğu Anadolu'da Hitit'in mirasçısı olan Geç Hitit Kent Devletleri döneme damgasını vurmuştur. Bu dağılık politik yapı ve ardından bıraktığı maddi kültür kalıntıları, söz konusu dönemin sosyo-politik, sosyo-ekonomik, kültürel yapılanmasını anlamamıza yardımcı olur. Onlardan geriye kalan arkeolojik materyalin önemli bir kısmını da çanak çömlekler oluşturur. Sürecin arkeolojik hikâyesini hala arkeologlar, bu krallıkların savunmalı yerleşimlerine ve kısıtlı yazılı verilerine rağmen daha çok seramikleri üzerinden yazabilmektedirler.

Bu çalışmanın ana malzemesi de bu tür bir veri grubudur. Söz konusu seramik grubu 1967-1974 ve 1977 yıllarında Suluca Karahöyük'ten ele geçen Demir Çağın boya bezemeli seramikleridir. Çalışmada tüm kap ve parçalardan oluşan toplam 69 adet boya bezemeli seramik değerlendirilmeye alınmıştır. Söz konusu bu malzeme grubu daha önce bir lisansüstü tez

çalışması kapsamında ele alınmıştır¹. Gerek tez çalışmasında gerekse bu çalışmada, karşılaşılan en önemli sorunlardan biri; malzemenin ele geçtiği yerleşimin sağlıklı bir stratigrafisinin belirlenememiş olması, kazı ve müze envanter kayıtlarının yetersizliğidir. Bu aşamada söz konusu seramiklerin değerlendirilmesinde, en önemli çıkış noktası bölge genelinde son yıllarda sayıları artan sistematik kazılar olmuştur. Bu nedenle çalışmamız açısından Alişar, Boğazköy, Gordion, Kaman-Kalehöyük, Ovaören ve Kınık Höyük gibi merkezler “anahtar yerleşim” niteliği taşımaktadır. Söz konusu merkezlerde yürütülen sistemli kazılar, araştırmalar ve bunlarla ilgili yapılan yayınlar malzememizin daha bilimsel ve daha doğru olarak incelenip değerlendirilmesinde yol gösterici olmuştur (Fig. 1).

Suluca Karahöyük ve Burada Yapılan Arkeolojik Araştırmaların Tarihçesi

Suluca Karahöyük yerleşimi, Kapadokya'nın merkezi olarak kabul edilen Nevşehir İli'nin 45 km kuzeybatısındaki Hacıbektaş ilçesinde yer almaktadır. Hacıbektaş Höyük olarak da adlandırılan yerleşme, bugünkü Hacıbektaş-Kırşehir kara yolunun hemen doğusundadır. Ölçüleri itibariyle Nevşehir İli'nin büyük höyükleri arasındadır. 1248 m'lik rakıma sahip olan höyüğün kuzey-güney yönündeki uzunluğu 250 m, doğu-batı yönündeki genişliği 220 m olup, yüksekliği 20 m'yi geçmektedir² (Fig. 2). Höyük, Hacıbektaş modern yerleşim alanından Kırşehir düzlüklerine açılan geniş bir ova içerisinde yer almaktadır. Bugünkü modern yerleşimin sınırları içerisinde kalan höyüğün güney yamacında, tarım alanlarında aktif bir şekilde kullanımı devam eden dere akmaktadır. Yerleşimin kuzey ve doğu yönündeki geniş düzlüklerde tarımsal faaliyetler devam etmektedir.

Höyüğün varlığı hakkındaki ilk bilgileri bir yerbilimci, coğrafyacı ve gezgin olan Ainsworth'tan öğreniyoruz. Ainsworth, 1839 yılında çıktığı Anadolu seyahatinde Suluca Karahöyüğü'nde içerisine alan birçok yerleşimi ziyaret etmiş ve seyahati sırasında izlemiş olduğu rotayı haritaya aktarmıştır³. Höyük hakkındaki ilk arkeolojik bilgileri ise 1929 yılında H. H. Von Der Osten'in Anadolu'nun tarihi yörelerini saptamak amacıyla gerçekleştirdiği araştırma gezilerinden öğreniyoruz⁴. Von Der Osten raporlarında Kayseri'den Kırşehir'e geçerken Hacıbektaş'a uğradığını ve Hacıbektaş Tekkesi ile Tekke'nin kuzeyindeki “*Büyük Höyük*” olarak tanımladığı Suluca Karahöyük'ten bahseder. Suluca Karahöyük üzerindeki ilk arkeolojik arazi çalışmaları ise 1967-1977 yılları arasında Prof. Dr. Kemal Balkan ve Osman Sümer tarafından gerçekleştirilir. Balkan ve Sümer tarafından yürütülen kazı çalışmalarının

¹ Özdemir 2016.

² Türker 2012, 403.

³ Ainsworth 1840, 311-340.

⁴ Von Der Osten 1930, 134-135.

özellikle ilk iki yılını (1967-1968) içeren çalışmalar, kazı ön raporu şeklinde yayınlanmıştır⁵. Kazının 1975 yılına kadar olan verileri ise M. J. Mellink tarafından haber niteliğinde verilmiştir⁶. Höyükteki son çalışma ise 1991 yılında Hacıbektaş Arkeoloji Müzesi başkanlığınca gerçekleştirilmiştir. Bir sezon olarak yürütülen bu çalışmalar da ne yazık ki sadece kısa bir haber niteliğinde yayınlanmıştır⁷. Daha sonra 1994 yılında Ş. Dönmez, Suluca Karahöyük kazısının ilk iki raporundaki malzemeleri tez çalışma konusu içerisinde değerlendirmiştir⁸. Uzun bir süre Suluca Karahöyük malzemeleri hakkında bilgiler susmuştur. 2012 yılında A. Türker' in 1972 yılı kazı sezonunda çıkarılmış olan keman biçimli iki idol üzerindeki çalışmaları⁹, 2016 yılında M. A. Özdemir'in bu makalenin de konusunu oluşturan boya bezemeli seramikler üzerindeki tez çalışmaları¹⁰ ve son olarak 2018 yılında S. Y. Çizikci'nin höyüğün MÖ 3.-2. bin yıldaki kült eserlerini konu alan tez çalışmaları¹¹ Suluca Karahöyük'teki bilgilerin yeniden gündeme gelmesini sağlamışlardır.

1967 yılında başlanan Suluca Karahöyük kazı çalışmaları 1977 yılına kadar devam etmiştir¹². Bu çalışmalar "A ve B sahası" olarak höyüğün iki farklı kesiminde gerçekleştirilmiştir.

A sahası olarak isimlendirilen çalışma alanı höyüğün tepe kısmında yer almaktadır. Alan doğu-batı yönünde, 30x10 m ölçülerindeki bir plankaredir. Çalışmalar 9.40 m derinliğe kadar devam etmiştir. Yapılan çalışmalarda Bizans döneminden Hitit dönemine kadar değişen altı tabakanın varlığından bahsedilmiştir¹³. İkinci çalışma alanı B sahası olarak tanımladıkları alandır. Höyüğün güneybatı yamacında yer alan bu alan teraslama yöntemiyle kazılmıştır (Fig. 3).

K. Balkan ve O. Sümer başkanlığındaki kazılarda altı tabaka tespit edilmiştir (Fig. 4). Bu tabakalardan III. ve IV. kültür katlarında Demir Çağı tabakaları açığa çıkarılmıştır. Kazıcıları bu tabakaları farklı adlandırmayla Frig tabakası olarak tanımlamışlardır. Üzerinde çalıştığımız ve makalenin konusu olan boya bezemeli seramikler de kazıcılarına göre bu *Frig* tabakalarından gelmektedir (Fig. 5). Her iki kazı alanında da (A ve B alanı) söz konusu tabaka

⁵ Balkan- Sümer 1968, 15-19; Balkan- Sümer 1970, 37-49.

⁶ Mellink 1968, 125-147; Mellink 1969, 203-227; Mellink 1970, 157-178; Mellink 1971, 161-181; Mellink 1972, 165-188; Mellink 1973, 169-193; Mellink 1974, 105-130; Mellink 1975, 201-222; Mellink 1976, 261-289.

⁷ Mercan 1992, 69.

⁸ Dönmez 1994, 43-46.

⁹ Türker 2012, 403-414.

¹⁰ Özdemir 2016.

¹¹ Çizikci 2018.

¹² Suluca Karahöyük kazısından çıkan arkeolojik eserlerin müze envanter listesinden müzeye geliş tarihleri dikkate alınarak, kazı çalışmalarının aralıksız olarak her sezon düzenli bir şekilde devam etti gözlenmiştir.

¹³ Balkan- Sümer 1968, 16.

tespit edilmiştir. Kazıcılarına göre; A alanında Frig tabakaları iki evrelidir. Açığa çıkarılan mimarinin iri moloz taşlardan yapıldığı ve mimari tabanın bir kısmının taş döşeli, bir kısmının da toprak olduğu belirtilmiştir¹⁴ (Fig. 6). Fakat mimarinin işlevi hakkında bilgi verilmemiştir. B alanın 3. 4. ve 5. kademeleri, *Frig* tabakasının üç evresi olarak belirtilmiş, son kademe *Frig* ile *Orta Hitit* dönemi buluntularının karışık olduğu kaydedilmiştir¹⁵ (Fig. 7).

Müze envanter kayıtları incelendiğinde, kayıtların düzenli tutulmadığı her tabakada değişik dönem buluntularının karışık olarak ele alındığı görülmüştür. Buluntular için tabaka yerine metrik derinlikler verilmiştir. Bu derinlik sistemine göre çalışmada değerlendirilen seramiklerin bulunduğu *Demir Çağ* tabakası yaklaşık 2.30-6.00 m aralığına tekabül etmektedir.

Suluca Karahöyük Demir Çağı Boya Bezemeli Seramikleri

On yıl devam etmiş olan Suluca Karahöyük kazılarında ele geçen seramiklerin tasnifi müze envanter kayıtlarından alınan bilgiler doğrultusunda yapılmıştır. Kazı çalışmaları sonucunda elde edilen tüm materyaller müze envanter kayıtlarına göre yıllık ve buluntu metrik derinliklerine göre kaydedilmiştir. İncelemeler neticesinde gerek bu makaleye konu olan gerekse de daha önceki tez çalışmasında ele alınan boya bezemeli seramikler III. ve IV. kültür katında ve 2.30-6.00 m derinlik arasından gelmektedir. Boya bezemeli seramiklerle birlikte boyasız ve bezemesiz seramikler de tespit edilmiştir. Çark yapımı olan bu seramiklerin tamamı açkılı ve astarlıdır. Kum, kireç ve mika katkılı olan seramiklerin astar rengi açık renkten koyu renge kadar değişiklik göstermektedir. Fakat incelenen tüm seramiklerde boya bezemeli seramiklerin boyasız ve bezemesiz olan diğer seramiklere göre, karşılaştırılmasının ve tarihlendirilmesinin yapılması daha güvenilir sonuçlar vermektedir. Bu bakımdan çalışmada tamamen boya bezemeli seramiklere odaklanılmıştır.

Çalışmada 69 adet boya bezemeli seramik değerlendirilmiştir. Bu seramiklerin tamamı çark yapımıdır. Hamur, bazı örneklerde iyi arıtılmışken bazılarında ise kum, mika, kireç, taşçık ve bitkisel maddeler kullanılmıştır. Yoğun kullanılan katkı maddesi bazen seramiğin yüzeyinde de görülebilmektedir. Açkılı, seramiklerin dış yüzeyinde kullanılırken iç yüzeyde tercihen kullanılmıştır. Bazı örneklerde astar, kremden açık kahverengiye kadar değişkenlik gösterirken, bazılarında ise kırmızı ve kırmızımsı kahverengi gibi koyu renktedir.

Suluca Karahöyük'ün boya bezemeli seramiklerin dönemlerinin belirlenmesinde iki önemli kriter dikkate alınmıştır. Bunlardan ilki seramiklerin formu ikincisi de bu form üzerine

¹⁴ Balkan- Sümer 1968, 16.

¹⁵ Balkan- Sümer 1968, 17.

uygulanan bezemelerdir. Bu iki önemli özellik dikkate alınarak karşılaştırmaların ve tarihlendirmelerinin yapılması aşağıda ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

Suluca Karahöyük Erken Demir Çağı (EDÇ) Boya Bezemeli Seramikleri

Suluca Karahöyük'ten ele geçen boya bezemeli seramikler içerisindeki üç örnek, Erken Demir Çağı içerisinde değerlendirilmektedir. Söz konusu seramiklerin ilkinin bir *krater* oluşturur (Fig. 8a).

Orta Anadolu'nun Demir Çağı'nda kraterler Erken Demir Çağı'ndan (EDÇ) Geç Demir Çağı'na (GDC) kadar tüm evrelerde görülebilmektedir. Bu yüzden form açısından bu tür kapları tarihlendirme yapmamız bizi biraz kısıtlamaktadır. Bezeme tekniği ve boyama geleneği yönünden incelendiğinde açık kahverengi/devetüyü astar üzerine siyah ve kırmızı boyanın hâkim olduğu iki renkli boya bezeme görülmektedir. Fakat bu boyaların GDC'de görülen canlı renklerin aksine daha mat ve daha soluktur. İki renkli boya bezeme örnekleri EDÇ kültür bölgesi içerisindeki anahtar yerleşim olan Kaman-Kalehöyük IId1-3¹⁶ ve Porsuk IV¹⁷ tabakalarında karşımıza çıkmaktadır. Bu doğrultuda *krater* üzerinde bulunan hem mat kırmızı ve siyah rengin oluşu hem de Alişar IV'te sıklıkla karşılaştığımız iç içe daire motifinin yer alması *krateri* EDÇ'nin sonları (MÖ 10.-9. yüzyıl) olarak düşünebiliriz (Fig. 8a).

Suluca Karahöyük EDÇ içerisinde yer alan diğer bir seramik, dikey sivri kesilmiş ağız kenarına ve hafif iç bükey halde oluşturulmuş silindir formda boya sahip olan *omurgalı bardak*tır (Fig. 8b). Bu seramiğin dikkat çeken yönü düzgünleştirilmiş yüzey üzerine soluk ve mat olan kırmızı ile siyah rengin birlikte kullanıldığı boyama stiline olmasındır. Bu tip iki renkli boyama sitili Kaman-Kalehöyük IId1-3 ve Porsuk IV seramik gelenekleriyle doğrudan ilişkilidir¹⁸. Bu bakımdan iki yerleşim yerini dikkate aldığımızda *omurgalı bardağı* MÖ 11.-9. yüzyıl tarih aralığında değerlendirebiliriz (Fig. 8b).

EDÇ içerisinde yer alan son seramik örneğini *fincan* oluşturmaktadır (Fig. 8c). Kırmızımsı sarı astar üzerine siyah renkte geometrik motiflerin yer aldığı maşrapa örneğinin benzerlerine Kaman-Kalehöyük IId1-3¹⁹ ve Porsuk IV²⁰ yerleşmelerinde rastlamaktayız. Kazıcıları Kaman-Kalehöyük IId1-3 tabakasını MÖ 12.-9. yüzyıl ve Porsuk IV tabakasını MÖ

¹⁶ Matsumura 2005, Taf. 97 KL90-P173; Taf. 97 KL90-P160.

¹⁷ Dupré 1983, Pl. 53 Çiz. 60, 61, 64, 65; Pl. 54 Çiz. 69, 70, 71.

¹⁸ Kaman-Kalehöyük (IId1-3) ve Porsuk (IV) EDÇ tabakalarında farklı formlarda yüzeyi düzgünleştirilmiş mat ve soluk olan kırmızı ile siyah rengin birlikte kullanıldığı iki renkli örnekler bulunmaktadır. Bkz. Matsumura 2005, Taf. 82 KL90-P182, Taf. 83 KL92-M58, KL-92P8, Taf. 83 KL93-P17; Dupré 1983, Pl. 44 Çiz. 3, Pl. 45 Çiz. 16, Pl. 47 Çiz. 30, Pl. 53. 54, Pl. 56 Çiz. 86-87, Pl. 57 Çiz. 88, Pl. 58 Çiz. 91-98.

¹⁹ Matsumura 2005, Taf. 102 KL 88-101, KL90-2004, KL90-2012.

²⁰ Dupré 1983, Pl. 51 Çiz. 50.

13.-9. yüzyıl tarih aralığına vermektedirler. Fakat bu tür kaplar EDC’de ortaya çıkmasına rağmen ODC’de daha yoğun olarak kullanım görmüşlerdir. Bu doğrultuda *fincan* örneğini MÖ 10.-9. yüzyıl tarih aralığına verebiliriz.

Suluca Karahöyük Orta Demir Çağı (ODÇ) Boya Bezemeli Seramikleri

Çalışılan malzeme grubu içerisinde ODC dönem özellikleri gösteren yaklaşık 52 adet seramik tespit edilmiştir. Tüm kap ve gövde parçalarından oluşan bu seramikler çark yapımıdır. Seramiklerin tamamı açık ve astarlıdır. Birkaç örnek dışında astarlar açık kahverengi/devetüyü rengindedir. Açık renkteki bu astar üzerinde siyah veya koyu kahverengi renkte geometrik, bitkisel ve hayvan motifleri yer almaktadır. Nadiren kırmızı ve tonlarında da astar kullanılmıştır.

Suluca Karahöyük’te tespit edilen ODC seramik repertuarında çeşitli form grupları görülmektedir. Bu grupların ilkinin *kraterler* oluşturur. Kapak yuvalı (Fig. 9) ve kapak yuvasız (Fig. 10) olmak üzere iki alt gruba ayrılmaktadır. Orta Anadolu Demir Çağı’nın tüm evrelerinde bu tür form ile karşılaşmaktadır. Bu bakımdan kraterlerin üzerlerine uygulanan boya bezeme stili Demir Çağı’nın alt dönem belirlenmesinde önemli ipuçları vermektedir. Kapak yuvalı kraterler 5 örnekle temsil edilmektedir. İlk örnekte (Fig. 9a) açık kahverengi/devetüyü astar üzerine kahverengi boyalı çavuş (şevron) ve eğimli çizgilerden oluşan geometrik motiflerin olması kraterin tarihlendirmesi konusunda önemli fikir vermektedir. Eğimli çizgi motiflerini Kaman-Kalehöyük ve Porsuk yerleşmelerinin erken tabakalarında karşılaşılan maşrapa üzerinde görmekteyiz. Suluca Karahöyük’teki örnek de söz konusu yerleşmelerdeki bezemelerle paralellik göstermektedir. Diğer bir bezeme türü ise çavuş (şevron) motifidir. Bu bezemenin benzerlerini Boğazköy-Büyükkaya²¹, Alishar²², Kültepe²³ ve Göllüdağ²⁴ yerleşmelerinde görmekteyiz. Söz konusu yerleşmeler de yer alan bu motif yaklaşık olarak ODC tabakalarına tekabül etmektedir. Fakat Suluca Karahöyük örneğinin üzerindeki motifler hem Kaman-Kalehöyük ve Porsuk merkezlerindeki EDC tabakalarına hem de Büyükkaya, Alishar, Kültepe ve Göllüdağ yerleşmelerinde ODC tabakalarında kullanım görmesinden dolayı, krateri (Fig. 9a) yaklaşık olarak MÖ 9. yüzyıl başlarına tarihleyebiliriz.

Kapak yuvalı kraterlerin en önemli grubunu Alishar IV stilde yapılmış olan örnekler (Fig. 9b, c, e) oluşturmaktadır. Orta Anadolu’nun büyük bir bölümünde oldukça geniş bir alanda

²¹ Genz 2004, Taf. 63 Çiz. 2.

²² Von Der Osten 1937b, Fig. 412 Res. d 2000, Res. 3244.

²³ Özgüç 1971, 16, Fig. 32-55.

²⁴ Tezcan 1969, 232, Res. 26.

kullanım görmüş olan bu seramik geleneği açık zemin üzerine koyu renklerin (koyu kahverengi, mat siyah vb) hâkim olduğu siluet biçimde yapılmış geyik motifi ile tanınmaktadır. Bu geyik motiflerinin arasına dolgu ögesi olarak iç içe dairelerin (konsantrik) kullanılması geleneğin diğer bir özelliğini de göstermektedir. Çalışma kapsamında ele alınan kapak yuvalı kraterler içerisindeki iki örnekte geyik motifi yer almaktadır (Fig. 9c, e). Her ne kadar iki örnekte aynı gelenekte yapılmış olsa bile ikisinin arasındaki dönemsel farklılığı göz ardı etmemek gerekir. Çünkü açık kahverengi/devetüyü açık zemin üzerine tek renk olarak geyik motifinin yapılması (Fig. 9c) Alishar IV geleneğinin ortaya çıkış hikâyesinin ilk ürünlerinden birisi olduğunu düşündürür²⁵. Bu bezeme ve boyama geleneğinin benzerlerine başta Alishar olmak üzere²⁶, Gordion²⁷, Boğazköy²⁸-Büyükale²⁹, Maşat Höyük³⁰, Kültepe³¹, Sultanhanı³², Çadır Höyük³³, Göllüdağ³⁴, Kaman-Kalehöyük³⁵, Porsuk³⁶, Ovaören-Yassıhöyük³⁷, Bolus-Aktepe³⁸, Tokat ve Sivas ili yüzey araştırmaları³⁹, Camihöyük⁴⁰ ve Konya-Alaattintepe⁴¹ gibi birçok merkezde rastlamak mümkündür. Siluet geyik figürünün olduğu diğer bir örnek de Fig. 9e'dir. Her ne kadar bu geyik figürü Alishar IV geleneğinin ürünü olsa da boyama stili açısından farklılık gösterir. Kraterin boyun kısmında panel içerisinde siyah ve kırmızı renklerin hâkim olduğu eş kenar dörtgenlerin yer alması, kraterin daha geç bir tarih aralığında aramamız gerektiğini düşündürmektedir. Krater örneğimizin yakın benzerine Camihöyük⁴² yerleşmesinde karşılaşmaktayız. İki örnek karşılaştırıldığında bezeme düzeni ve stil açısından benzerlikler görülürken boyama türü açısından farklıdır. Camihöyük krater örneğinde krem astar üzerine kahverengimsi tek renk uygulaması bulunmaktadır. Akçay, Orta Anadolu'nun Demir Çağ merkezlerinde sevilerek kullanılmış olan bu tür krater parçalarına Camihöyük'te de rastlanıldığını⁴³ ve Camihöyük kraterlerinin MÖ 8. yüzyıl gibi bir tarihte üretilmiş olduğunun

²⁵ Alishar IV geleneği içerisinde yer alan geyik figürlerinin gelişim süreci için Bkz. Şenyurt vd. 2019, 205-245.

²⁶ Von Der Osten 1937b, 372-372, Fig. 421-424

²⁷ Sams 1994, 163-164, Color Plate III, Res. 186.

²⁸ Bossert 2000, Taf. 9-10, Taf. 104 Res. 102.

²⁹ Bossert 2000, Taf. 104 Res. 76a

³⁰ Özgüç 1982, Pl. 69 Res. 4, Pl. 70 Res. 1-11, Pl. 71 Res. 1-7, Pl. 79, Pl. H; J, 1-2

³¹ Özgüç 1971, Res. 61, Pl XXIV.

³² Emre 1973, 103, Res. 32.

³³ Genz 2001, 169, Fig. 3/8-10.

³⁴ Tezcan 1992, 15-16, Resim 1-3.

³⁵ Matsumura 2005, Taf. 134 KL88-1023, Taf. 137 KL89-P65, Taf. 177/KL88-1021.

³⁶ Dupré 1983, Pl. 92/ 258, 259, Pl. 97/258-260.

³⁷ Akçay 2011, Lev. 87 Res. 1-2, Lev. 88 Res. 1.

³⁸ Özgüç 1978, 37, Pl. 73

³⁹ Durbin 1971, 104, Fig. 3/7,8, 25, Fig. 6/36.

⁴⁰ Akçay 2011, Lev. 84-85.

⁴¹ Bahar 1999, Levha 1/1.

⁴² Akçay 2011, Lev. 84: 1-2.

⁴³ Akçay 2011, 161.

ileri sürmektedir⁴⁴. Suluca Karahöyük'teki örnek de ise daha çok kırmızı astar üzerine siyah ve kırmızı renk tonlarının hâkim olduğu görülmektedir. Bu da Mellaart'ın Orta Anadolu'nun güney kesiminde yapmış olduğu araştırmalarda tespit ettiği kırmızı üzerine siyah (black on red) seramikleri akla getirmektedir. Mellaart bu tip kırmızı üzerine siyah (black on red) bezemeli seramiklerin Anadolu üretimi olduğunu ve ilk kez MÖ 800'lerde ortaya çıktığını ve MÖ 600'lere kadar devam ettiğini ileri sürmektedir⁴⁵. Bu bakımdan Suluca Karahöyük'teki krateri (Fig. 9e) hem Camihöyük kraterine hem de Mellaart'ın savına dayanarak MÖ 8.-6. yüzyıl tarih aralığında değerlendirmek doğru olacaktır. Alishar IV seramik geleneği özelliği gösteren diğer bir krater de Fig. 9b'dir. Açık zemin üzerine tek renkli geometrik motiflerin hâkim olduğu örnekte iç içe dairelerin (konsantrik) olması dikkat çekmektedir. Özellikle Orta Anadolu'nun geniş alanlarında daha çok doldurma motifi olarak kullanım görmüş olan iç içe daireler (konsantrik) başta Alishar⁴⁶ olmak üzere Boğazköy⁴⁷, Maşat Höyük⁴⁸, Kültepe⁴⁹, Kululu⁵⁰, Göllüdağ⁵¹, Camihöyük⁵², Ovaören⁵³ Gordion⁵⁴, Kaman-Kalehöyük⁵⁵, Konya-Alaattintepe⁵⁶, Erzincan Altintepe⁵⁷, Niğde Kınık Höyük⁵⁸, Gövezli Tepesi Höyük⁵⁹ ve Porsuk⁶⁰ merkezlerinde yoğun olarak ele geçmiştir. Kapak yuvalı kraterlerin son örneğini Fig. 9d oluşturmaktadır. Kraterin açık kahverengi/devetüyü astarı üzerinde koyu kahverengi renkte yatay bantlar ve fisto motifi yer almaktadır. Kraterin form olarak benzerleri Kaman-Kalehöyük⁶¹ ve Camihöyük⁶² yerleşmelerinde karşımıza çıkar. Kaman-Kalehöyük IId1-3 tabakasında yer alan krater de yatay ince bant motifi ve kulp üzerinden omuz kısmına devam eden dalga motifi Suluca Karahöyük krateri ile benzerlik gösterir. Camihöyük'teki kraterde yer alan dikey bantlara bağlanmış fisto

⁴⁴ Akçay 2011, 162.

⁴⁵ Mellaart 1955, 119, 122, 123.

⁴⁶ Von Der Osten 1937b, Fig. 421 c 1692, Fig. 422 c 1693, Fig. 423 c 1694, Fig. 456 Çiz. 3.

⁴⁷ Bossert 2000, Taf. 9-10.

⁴⁸ Özgüç 1982, Pl. 69 Res.2-4; Pl. 70-71,79.

⁴⁹ Özgüç 1971, 20-21 Fig.60-61, 25 Fig 77-99, Lev. XXIII, Lev. XXVI, Lev. XXXII-1 a-b.

⁵⁰ Özgüç 1971, 41 Fig. 123-133, 43 Fig. 134-142.

⁵¹ Tezcan 1992, 15 Res. 1-2, 16 Res. 4.

⁵² Akçay 2011, Lev. 84: 1-2-3-4-5-6, Lev. 85: 1-2.

⁵³ Akçay 2011, Lev. 87: 2-4, Lev. 88: 1-5.

⁵⁴ Sams 1994, Fig.19, Çiz.500, Fig. 36 Çiz. 882, Fig. 42 Çiz. 951, Fig. 48 Çiz. 949, Pl. 113 Res. 1084-1085,1087-88; Pl. 126 Res. 932, Pl. 128 Res. 1063, Pl. 130 Res.1073.

⁵⁵ Matsumura 2005, Taf. 114 KL88-P241, Taf. 118 KL88-P178, KL88-P220, KL-P78, Taf. 134 KL88-1023, Taf. 137 KL89-P65, Taf. 141 KL90-P44, Taf. 155 KL88-P384, Taf. 156 KL87-P6, KL87-P194, Taf. 177, KL88-1021, Taf. 179 KL90-P162.

⁵⁶ Bahar 1999, Levha 1/1.

⁵⁷Karaoğlu-Korucu 2013, 233-238, Res. 1, Çiz. 1-2.

⁵⁸Ergüner 2016, Lev. 35/337-339, Lev. 36/342, Lev. 55/525, Lev. 70/647, Lev. 71/662.

⁵⁹Ergüner 2018, Lev 8c.

⁶⁰ Dupré 1983, 224, Pl. 83 Çiz. 167, 172, 175, 178, 179, Pl. 92 Çiz. 256, 257, 259.

⁶¹ Matsumura 2005, Taf. 96 KL90-P63.

⁶² Akçay 2011, Lev. 80: 5.

motifi yine Suluca Karahöyük krateri benzerdir. Matsumura, IId1-3 tabakasını MÖ 12.-9. yüzyıl tarih aralığına verirken, Akçay Camihöyük'teki krateri ODC sonları olarak değerlendirmektedir⁶³.

Suluca Karahöyük ODC içerisinde yer alan kraterlerin ikinci alt grubunu kapak yuvasız kraterler oluşturmaktadır (Fig. 10a, b). Bu grupta iki örnek yer almaktadır. İlk örnek (Fig. 10a) dışa çekik yuvarlatılmış ağız kenarına, uzun ve geniş bir boyna sahiptir. Açık kahverengi/devetüyü renk üzerine koyu kahverengi geometrik motiflerin yer aldığı kraterin gövde kısmında peş peşe yürür vaziyette tasvir edilmiş olan siluet kuş motifleri dikkat çekmektedir. GDC'de Kızılırmak kavsi içerisinde hayvan motiflerinde özellikle de kuş figürlerinin sayısında ve türünde artış olduğu bilinmektedir⁶⁴. Suluca Karahöyük örneğinin özellikle kuş motifinin yakın benzerlerine Alishar⁶⁵, Maşat Höyük⁶⁶, Ovaören⁶⁷ ve Kültepe⁶⁸ merkezlerinde rastlamaktayız. Maşat Höyük, Alishar ve Kültepe örneklerinde kuş motifleri daha çok siluet teknikte yapılmış ve Alishar IV etkilidir. Ovaören örneğinde ise kuş motiflerinin siluetin aksine daha detaylı olarak işlendiği görülmektedir. Kültepe örneğini eski yapı katının geç safhasına yani MÖ 9. yüzyıl sonları ve 7. yüzyıl ortalarına, Ovaören örneği ise GDC'ye tarihlendirilmiştir. Bu bakımdan Suluca Karahöyük kraterinde hala Alishar IV etkisinin devam ettiği ve kuş motifinin Ovaören örneğindeki kuş motifine doğru bir geçişin olduğunu düşünerek MÖ 8.-6. yüzyıl tarih aralığında düşünebiliriz. Kapak yuvasız kraterlerin ikinci ve son örneğini Fig. 10b oluşturmaktadır. Ağız kenarı dışa çapraz kesilerek oluşturulmuş olan krater kısa ve geniş bir boyna sahiptir. Form ve bezeme açısından yakın benzerini Durbin'in Tokat ve Sivas illerinde yapmış olduğu yüzey araştırmalarında⁶⁹ görmekteyiz. Suluca Karahöyük'teki ile aynı boyama stilinde (kırmızı üzerine siyah) yapılmış olan Tokat-Sivas örneği Alishar IV (MÖ 9. yüzyıl) olarak değerlendirilmiştir. Bu boyama stili dikkate alındığında Mellaart'ın önerisi de akla gelmektedir. Mellaart, bu stilin (kırmızı üzerine siyah) MÖ 800'ler de ortaya çıktığını MÖ 600'lere kadar devam ettiğinden bahsetmiştir⁷⁰.

Suluca Karahöyük ODC seramiklerinin ikinci grubunu *çömlekler* oluşturmaktadır. Boyunlu çömlek (Fig. 11a, b, c) ve boyunsuz çömlek (Fig. 11d) olmak üzere iki alt grupta değerlendirilmiştir. Boyunlu çömlekler üç örnekle temsil edilmektedir. İlk örneği dar ağızlı,

⁶³ Akçay 2011, 161.

⁶⁴ Dönmez 2010, 147-148.

⁶⁵ Von Der Osten, 1937b, Fig. 462 Çiz.3-6-7-11-18, Pl II-3.

⁶⁶ Özgüç 1978,46, Lev. 80, 8.

⁶⁷ Akçay 2011, Lev. 89: 4-5-6.

⁶⁸ Özgüç 1971, XXIV-9.

⁶⁹ Bezeme için Bkz. Durbin 1971, Fig. 3/6, 25; Form için Bkz. Durbin 1971, Fig. 3/13.

⁷⁰ Mellaart 1955, 119, 122, 123.

kısa boyunlu çömlek oluşturmaktadır (Fig. 11a). Söz konusu çömleğin hem bezemenin hem de formun birlikte yer aldığı benzerlerine rastlanılmamıştır. Bezeme ve form olarak ayrı ayrı değerlendirildiğinde omuz kısmında yer alan birbirine paralel eğimli çizgilerin benzerlerine Kaman-Kalehöyük ve Porsuk'ta yer alan maşrapa türü kapların gövde kısmında rastlanmıştır⁷¹. Fakat Kaman-Kalehöyük IId1-3 ve Porsuk IV tabakalarında bulunmuş olan bu örneklerdeki eğimli çizgilerin Suluca Karahöyük çömleğinde yer alan eğimli çizgilere oranla çizgi sayısının az olduğu gözlemlenmiştir. Form olarak ise yine aynı merkezlere ait Kaman-Kalehöyük IIC2-3 (MÖ 9. yüzyıl) ve Porsuk III (MÖ 8. yüzyıl ortaları) tabakalarında rastlanmıştır⁷².

Boyunlu çömleklerin son örneğini dar ağızlı, silindir boyunlu çömlekler oluşturmaktadır. Bu grupta iki örnek yer almaktadır (Fig. 11b, c). İlk örnek silindir formda bir boyna sahip ve omuzlarında da dikey kuplar yer almaktadır (Fig. 11b). Bu tip forma sahip çömleğin yakın benzerlerine Boğazköy-Büyükkale II⁷³ ve Porsuk⁷⁴, ta rastlamaktayız. Silindir boyunlu ikinci örneği ise farklı türde geometrik motiflerin hâkim olduğu çömlek (Fig. 11c) oluşturmaktadır. Yakın paraleline Gordion'un⁷⁵ yıkım tabakasında (MÖ 830-800)⁷⁶ rastlanmıştır. Her iki örnekte form ve bezeme düzeni olarak birbirine benzer olmasına rağmen bezeme türleri açısından farklılık göstermektedir.

Çömleklerin son alt grubunu tek örnekle temsil edilen boyunsuz çömlek (Fig. 11d) oluşturur. Dışa kalınlaştırılmış ağız kenarına sahip olan çömlekte boyun yer almadığından, gövde ağız kısmından itibaren başlayarak dış bükey halde devam etmektedir. Çömleğin kırmızımsı sarı astar rengi üzerinde siyah renkte geometrik motifler yer almaktadır. Form olarak benzeri Kaman-Kalehöyük IId1-3⁷⁷ ve IIC2-3⁷⁸ tabakalarında, bezeme olarak ise özellikle de içi boyalı ve taralı eşkenar dörtgen motiflerinin benzeri Alişar'da⁷⁹ karşımıza çıkmaktadır.

Suluca Karahöyük ODÇ boya bezemeli seramiklerin diğer önemli bir grubunu *çanaklar* oluşturmaktadır. Form tiplerine göre üç ana gruba ayrılmaktadır. İlk grup "S" profilli çanaklardan meydana gelmektedir. Bu grupta dört örnek yer almaktadır (Fig. 12). Tamamı dışa çekik ağız kenarına ve "S" profilli gövdeye sahiptirler. Bezemeler ağız kenarı üzerine

⁷¹ Bezeme örneklerine göre Bkz. Matsumura 2005, Taf. 102 KL90-2004; Dupré 1983, Pl. 151 Çiz. 50.

⁷² Form örnekleri için Bkz. Matsumura 2005, Taf. 127 KL88-P171; Dupré 1983, Pl. 87 Çiz. 221.

⁷³ Bossert 2000, Taf. 4 Çiz. 26.

⁷⁴ Dupré 1983, Pl. 84 Çiz. 184.

⁷⁵ Sams 1994, Fig. 29 Çiz. 804.

⁷⁶ Sams 1988, 9.

⁷⁷ Matsumura 2005, Taf. 85 KL90 P60.

⁷⁸ Matsumura 2005, 122, KL89 M74.

⁷⁹ Von Der Osten 1937b, Fig. 466 Çiz. 1-5-10-13.

yapılmıştır. Paralelleri Alişar⁸⁰, Kaman-Kalehöyük⁸¹, Porsuk⁸² ve Çadır Höyük⁸³ gibi merkezlerde karşımıza çıkmaktadır.

Çanakların ikinci alt grubunu *omurgalı çanaklar* oluşturmaktadır (Fig. 13). Bu çanaklar ağız kenarları yapısına göre iki temel grupta değerlendirilmiştir. İlk grubu dikey ağız kenarlı ve omurgalılar oluşturmaktadır. Bu grupta tek örnek yer almaktadır (Fig. 13b). Dik ve düz olan ağız kenarından başlayan gövde omurga yaparak dibe doğru daralmaktadır. Form açısından incelendiğinde benzer örneğini Kaman-Kalehöyük IIc2-3⁸⁴ tabakasında görmek mümkündür. Ancak boyama sitili ve bezeme tamamen Alişar IV etkilidir⁸⁵. İkinci grubu dışa çekik ağız kenarlılar oluşturmaktadır. Bu grup iki örnekle temsil edilmektedir (Fig. 13a, c). Bu örneklerin yakın benzerleri başta Alişar⁸⁶ olmak üzere Çadır Höyük⁸⁷, Boğazköy-Büyükkale⁸⁸ ile Tokat ve Sivas'ta yapılan yüzey araştırmalarında⁸⁹ rastlanmaktadır. Söz konusu örneklerin ele geçtiği tabakalar Alişar'da MÖ 9. yüzyıl, Çadır Höyük'te MÖ 9.-8. yüzyıl ve Büyükkale'de ise MÖ 8. yüzyıl'ın ortalarına tarihlenmektedir.

Çanakların son alt grubunu *yuvarlak gövdeli çanaklar* oluşturur (Fig. 14). Ağız kenarından başlayan gövde, dibe doğru dış bükey yaparak devam etmektedir. Tek örnek dışında bezemeler genelde ağız kenarı üzerine yapılmıştır. Yuvarlak gövdeli çanaklar kulp ve ayak eklentilerine göre değişiklik göstermektedir. İlk örnekte basit bir ağız yapısına ve yuvarlak bir gövdeye sahiptir (Fig. 14a, b). Yakın benzerleri Kaman-Kalehöyük⁹⁰, Boğazköy⁹¹, Alişar⁹², Çadır Höyük⁹³, Porsuk⁹⁴, Niğde Kınık Höyük⁹⁵, Gövezli Tepesi Höyük⁹⁶ ve Mellaart'ın Orta Anadolu'nun güneyinde yapmış olduğu araştırmalardan⁹⁷ ele geçmiştir.

Yuvarlak gövdeli çanaklar içerisinde yer alan diğer örnek ise üçayağa sahip olan çanaktır (Fig. 14c). Hafif dışa kalınlaştırılmış ağız kenarına ve ağız kenarından dip kısma doğru

⁸⁰ Von Der Osten 1937b, Fig. 404 Çiz. Pl. VII c 2089, Fig. 437 Çiz. 5, Fig. 439 Çiz. 25.

⁸¹ Matsumura 2005, Taf. 116 KL89 P120, Taf. 117 KL89 P423, Taf. 118 KL88-PL178, Taf. 118 KL89-PL37.

⁸² Dupré 1983, Pl. 73 Çiz. 102, Pl. 74 Çiz. 105.

⁸³ Genz 2004, Fig.3 Çiz. 1.

⁸⁴ Matsumura 2005, Taf. 115 KL89-P202.

⁸⁵ Von Der Osten 1937b, Fig. 450 Çiz. 2.

⁸⁶ Von Der Osten 1937b, Fig. 435 Çiz. 12-36, Fig. 436 Çiz. 26.

⁸⁷ Genz 2004, Fig. 3 Çiz. 2.

⁸⁸ Bossert 2000, Taf. 79 Çiz. 948, Taf. 127 Çiz. 950.

⁸⁹ Durbin 1971, Fig. 3 Çiz. 22.

⁹⁰ Matsumura 2005, Taf. 111 KL 89-P110, Taf. 111 KL 89 167.

⁹¹ Bossert 2000, Taf. 63-681, Taf. 65-704.

⁹² Von Der Osten 1937b, Fig. 403 e2762.

⁹³ Genz 2001, Fig.2 Çiz. 1.

⁹⁴ Özellikle form için Bkz. Dupré 1983, Pl. 61-20.

⁹⁵ Ergürer 2016, Lev. 3/25.

⁹⁶ Ergürer 2018, Lev 2d.

⁹⁷ Mellaart 1955, Pl. 1 Çiz. 2, 13.

şerit halinde aşağı inen uçayağa sahip bu örneğin benzerlerine rastlanılmamıştır. Fakat Matsumura, Doğu Anadolu Bölgesindeki Kargamış⁹⁸, Köşkerbaba⁹⁹ ve Değirmentepe'deki¹⁰⁰ kaplarda yer alan ilmek biçimli ayakların Kaman-Kalehöyük ve Gordion'da bulunan örneklerle ilişkilendirmekte ve Orta Anadolu'nun doğu ile olan bağlantısının olduğuna işaret etmektedir¹⁰¹. Suluca Karahöyük çanak ile söz konusu merkezlerdeki örneklerle form açısından ilişki kurulamamıştır. Bu bakımdan kap üzerindeki bezemeden yola çıkarak değerlendirilmiştir. Eserin gövdesin de balık kılçığı, ayakları üzerinde ise çavuş (şevron) motifleri yer almaktadır. Orta Anadolu Demir Çağı seramikleri üzerinde pek sık karşılaştığımız bu motif türleri genel olarak Gordion¹⁰², Boğazköy-Büyükkaya¹⁰³, Büyükkale¹⁰⁴, Alışar¹⁰⁵, Maşat Höyük¹⁰⁶, Kültepe¹⁰⁷, Kululu¹⁰⁸, Kaman-Kalehöyük¹⁰⁹ ve Sultanhanı¹¹⁰ gibi önemli merkezlerde karşımıza çıkmaktadır.

Yuvarlak gövdeli çanakların son örneğini ip delik kulplu çanak oluşturmaktadır (Fig. 14d). Bu çanağın yakın benzerlerine Kaman-Kalehöyük¹¹¹, Boğazköy-Büyükkaya¹¹² ve Göllüdağ¹¹³ yerleşmelerin de rastlamaktayız.

Suluca Karahöyük ODC boya bezemeli seramiklerin diğer bir grubunu *fincanlar* oluşturmaktadır (Fig. 15). Fincanlar kendi içerisinde iki alt grupta incelenmiştir. Tek renkli bayama türünün tamamının hâkim olduğu fincanlarda geometrik motifler ve tek bir örneğin görüldüğü dağ keçisi motifi yer almaktadır.

Fincanların ilk alt grubunu *çekik kulplu fincanlar* oluşturmaktadır. İki örneğin değerlendirildiği bu gruptaki fincanlarda açık kahverengi/devetüyü renkteki astar üzerine koyu kahverengi geometrik motifler yer almaktadır (Fig. 15a, b). Bu fincanlar dışa doğru açılan kısa

⁹⁸ Woolley 1939, Pl. IX 2-3; Pl. X 3-4; Pl. XV 1-8; Pl. XVI d.

⁹⁹ Ökse 1988, Abb. 126.

¹⁰⁰ Ökse 1988, Abb. 127-128.

¹⁰¹ Matsumura 2005, 522.

¹⁰² Sams 1994, Pl. 55 Res. 1038, Pl. 58 Res. 634, Pl. 97 Res. 832, Pl. 108 Res. 871, Pl. 115 Res. 134, Pl. 125 Res. 930, Pl. 128 Res. 1064.

¹⁰³ Genz 2004, Taf. 48 Çiz. 6-9 ; Taf. 49 Çiz. 10; Taf. 50 Çiz. 1, 5, 9; Taf. 56 Çiz. 10; Taf. 73 Çiz. 22, 23.

¹⁰⁴ Bossert 2000, Taf. 27 Çiz. 253, Taf. 33 Çiz. 307, Taf. 77 Çiz. 918, Taf. 81 Çiz. 970, Taf. 135 Res. 1176, 1177.

¹⁰⁵ Schmidt 1932, Pl. XXXIII Çiz. 799; Von Der Osten 1937a, 363, Fig. 412 Res. d 2000, 366 Fig. 415, Res. e 2249, 374 Fig. 423 Res. e 1694, 392 Fig. 438 Çiz. 37, 392, Fig. 439 Çiz. 37, 38, 39; 393 Fig. 440 Çiz. 9; 394 Fig. 442 Çiz. 2; 400 Fig. 452 Çiz. 5; 408 Fig. 468 Çiz. 1.

¹⁰⁶ Özgüç 1982, Fig. L Çiz. 15, 18.

¹⁰⁷ Özgüç 1971, Pl. XIV Res. 5, Fig. 64-76.

¹⁰⁸ Özgüç 1971, 43, Fig. 134-142; Pl. XXXI Res. 3 b.

¹⁰⁹ Matsumura 2005, Taf. 73 KL89-P370; Taf. 114 KL89-P400; Taf. 193 KL87-P198.

¹¹⁰ Emre 1973, 104, Çiz. 39.

¹¹¹ Matsumura 2005, Taf. 108 KL89-M276.

¹¹² Genz 2004, Taf. 42 Çiz. 4.

¹¹³ Tezcan 1969, Res. 27.

bir boyna ve boyun bitiminden dış bükey halde devam eden gövdeye sahiptir. Kulplu ağız kenarının üst kısmından başlayarak gövdenin omurga yaptığı kısma bağlanmakta ve kulpun üst kısmında muhtemelen sıvıyı boşaltmak amaçlı bir çıkıntı yer almaktadır. Çekiç kulplu fincanların örneklerini Alişar¹¹⁴, Gordion tahrip tabakası¹¹⁵, Kaman-Kalehöyük¹¹⁶, Niğde Kınık Höyük¹¹⁷ ve Porsuk¹¹⁸ merkezlerinde görebiliriz.

Fincanların ikinci alt grubunda *çekiç kulpsuz fincanlar* yer almaktadır (Fig 15c, d, e). Bu örnekler içerisinde en ilgi çeken hayvan figürlü olan fincandır (Fig 15d). “S” profilli bir gövdeye sahip olan fincan üzerinde Alişar IV stilde yapılmış olan siluet dağ keçisi figürü yer almaktadır. Figürün benzerlerine başta Alişar¹¹⁹ olmak üzere Camihöyük¹²⁰ ve Gordion¹²¹ tahrip tabakasında rastlamaktayız. Diğer örnekler ise açık kahverengi/devetüyü astar üzerine koyu kahverengi geometrik motiflerin yer aldığı fincanlardır (Fig 15 c, e). Yakın benzerlerine Alişar¹²², Gordion tahrip tabakası¹²³, Boğazköy-Büyükkaya¹²⁴ ve Kaman-Kalehöyük¹²⁵ yerleşim alanlarında karşımıza çıkmaktadır.

Çalışma kapsamında ele alınan seramiklerin diğer grubunu *testiler* oluşturmaktadır (Fig 16). Testiler üç örnekle temsil edilmektedir. İlk örneği gaga ağızlı testi oluşturmaktadır (Fig 16a). Küçük boyutlu olan testinin ağız kenarı dışa ve yukarıya doğru çekilerek akıtıç oluşturmuştur. Akıtıç kısmında dama tahtası motifi yer alırken, gövde kısmında üçgen ve balık kılıcı motiflerin yer aldığı geometrik motifler bulunmaktadır. Özellikle akıtıç formunun ve motif türünün yakın benzerini Boğazköy’ün Büyükkaya¹²⁶ ve Büyükkale¹²⁷ yerleşmelerinin ODÇ tabakalarında rastlıyoruz. Testilerin ikinci örneğini yonca ağızlı testi oluşturur (Fig. 16 b). Testinin ağız kısmı akıtıcağın yakın yerinden hafif içeriye bastırılarak yonca görünümü kazandırılmıştır. Basık gövdeli testinin açık kahverengi/devetüyü astarı üzerine mat siyah renkte geometrik motiflerin yer alması Alişar IV özelliğini yansıtmaktadır. Form olarak yakın

¹¹⁴ Von Der Osten 1937b, Fig. 409 e2305 e2306, Fig. 441 Çiz. 6.

¹¹⁵ Sams, 1994, PL 52 Res.613, PL 53 Res. 618.

¹¹⁶ Matsumura 2005, Taf. 102 KL 87-362, Taf. 144 KL88 P211, KL89 P18.

¹¹⁷ Ergürer 2016, Lev. 98/608.

¹¹⁸ Dupré 1983, Pl. 51 Çiz. 51, Pl. 59 Res. 51, Pl. 90 Çiz. 234-235-238, Pl. 91 Çiz. 254.

¹¹⁹ Von Der Osten 1937b, Fig. 410 e1340, Fig. 422 e1693, Fig. 461 Çiz. 3-5-6-7-14, Fig. 462 Çiz. 2-4-6-8-13-14-15-16.

¹²⁰ Akçay 2011, Lev. 84: 7.

¹²¹ Sams 1994, Pl. 126 Res. 932.

¹²² Von Der Osten 1937b, Fig. 441 Çiz. 4-5-9.

¹²³ Sams 1994, Pl. 53 Res. 620.

¹²⁴ Genz 2004, Taf. 54 Çiz. 8.

¹²⁵ Matsumura 2005, Taf. 144 KL-P88.

¹²⁶ Genz 2004, Taf. 62 Çiz. 1-5-11-12.

¹²⁷ Bossert 2000, Taf. 35 Çiz. 322-325-327-331.

paraleline Boğazköy-Büyükkale II¹²⁸, Büyükkaya¹²⁹, Gordion tahrip tabakası¹³⁰ ve Kaman-Kalehöyük IIc2-3¹³¹ tabakalarında görmek mümkündür. Testilerin üçüncü ve son örneğinde kısa boyunlu testi yer almaktadır (Fig. 16c). Dirsek kulpa sahip olan testi, dışa çekik ağızlı ve kısa boyunludur. Dirsek kulp formundaki yakın benzerine Kaman-Kalehöyük IIc2-3¹³² tabakasında, bezeme olarak ise (özellikle ters ve düz üçgen) Boğazköy-Büyükkale'de¹³³ bir amforanın boyun kısmında görülmektedir.

ODÇ içerisinde değerlendirilen diğer bir seramik örneği de *bardaktır* (Fig 17a). Basit ağız kenarlı ve kulpsuz olan bardağın gövdesi ağız kenarından başlayarak dibe doğru simetrik olarak devam etmektedir. Kırmızımsı sarı üzerine siyah renkli geometrik motiflerin yer aldığı bardakta “S” motifi dikkat çekmektedir. Sams'in “*Running Dog*” olarak isimlendirdiği¹³⁴ bu motif türü, başta Alişar¹³⁵ olmak üzere Gordion¹³⁶, Boğazköy-Büyükkale¹³⁷, Kültepe¹³⁸, Karahöyük (Kültepe)¹³⁹, Porsuk¹⁴⁰ ve Sultanhanı¹⁴¹ yerleşmelerinde görülmektedir. Form olarak yakın benzeri bulanamamasına rağmen Alişar'da¹⁴² bir gövde parçası üzerinde bardak tutan insan figürü yer almaktadır. Figürün tutmuş olduğu bardak form olarak Fig. 17a'ya benzemektedir.

Matara, Suluca Karahöyük ODÇ içerisinde ele alınan diğer bir kap formudur. Tek bir örneğin yer aldığı matara, mercimek gövdeli bir forma sahiptir (Fig 17b). Bu formun boyasız örneklerine Ovaören¹⁴³ ve Köşkerbaba Höyük'te¹⁴⁴ rastlamaktayız. Akçay, monokrom olarak tanımladığı Ovaören matarasını GDC'ye geçiş evresinde bulunduğunu belirtmiştir¹⁴⁵. Suluca Karahöyük'e konum olarak uzak olsada form olarak Suluca Karahöyük matara formuna yakın olan örnek Köşkerbaba Höyük' te ele geçmiştir. Köşkerbaba'nın 3. kültür katında tespit edilen

¹²⁸ Bossert 2000, Taf. 40 Çiz. 375-376.

¹²⁹ Genz 2004, Taf. 61 Çiz. 4-7-11-12.

¹³⁰ Sams 1994, Pl. 69 Res. 695, Pl. 73 Res. 711-712-713.

¹³¹ Matsumura 2005, Taf. 147 KL89 P135- KL89 P169.

¹³² Matsumura 2005, Taf. 145 KL89 P87.

¹³³ Bossert 2000, Taf. 3 Çiz. 21-22, Taf. 147 B54.

¹³⁴ Sams 1971, 588, Pl. 6, Fig. 2.

¹³⁵ Von Der Osten 1937b, 362, Fig. 411 Res. e 1342 (4bm), 376 Fig. 425 Res. e 2320 (4cm), 395, Fig. 444 Çiz. 33.

¹³⁶ Sams 1994, Pl. 75 Res. 721.

¹³⁷ Bossert 2000, Taf. 140, Res. 1268.

¹³⁸ Özgüç 1971, Pl. XXV Res. 4.

¹³⁹ Özgüç 1953, 251-267, Res. 73.

¹⁴⁰ Dupré 1983, 229, Pl. 88 Çiz. 227.

¹⁴¹ Emre 1973, 95, Fig. 16.

¹⁴² Von Der Osten 1937b, Fig. 463 Çiz. 356.

¹⁴³ Akçay 2011, Lev. 88:8.

¹⁴⁴ Bilgi 1984, 417-428, Lev. II Çiz. 1, Lev. V Çiz. 13.

¹⁴⁵ Akçay 2011, 164.

bu mataralar için MÖ 1. binyıl gibi geniş tarih aralığı belirtilmiştir¹⁴⁶. Fakat Suluca Karahöyük matarası incelendiğinde devetüyü astar üzerine siyah renkte geometrik motiflerin yer alması ODÇ başlarını anımsatmaktadır.

Suluca Karahöyük'te büyük boyutlu depolama kapları da (*küp/pithos*) kullanılmıştır. Bu kaplar iki örnekle temsil edilmektedir. İlk örnekteki *küp/pithos*, şişkin omuzlu, şerit kulplu ve yuvarlak dipli bir forma sahiptir (Fig. 17c). Açık kahverengi/devetüyü astar rengi üzerine yatay düzlemde fisto motifinin yer aldığı *küp/pithos*un form olarak benzerleri ile karşılaşılmamasına rağmen bezeme olarak yakın benzerleri mevcuttur. Özellikle yatay düzlemde yapılmış fisto motifinin yakın benzerlerine Alişar¹⁴⁷ ve Boğazköy-Büyükkaya'da¹⁴⁸ ele geçmiş ve "S" profilli çanakların iç süslemesinde kullanılmıştır. Bununla birlikte Boğazköy-Büyükkaya¹⁴⁹ ve Büyükkale II'de¹⁵⁰ farklı kompozisyon da karşımıza çıkan bu bezeme özellikle çanaklar, kraterler, amfora ve testi gibi kapların ağız içi ve dışının süslenmesinde kullanılmıştır. Diğer son örnek ise *küp/pithosa* ait olan bir gövde parçasıdır (Fig. 17d). Parça üzerinde açık kahverengi/devetüyü astar üzerine siluet teknikte yapılmış geyik motifi ile iç içe daireler yer almaktadır. Bu bezeme ve boyama geleneğinin benzerlerine başta Alişar olmak üzere¹⁵¹, Gordion¹⁵², Boğazköy¹⁵³-Büyükkale¹⁵⁴, Maşat Höyük¹⁵⁵, Kültepe¹⁵⁶, Sultanhanı¹⁵⁷, Çadır Höyük¹⁵⁸, Göllüdağ¹⁵⁹, Kaman-Kalehöyük¹⁶⁰, Porsuk¹⁶¹, Ovaören-Yassıhöyük¹⁶², Bolus-Aktepe¹⁶³, Tokat ve Sivas ili yüzey araştırmaları¹⁶⁴, Camihöyük¹⁶⁵ ve Konya-Alaattintepe¹⁶⁶ gibi birçok merkezde rastlamaktayız.

¹⁴⁶ Bilgi 1984, 417.

¹⁴⁷ Schmidth 1932, Pl. XXX Çiz. 636; Pl. XXXII Çiz. 1831.

¹⁴⁸ Genz 2004, Taf. 47 Çiz. 4, 6.

¹⁴⁹ Genz 2004, Taf. 40 Çiz. 8-10; Taf. 43 Çiz. 4,5,6,13; Taf. 54 Çiz.6-9.

¹⁵⁰ Bossert 2000, Taf. 2 Çiz. 12,13,16,19,20, Taf. 7 Çiz. 53, Taf. 16 Çiz. 137, Taf. 65 Çiz. 705,708,711, Taf. 66 Çiz. 714,718,720,725, Taf. 78 Çiz. 923,924, 925,930,934, Taf. 80 Çiz. 951,960.

¹⁵¹ Von Der Osten 1937b, 372-372, Fig. 421-424.

¹⁵² Sams 1994, 163-164, Color Plate III, Res. 186.

¹⁵³ Bossert 2000, Taf. 9-10, Taf. 104 Res. 102.

¹⁵⁴ Bossert 2000, Taf. 104 Res. 76.

¹⁵⁵ Özgüç 1982, Pl. 69 Res. 4, Pl. 70 Res. 1-11, Pl. 71 Res. 1-7, Pl. 79, Pl. H; J, 1-2.

¹⁵⁶ Özgüç 1971, Res. 61, Pl XXIV.

¹⁵⁷ Emre 1973, 103, Res. 32.

¹⁵⁸ Genz 2001, 169, Fig.3/8-10,

¹⁵⁹ Tezcan 1992, 15-16, Resim 1-3.

¹⁶⁰ Matsumura 2005, Taf.134 KL88-1023, Taf.137 KL89-P65, Taf. 177/KL88-1021.

¹⁶¹ Dupré 1983, Pl. 92/ 258, 259, Pl. 97/258-260.

¹⁶² Akçay 2011, Lev. 87 Res. 1-2, Lev. 88 Res. 1.

¹⁶³ Özgüç 1978, 37, Pl. 73.

¹⁶⁴ Durbin 1971, 104, Fig. 3/7,8, 25, Fig. 6/36.

¹⁶⁵ Akçay 2011, Lev. 84-85.

¹⁶⁶ Bahar 1999, Levha 1/1.

Suluca Karahöyük ODÇ boya bezemeli seramik grubunun diğer örneklerini *gövde parçaları* (Fig. 18) oluşturmaktadır. Bu parçalardan bazı örneklerin formları bilinmesine rağmen alt grupları belirlenememiştir. Ana form olarak krater, testi ve fincan belirlenirken bunların dışında kalan parçalar seramiğin hangi bölümüne ait olduğu tespit edilememiştir. Tespit edilemeyen bu örnekler '*diğer gövde parçaları*' olarak değerlendirilmiştir.

Gövde parçalarının ilk örneğini fincana ait ağız parçası oluşturmaktadır (Fig. 18a). Ağız çapının küçük olması ve boynun bitim yerinden dış bükey yapması Fig 15'de yer alan fincan örnekleriyle benzerlik göstermektedir. Açık kahverengi/devetüyü astar rengi üzerine koyu kahverengi stilize ağaç ve iç içe daire (konsantrik) motifleri yer almaktadır. Fincan üzerindeki ağaç motifinde, içi taralı üçgen gövde olarak kullanılmış ve üçgenin dik kısmına çizilen eğik çizgiler de ağacın dalları olarak betimlenmiştir. Bu şekilde işlenen ağaç motiflerine rastlanmamıştır.

Gövde parçalarının ikinci örneği testi parçasıdır (Fig. 18b). Daralan bir boyna ve basık bir gövdeye sahiptir. Testi parçası üzerinde sınırlandırılmış bir panel içerisinde siluet dağ keçisi motifi ve yarı doğal olarak betimlenmiş ağaç motifi yer almaktadır. Alışar IV sitilinde yapılmış olan dağ keçisi figürünün benzerlerine Alışar¹⁶⁷, Camihöyük¹⁶⁸ ve Gordion¹⁶⁹ yerleşmelerinde rastlıyoruz. Ana dal ve ondan çıkan küçük dallardan oluşan ağaç tasviri, stilize olmaktan çok yarı doğal olarak betimlenmiştir. Ağacın küçük dallarında yaprak, tohum ya da çiçek şeklini andıran küçük çıkıntılara yer verilmiştir. Bu motifin benzerine bir kraterin gövdesi üzerinde geyik motifleriyle birlikte tasvir edilmiş olarak Alışar'da¹⁷⁰ rastlamaktayız.

Gövde parçalarının üçüncü örneğini *kraterler* oluşturmaktadır. 3 örnek yer almaktadır (Fig 18c, d, e). Bu örneklerden Fig. 18d'de siluet geyik motifi yer almaktadır. Söz konusu seramik siluet geyik motiflerin yer aldığı Fig 9c'deki krater ile yakın benzerlik göstermektedir. Diğer bir örnek de meander motifinin yer aldığı Fig. 18c'dir. Motif olarak yakın benzerine Porsuk III¹⁷¹'te rastlamaktayız. Kraterlerin son örneğini Fig. 18e oluşturmaktadır. Boyama sitili açısından Mellaart'ın black on red savını (MÖ 8.-6. yüzyıl) akla getirmektedir.

¹⁶⁷ Von Der Osten 1937b, Fig. 410 e1340, Fig. 422 e1693, Fig. 461 Çiz. 3-5-6-7-14, Fig. 462 Çiz. 2-4-6-8-13-14-15-16.

¹⁶⁸ Akçay 2011, Lev. 84: 7.

¹⁶⁹ Sams 1994, Pl. 126 Res. 932.

¹⁷⁰ Von Der Osten 1937b, Fig. 423 c1694.

¹⁷¹ Dupré 1983, Pl. 82 Çiz. 163-166.

Gövde parçalarının son grubunu *diğer* olarak tanımlanan parçalar oluşturmaktadır. Sayıca fazla olan bu örnekler boya bezeme, renk ve stiller dikkate alındığında dönemin (ODÇ) özelliklerini yansıtmaktadır (Fig. 19).

Suluca Karahöyük Geç Demir Çağı (GDÇ) Boya Bezemeli Seramikleri

Suluca Karahöyük'te GDÇ özellikleri yansıtan toplam 14 boya bezemeli seramik ele alınmıştır. Bunlardan ilk örnek bir *maşrapa*dır (Fig. 20a). Hafif dışa çekilmiş ve üst kısmı yuvarlatılmış ağız kenarına sahip olan maşrapa silindir formda bir boyna ve düz dibe sahiptir. Krem bir panel üzerine kırmızı ve siyah tonlarda geometrik motifler yer almaktadır. Form olarak yakın benzerlerine Kaman-Kalehöyük IIc3¹⁷² evresinde ve Porsuk III¹⁷³ tabakasında görmekteyiz. Fakat yerleşmelerdeki örnekler karşılaştırıldığında maşrapayı tarihlendirme konusunda tatmin edici bilgiler vermemektir. Örnek üzerindeki boyama stili GDÇ'nin moda anlayışı olarak kabul edilebilir. Bu doğrultuda maşrapayı MÖ 7. yüzyıl'ın başları 6. yüzyıl'ın ortalarında değerlendirmek doğru olacaktır.

GDÇ içerisinde ele alınan ikinci örnek *süzgeçli testid*dir (Fig. 20b). Dışa çekik ağız kenarlı, kısa boyunlu ve şişkin bir gövdeye sahip olan testinin gövdesinin üst kısmında; uç kısmı kesik, uzun ve süzgeçli bir akıtay yer almaktadır. Form olarak yakın benzerlerine Alishar¹⁷⁴, Boğazköy-Büyükaya¹⁷⁵ ve Kültepe'de¹⁷⁶ rastlamaktayız. Fakat Alishar ve Büyükaya'daki örnekler incelendiğinde Suluca Karahöyük testisi ile aralarında dönemsel fark görülmektedir. Testinin dönemsel olarak en belirgin özelliği beyaz panel üzerine siyah ve kırmızı tonlarda bezemenin yapılmasıdır. Bu özelliğin yer aldığı benzer örnek Kültepe'de karşımıza çıkmaktadır. Kültepe örneğinde beyaz panel üzerine kırmızı ve kahverengi motifler yer almakta ve kazıcısı bunu MÖ 7. yüzyıl sonları olarak tarihlemektedir.

ODÇ'de olduğu gibi Suluca Karahöyük'ün GDÇ'sinde de *matar*a tespit edilmiştir (Fig. 20c). Tek bir örneğin yer aldığı matara, hafif dışa çekik ağız kenarlı, huni şeklindeki kısa boyunlu ve omurgalıdır. Bu form tipinin benzerlerine rastlanılmamıştır. Fakat omurga kısmındaki boyama türü yaklaşık olarak bir tarihlendirme konusunda bilgi vermektedir. Mataranın omurga kısmında beyaz panel kullanılarak bezemenin bu panel üzerine yapılması GDÇ'nin moda anlayışı içerisinde olduğunu göstermektedir.

¹⁷² Matsumura 2005, Taf. 145-KLp69.

¹⁷³ Dupré 1983, Pl. 81 Çiz. 153, Pl. 95 Res. 153.

¹⁷⁴ Von Der Osten 1937b, Fig. 414 e2743 d 514, Fig. 415 e284 d482 e2249.

¹⁷⁵ Genz 2004, Taf. 62 Çiz. 10-11.

¹⁷⁶ Özgüç 1971, Fig. 58 Res. XVII Çiz. 1-2.

Suluca Karahöyük GDÇ seramik grupları içerisinde çömlekler ve kraterde önemli bir yer tutmaktadır. Çömleklerin ilk örneğinde *çömlekçik* yer almaktadır (Fig. 21a). Hafif dışa çekik ağız kenarına, kısa boyuna ve şişkin bir omuza sahiptir. Omuz üzerinde karşılıklı duran ip delikli dikey kulplar yer almaktadır. Çömlekçiğin form olarak benzerlerine rastlanmamıştır. Fakat beyaz panel üzerine siyah renkte geometrik motifin yer aldığı boya bezeme tekniği dikkate alındığında MÖ 7. yüzyıl'ın başları 6. yüzyıl'ın ortaları düşünülebilir. Çömleklerin ikinci örneğini dar ağızlı ve kısa boyunlu çömlek oluşturur (Fig. 21b). Çömlekte beyaz panel üzerine içi dolu üçgen motiflerin yer aldığı bezeme düzeni bulunmaktadır. Söz konusu örneğin form ve bezeme ilişkisi yönünden benzer örneklerine rastlanılmamıştır. Bezeme tekniği açısından ele alındığımızda özellikle Orta Anadolu'nun Geç Demir Çağ buluntuları veren merkezlerde¹⁷⁷ ele geçen seramikler üzerindeki beyaz panel üzerine yapılan iki veya çok renkli boyama stili ile benzerlik göstermektedir.

Suluca Karahöyük GDÇ içerisinde ele alınan diğer bir seramik örneği de *kapak yuvalı krater* parçasıdır (Fig. 21c). Kraterin açık kahverengi/devetüyü astarı üzerinde, kırmızı ve siyah rengin kullanıldığı geometrik motifler (şua, dama tahtası, ağ çapraz, meander, yarım daire vb) ve insan motifi yer almaktadır. Kraterin form ve bezeme düzeni olarak yakın benzerlerine Alişar¹⁷⁸, Kültepe¹⁷⁹, Camihöyük¹⁸⁰ ve Maşat Höyük¹⁸¹ yerleşmelerinde rastlamaktayız. Krater parçasını en ilginç ve özel kılan durum ise üzerinde insan figürünün yer almasıdır. Figür, kulpun hemen yan tarafında başında yüksek bir başlıkla, kollarını yukarıya kaldırmış ve elinde bir obje tutar vaziyette resmedilmiştir. Dönmez, bu figürün geniş kalçalı olması nedeniyle bir kadını andırdığını, başındaki yüksek başlığında polos olduğunu ve bu yüzden de *Kubaba* ile ilişkilendirilebileceğini ileri sürmüştür¹⁸². Bilindiği üzere ana tanrıça kültü Anadolu ve yakın coğrafya da neolitikten itibaren özgünlüğünü koruyarak süregelmiştir. Her dönemde farklı bir

¹⁷⁷Açık renk panel üzerine motiflerin yapıldığı seramik örneklerinin başlıca merkezleri: Boğazköy/Büyükale I (Bossert 2000, Taf. 102, Res. 30, Taf. 106 Res. 164, 169, 170, 171.); Çadır Höyük (Genz 2001, Fig. 4/8); Alişar (Von Der Osten 1937c, Fig. 41/c 36, Fig. 42/c 89, Fig. 43/d 2357, Fig. 44/c 128); Maşat Höyük (Özgüç 1982, Lev. 66 Res. 6, Lev. 73 Res. 3, Lev. 74 Res. 6-9, Lev. 76-77); Kültepe (Özgüç 1971, Lev. XVII Res. 3 a-b; Lev. XVIII Res. 2, Lev. XIX Res. 2; Pl. XXVI Res. 7); Pazarlı (Koşay 1941, XLIX, Lev. LII, Lev. LIII); Eskiyaşar (Baybutluoğlu 1979, Res. 19, 178, Res. 23-24); Oymaağaç (Yılmaz 2015, Lev. 119-122); Kaman-Kalehöyük (Matsumura 2005, Taf. 222 KL86-150); Ovaören-Yassıhöyük (Akçay 2011, Lev. 91); Zank Höyük (Türker 2014, Res. 8); Gövezli Tepesi Höyük (Ergürer 2018, Lev. 16j) ve Elbistan Karahöyük (Özgüç-Özgüç 1949, Lev. XV/6, Lev. XXII/1).

¹⁷⁸ Form ve bezeme düzeni açısından benzer olmasına rağmen Alişar örneğinde siluet geyik motifinin olması yönünden farklılık vardır. Bkz. Von Der Osten 1937b, Fig. 424 e1338.

¹⁷⁹ Özgüç 1971, Lev. XXV/5.

¹⁸⁰ Akçay 2011, Lev. 81: 2.

¹⁸¹ Form ve ışın (şua) motifi yönünden benzerdir. Bkz. Özgüç 1982, PL 71 Res. 9

¹⁸² Dönmez 2014, 292.

isimle anılan¹⁸³ bu kültün etkilerini Suluca Karahöyük kraterinde de olduğu gibi seramikler üzerinde görmek mümkündür. Orta Anadolu'nun özellikle Kızılırmak Kavsı içerisinde yer alan Maşat Höyük¹⁸⁴ ve Boğazköy-Büyükale I¹⁸⁵, de boyama bezeme tekniğiyle yapılmış örnekler bulunmuştur. Dönmez, Hacibektaş Kubaba'sı olarak tanımladığı bu figürü söz konusu yerleşmelerdeki ana tanrıça figürlerinden pek çok yönü ile ayırdığından bahseder. Ayrıca panolar içerisine yerleştirilmiş geometrik motifler ile form özelliklerinden ötürü figürün yer aldığı krateri MÖ 6. yüzyıl'a tarihlendirir¹⁸⁶.

GDC içerisinde değerlendirilen son seramik grubunu *boyun parçası*, *kulp* gibi tanımlanabilen gövde parçaları ile tanımlanamayan *diğer* gövde parçaları oluşturmaktadır (Fig. 22). İlk örnekte çömleğe ait olan silindir formdaki *boyun* parçası yer almaktadır (Fig. 22a). Boyun parçasında, beyaz panel üzerine çok renkli boyama türüyle yapılmış balık figürü yer almaktadır. Bu figürün benzerleri Alişar¹⁸⁷, Kültepe¹⁸⁸, Maşat Höyük¹⁸⁹ ve Eskiyapar¹⁹⁰ yerleşmelerinden bilmekteyiz. Hem panelli bir düzenlemenin kullanılması hem de dönemin yeniliği olarak balık motifinin kullanılması boyun parçasını MÖ 6. yüzyıl ve sonrası olarak düşünebiliriz.

Gövde parçalarında tanımlanan diğer bir örnek *kulpa* ait parçadır (Fig. 22b). Dikey kulp olarak tahmin edilen bu örneğin dış kısmı bombeli, iç kısmı ise düz devam etmektedir. Kulp üzerinde beyaz panel üzerine işlenmiş, parlak kırmızı ve siyah renklerin hâkim olduğu üçgen motifleri yer almaktadır. Form olarak benzerine Boğazköy-Büyükale IIa¹⁹¹'da rastlamaktayız. Büyükale'deki kulp örneği, Suluca Karahöyük'teki kulp ile form açısından benzer olmasına rağmen boyama stili olarak farklıdır. Büyükale'deki örnekte beyaz panel kullanılmış fakat panelin üzerinde görülen siyahımsı kahverengi renklerin mat olduğundan bahsedilmiştir. Bossert, kulp örneğinin ele geçtiği Büyükale IIa tabakasını MÖ 730-674/673 tarihleri arasında vermiştir¹⁹². Bu bağlamda Suluca Karahöyük kulp parçasını, üzerinde görülen renklerin daha

¹⁸³ Ana tanrıçanın ismi farklı kültürler de şu şekilde tanımlanmıştır: Friglerde Matar, Mater, Matar Kubileya, Matar Arayestan, Agdistis, Assur Ticaret Kolonileri Çağı, Hitit ve Geç Hitit'te Kubaba, Lykia'da, Kybebe, Yunanlılarda Kybele ve Romalılarda Magna Mater. Bkz. Dönmez 2014, 290.

¹⁸⁴ Özgüç 1982, Fig. 151-152, Fig. 162.

¹⁸⁵ Bittel 1970, 152-153 Fig. 38, Bossert 2000, 272.

¹⁸⁶ Dönmez 2014, 292.

¹⁸⁷ Von Der Osten 1937c, Fig. 41 c 36.

¹⁸⁸ Özgüç 1971, Pl. XXVI-7.

¹⁸⁹ Özgüç 1982, Pl. 64 Res. 2b.

¹⁹⁰ Bayburtluoğlu 1979, Res. 24.

¹⁹¹ Bossert 2000, Taf. 133, Res. 1169

¹⁹² Bossert 2000, 156.

canlı olmasından dolayı Büyükkale IIa örneğine göre daha geç bir tarih yani MÖ 7.-6. yüzyıl olarak düşünebiliriz.

Gövde parçalarının son grubu form olarak tanımlanmayan *diğer* gövde parçaları oluşturmaktadır (Fig. 22c, d, e, f, g, h). Sayıca fazla olan bu parçalar gerek boya bezeme tekniği gerekse de boyalardaki canlı renkler dönemin modasına (GDC) uygun olarak yapıldığını göstermektedir.

Değerlendirme

Demir Çağ Anadolu'sunda cevap bekleyen soruları bünyesinde barındıran kültür bölgelerinden biri de Orta Anadolu'dur. Son yıllarda araştırmaların nispeten arttığı bölgede erken dönemde kazılar yapılmış; fakat yayınları istenen ölçülerde gerçekleştirilememiş olan kazılar bulunmaktadır. Makaleye konu olan seramiklerin geldiği Suluca Karahöyük ve kazıları da bu tür projelerden biridir. Buna rağmen Suluca Karahöyük ortaya koyduğu potansiyel bakımından hiç şüphesiz Orta Anadolu'nun Demir Çağı problemlerinin aydınlatılmasına katkı sağlayacak yerleşimlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Zengin potansiyeline rağmen ne yazık ki Suluca Karahöyük'te bugüne değin yapılan araştırmalar sistematik kazı ve yüzey araştırması niteliği taşımamaktadır. Höyükte yürütülen araştırmalardan en önemlisi 1967-1977 yılları arasında Prof. Dr. Kemal Balkan ve Osman Sümer başkanlığında yürütülen kazılardır. Ayrıca tek sezon olarak 1991 yılında Hacıbektaş Arkeoloji Müzesi tarafından gerçekleştirilmiş olan kazılar da önemlidir. Çalışmaya konu olan boya bezemeli seramiklerin büyük bir kısmı da bu kazılardan ele geçmiştir. Söz konusu kazılardan ele geçen malzemeler kazıcıları tarafından Frig seramikleri olarak tanımlanmışlardır. Aslında bu yaklaşım son yıllara değin Orta Anadolu'daki bütün Demir Çağ kültürlerini Frig kültürü olarak görmenin doğal bir uzantısıydı. Fakat son 20 yıldır yapılan kazılar ve bunlarla ilintili çalışmalar Orta Anadolu Demir Çağı'ndaki tüm kültürlerin Frig kültürü olarak tanımlanmasının çokta doğru bir yaklaşım olamayacağını işaret etmektedir. Nitekim ele alınan Suluca Karahöyük boya bezemeli seramikleri Orta Anadolu'nun Demir Çağ sürecindeki sosyo-politik ve kültürel etkileşim alanlarını nispeten yansıtabilecek arkeolojik veriler olarak ortaya çıkmaktadır. Bu seramikler Orta Anadolu'nun Demir Çağları'nı en iyi şekilde yansıtan ve sistemli araştırmalara sahne olan Alishar, Gordion, Boğazköy, Kaman-Kalehöyük ve son dönemlerde bölgenin Demir Çağı'na yeni bir bakış açısı getiren Ovaören ve Kınık Höyük gibi anahtar yerleşimler ışığında karşılaştırılmış ve değerlendirilmiştir. Son yıllarda yapılan araştırmalar EDC, ODC ve GDC'de Orta Anadolu'da seramik ve yerleşim düzenine dayalı kültür bölgelerinin var olduğunu göstermiştir.

Hitit İmparatorluğu yıkılmasının ardından Anadolu'nun Orta kesiminde özellikle seramik kültüründe köklü değişimler izlenmiştir. EDC ile başlayan bu değişim üç farklı kültür bölgesi içerisinde ele alınmıştır¹⁹³. İlk kültür bölgesi, Boğazköy'ü de içerisine alacak şekilde Orta Anadolu'nun kuzeydoğusuna konumlandırılan alandır. Eski geleneğin devamı olan çark üretimi seramiklerle birlikte el yapımı, ačkılı ve kaba hamurlu seramikler ortaya çıkmıştır. EDC'nin geç evresine doğru bu seramiklerle birlikte içi taralı ve noktalı üçgen motifi ile ağız kenarlarında façetaların yer aldığı kırmızı boya bezeme geleneği yeniliğin işareti olmuştur. Orta Anadolu EDC için saptanan ikinci kültür bölgesi, Gordion ve çevresini de içine alan bölgenin batısında kalan kesimdir. Troya VIIb seramikleriyle benzeştirilen koyu yüzlü, ačkılı ve kazıma bezekli el yapımı seramikler bu kültür bölgesiyle karakterize edilmiştir. Orta Anadolu'nun EDC'si için saptanan üçüncü kültür bölgesi ise, Kızılırmak yayı içerisindeki Kaman-Kalehöyük'ten Kilikya'ya kadar uzanan alana yerleştirilir¹⁹⁴. Bu bölgenin EDC seramikleri diğer bölgelerin aksine çark yapımı ve iki renkli mat boya bezemelidir. Bu bağlamda yukarıda bahsedilen kültür bölgesi içerisinde yer alan Suluca Karahöyük'teki üç örnek (Fig. 8) yerleşimin üçüncü kültür bölgesi içerisinde yer aldığı açık kanıtlardır.

Orta Demir Çağı (ODÇ) ile birlikte Orta Anadolu yerleşimlerinin sayılarında ve boyutların da hızlı bir artış olduğu saptanmıştır. Yerleşim şablonlarında görülen bu değişim seramik kültüründe de kendini gösterir. Bu dönem için gri seramik kültürüne ev sahipliği yapan Kızılırmak'ın batısı¹⁹⁵ ile Alışar IV boyalıları ile özdeşleştirilen Kızılırmak'ın doğusunda kalan bölge¹⁹⁶, Orta Demir Çağı Anadolu'sunun iki farklı seramik kültür bölgeleridir. Özellikle ODÇ içerisinde yer alan Alışar IV bezeme geleneği Orta Anadolu'nun birçok merkezinde karşımıza çıkmaktadır. Bu merkezlerden biri de çalışma konumuz olan Suluca Karahöyük'tür. Özellikle MÖ 9. yüzyıl'dan itibaren MÖ 6. yüzyıl başlarına kadar siluet geyik (Fig. 9c/e, Fig. 17 d, Fig. 18d), silüet dağ keçisi (Fig. 15d, Fig. 18b), kuş motifleri (Fig. 10a, Fig. 19a), stilize ağaç motifleri (Fig. 18a) ile geometrik (ışın ve iç içe daire) motiflerinin varlığı (Fig. 10, Fig. 11c, Fig. 13b, Fig. 17d) bölgemizde Alışar IV etkilerinin uzun süre devam ettiğini göstermektedir. Hatta ele alınan seramiklere dayanarak Suluca Karahöyük ve Alışar yerleşimleri arasında karşılıklı kültürel ve ticari ilişkilerin var olabileceğini öne sürebiliriz.

¹⁹³ Genz 2003, 185; Matsumura 2005, 506. Matsumura bu üç kültür bölgesi dışında Malatya, Elazığ ve Van Bölgesini de içerisine alan Doğu Anadolu'da el yapımı yivli seramik görüldüğu dördüncü kültür bölgesini de önermektedir (Bkz. Matsumura 2005, 507); Ayrıca Doğu Anadolu yivli seramikler için Bkz. Erdem 2009 ve Ayaz 2017.

¹⁹⁴ Matsumura 2005, 506.

¹⁹⁵ Summers 1994, 241-252

¹⁹⁶ Kealhofer- Grave 2011, 415-442.

Geç Demir Çağı ile birlikte Orta Anadolu'nun seramik materyallerinde göze çarpan bazı önemli değişiklikler meydana gelirken bölge genelinde farklı kültür bölgelerinin varlığı hala tartışma konusudur. Çark üretimi devam ederken boyalıların baskınlığı iyice artar. Geleneksel renkler (koyu kırmızı, kahverenginin tonları ve siyah) daha canlı olarak kullanılmaya başlanmış, bunun yanında kompozisyonlar beyaz ya da bej rengi tonlarındaki zeminli çerçeveler içerisine yapılmaya başlanmıştır (Fig. 20). Bezeme repertuarında gözle görünür artışlar gözlemlenmiştir. Geometrik motiflerin yanında değişik hayvan motifleri (Fig. 22a), mitolojik yaratıklar, insan motifleri (Fig. 21c) ve bitkisel motifler ön plana çıkmıştır. Bu döneme ait ele alınan Suluca Karahöyük seramikleri bölgenin GDC özelliklerini yansıtmaktadır.

Yukarıda bahsedildiği üzere Orta Anadolu, özellikle Hitit İmparatorluğu'nun ardından, Demir Çağı sürecinde önemli kültürel bölgelere ve materyal kültüründeki önemli değişimlere tanıklık etmiştir. Hiç kuşkusuz bu değişim süreç içerisinde Suluca Karahöyük'te nasibine düşeni almıştır. Özellikle EDC'de (MÖ 11.-9. yüzyıl) başlayan değişim ODC'de (MÖ 9.-6. yüzyıl) daha baskın hale gelmiştir. GDC'de (MÖ 6.-4. yüzyıl) ise dönemin moda anlayışına ayak uydurmuş ve hatta döneme yenilik katmıştır.

Çalışma kapsamında öne çıkan tartışma konularından biride Orta Anadolu Demir Çağı boyalılarının geleneksel yaklaşım çerçevesinde bir etnik kimliğe büründürülerek "Frig Seramiği" olarak kabul edilmesidir. Doğal olarak materyal kültürdeki her türlü değişim toplumun etnik yapısındaki değişimle ilişkilendirilebilir. Seramik gruplarının etnik halk gruplarıyla ilişkilendirilmesi arkeolojide her zaman tartışma konusu olmuştur. Özellikle yazısız toplumlar için bu tartışmalar çok daha kapsamlı ve karmaşık bir durum arz etmektedir. Çünkü verilerin gerçekliği ancak yazılı kaynakların sayısının artmasıyla sağlanır. Bu bakış açısıyla öne çıkan soru şudur: çalışma konumuzu oluşturan topraklar acaba hangi etnik halk grubuna ve politik yapıya aitti?¹⁹⁷.

Şimdilik Suluca Karahöyük'ten bu konuda bilgilendirecek herhangi bir yazılı kaynak ele geçmemiştir. Fakat bu konuda bazı ipuçları söz konusudur. Höyüğün yaklaşık 12 km güneybatısında yer alan Karaburna Kasabası'nda tespit edilen ve arkeolojik literatürde "Karaburna Yazıtı" olarak bilinen bir yazıt bu konuda bazı bilgiler vermektedir. Bu yazıt çalışmamıza konu olan bölgenin Demir Çağ sürecindeki en etkili yapılanması olan Tabal Krallığı'nın kontrolü altında olduğunu göstermektedir. Hatta konu üzerine çalışan uzmanlara

¹⁹⁷ Suluca Karahöyük'ten ele geçen boya bezemeli parçaların etnik kimliği üzerine bazı tartışmalar yapılmıştır. Bkz. Türker- Özdemir 2019, 411-428.

göre Karaburna Yazıtı, Tabal Ülkesinin batı sınırını işaret etmektedir¹⁹⁸. Ayrıca bu yazıtta bazı Tabal Krallarının adı tanrıça Kubaba ile birlikte anılmaktadır. Karaburna Yazıtı'nda Kubaba adının sıkça anılması ve malzememiz içerisinde yer alan, tanrıça Kubaba ile özdeşleştirilen bir tasvir (Fig. 21c) Tabal Krallığı sürecinde bölgenin tanrıça Kubaba'ya verdiği önemi gösteren kanıtlardır.

Karaburna Yazıtı'nda ayrıca bu bölgede olması gereken bir kaleden de söz edilmektedir¹⁹⁹. Belki de söz konusu olan bu kale Karaburna'daki kale yerleşimiydi. Ona çok uzak olmayan Suluca Karahöyük ise sivillerin yaşamış olduğu bir yerleşim alanıydı. Doğal olarak bu öngörülerin kanıtlanabilmesi için hem Karaburna da hem de Suluca Karahöyük'te daha fazla sistemli kazıların yapılması ve bölgeden daha çok yazılı verinin ele geçmesi gerekmektedir. Fakat bugün elde olan sınırlı veriler ışığında çalışmamıza konu olan seramiklerin ele geçtiği Suluca Karahöyük ve civarının Demir Çağ sürecinde politik ve kültürel açıdan Tabal Krallığının etki alanı içerisinde kaldığını öne sürebiliriz.

¹⁹⁸ Akçay 2011, 29.

¹⁹⁹ Hawkins 2000, 480-483.

KAYNAKÇA

Ainsworth 1840

W. Ainsworth, “Notes on a journey from Kasariyah, by Malatiyah, to Bir or Brehjik, in May and June, 1839”, Journal of the Royal Geographical Society of London 10, 1840, 311-340.

Akçay 2011

A. Akçay, Arkeolojik ve Filolojik Belgeler Işığında Tabal Ülkesi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2011.

Ayaz 2017

G. Ayaz, Doğu Anadolu Bölgesi Erken Demir Çağ Çanak Çömlek Kültür Bölgeleri: Gelişimleri, Sınırları Çanak Çömlek Grupları ve İlişkileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Van 2017.

Bahar 1999

H. Bahar, Demir Çağında Konya ve Çevresi, Konya 1999.

Balkan- Sümer 1968

K. Balkan- O. Sümer, “1967 yılı Hacıbektaş (Suluca Karahöyük) Kazısı Önraporu”, TAD XVI-II, Ankara 1968, 15-39.

Balkan- Sümer 1970

K. Balkan- O. Sümer, “1968 yılı Hacıbektaş Hüyüğü (Suluca Karahöyük) Ön Raporu”, TAD XVIII-I, Ankara 1970, 37-49.

Bayburtluoğlu 1979

İ. Bayburtluoğlu, “Eskiyapar Phryg Çağı”, VIII. Türk Tarih Kongresi, Cilt 1, Ankara 1979, 293-303.

Bilgi 1984

Ö. Bilgi, M.Ö. I. Binyılı Anadolu Matara Tipi Kaplar, Anadolu Araştırmaları 10, 1984, 417-428.

Bittel 1970

K. Bittel, Hattusha: The Capital of the Hittites, Oxford 1970.

Bossert 2000

E. M. Bossert, Die Keramik Phrygischer Zeit von Boğazköy, Funde aus den Grabungskampagnen 1906, 1907, 1911, 1912, 1931-1939 und 1952-1960, Berlin 2000.

Çizikci 2018

S. Y. Çizikci, Suluca Karahöyük 3.-2. Binyıl Kült Eserleri, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Samsun 2018.

Dönmez 1994

Ş. Dönmez, Orta Anadolu Geç Demir Çağı Boya Bezekli Çanak-Çömleği, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1994.

Dönmez 2010

Ş. Dönmez, “Yeni Arkeolojik Gelişmeler Işığında Orta Karadeniz Bölgesi Demir Çağı Kültürüne Genel Bir Bakış”, An.Ar. XIX-2006, İstanbul 2010, 137-196.

Dönmez 2014

Ş. Dönmez, “Kuzey-Orta Anadolu’da Yeni Bir Arkeolojik Keşif: Oluz Höyük Kubaba (Matar Kubileya) Tapınağı (Kızılırmak Kavsi İçinde Ana Tanrıça İle İlgili Güncel Bulgular)”, (Ed. A. Özfirat), Arkeolojiyle Geçen Bir Yaşam İçin Yazılar Veli Sevin’e Armağan, Ege Yayınları, İstanbul 2014, 289-304.

Dupré 1983

S. Dupré, Porsuk I. La Ceramique de L’Age Dur Bronze et de L’Age du Fer, Paris 1983.

Durbin 1971

G. E. S., Durbin, “Iron Age Pottery from the Provinces of Tokat and Sivas”, Anat.St. Vol. 21, 1971, 99-124.

Emre 1973

K. Emre, “Sultanhanı Höyüğünde 1971-1972 Yıllarında Yapılan Kazılar”, Anadolu (Anatolia) XV, Ankara 1973, 87-118.

Erdem 2009

A. Erdem, Doğu Anadolu'da Demir Çağ Yivli Keramik Geleneği, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2009.

Ergürer 2016

H. Ergürer, Niğde Kınık Höyük Demir Çağ Seramikleri, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2016.

Ergürer 2018

H. Ergürer, "Gövezli Tepesi Höyük Demir Çağı Seramikleri", Tuba-Ar 22, 2018, 63-93.

Genz 2001

H. Genz, "Iron Age Pottery from Çadır-Höyük", Anatolica XXVII, 2001, 159-170.

Genz 2003

H. Genz, "The Early Iron Age in Central Anatolia", Identifying Changes: The Transition from Bronze Age to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions, Proceedings of the International Workshop, (Ed. B. Fischer-H. Genz-E. Jean-K. Köroğlu), İstanbul 2003, 179-192.

Genz 2004

H. Genz, Büyükkaya, I. Die Keramik der Eisenzeit, Funde Aus den Grabungskampagnen 1993 bis 1998, 2004.

Hawkins 2000

J. D. Hawkins, Corpus of Hieroglyphic Luwian Inscriptions: Inscriptions of the Iron Age, Volume 1 (Untersuchungen Zur Indogermanischen Sprach- Und Kulturwissenschaft, N.F., 8.1), Berlin 2000.

Karaosmanoğlu- Korucu 2013

M. Karaosmanoğlu-H. Korucu, "Altın-tepe'den Bir Frig Seramiği", Tarhan Armağanı: M. Taner Tarhan'a Sunulan Makaleler/ Essays in Honour of M. Taner Tarhan, (Ed. O. Tekin - M. H. Sayar - E. Konyar), İstanbul 2013, 233-238.

Kealhofer-Grave 2011

L. Kealhofer-P. Grave, “The Iron Age on The Central Anatolian Plateau”, The Oxford Handbook of Ancient Anatolia, 10.000-323 B.C.E., (Ed. S. R. Steadman-G. McMahon), Oxford University Press, 2011, 415-442.

Koşay 1941

H. Z. Koşay, Türk Tarik Kurumu Tarafından Yapılan Pazarlı Hafriyat Raporu/Les Fouilles de Pazarlı, Entreprises par la Societe D’histoire Turque, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1941.

Matsumura 2005

K. Matsumura, Die Eisenzeitliche Keramik in Zentralanatolien aufgrund der Keramik in Kaman-Kalehöyük, Freie Üniversitesi, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Berlin 2005.

Mellaart 1955

J. Mellaart, “Iron Age Pottery From Southern Anatolia”, Belleten Cilt: XIX, Sayı: 74, 1955, 115-130.

Mellink 1968

M. J. Mellink, “Archaeology in Asia Minor”, AJA LII/2, 1968, 125-147.

Mellink 1969

M. J. Mellink, “Archaeology in Asia Minor”, AJA LIII/2, 1969, 203-227.

Mellink 1970

M. J. Mellink, “Archaeology in Asia Minor”, AJA LIV/2, 1970, 157-178.

Mellink 1971

M. J. Mellink, “Archaeology in Asia Minor”, AJA LV/2, 1971, 161-181.

Mellink 1972

M. J. Mellink, “Archaeology in Asia Minor”, AJA LVI/2, 1972, 165-188.

Mellink 1973

M. J. Mellink, “Archaeology in Asia Minor”, AJA LVII/2, 1973, 169-193.

Mellink 1974a

M. J. Mellink, “Archaeology in Asia Minor”, AJA LVIII/2, 1974a, 105-130.

Mellink 1974b

M. J. Mellink, “Hittite Friezes and Gate Sculptures”, *Anatolian Studies presented to Hans Gustav Güterbock on the Occasion of his 65th Birthday (Istanbul)*, (Ed. K. Bittel-P. H. J. Houwink ten Cate- E. Reiner), 1974b, 201-214.

Mellink 1975

M. J. Mellink, “Archaeology in Asia Minor”, *AJA* LIXXX/3, 1975, 201-222.

Mellink 1976

M. J. Mellink, “Archaeology in Asia Minor”, *AJA* LXXX/3, 1976, 261-289.

Mercan 1992

A. Mercan, “Hacıbektaş - Sulucakarahöyük 1991 Yılı Kurtarma Kazısı”, *Sanat Tarihi ve Arkeoloji Dergisi* 11 (İstanbul), 1992, 69-70.

Ökse 1988

A.T. Ökse, *Mittleisenzeitliche Keramik Zentral-Ostanatoliens: Mit dem Schwerpunkt Karakaya-Stauseegebiet am Euphrat*, Berlin: D. Reimer, 1988.

Özdemir 2016

M. A. Özdemir, *Nevşehir Suluca Karahöyük Demir Çağı Boyalı Seramikleri*, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 2016.

Özgüç-Özgüç 1949

T. Özgüç- N. Özgüç, *Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Karahöyük Hafriyatı Raporu*, Ankara 1949.

Özgüç 1953

T. Özgüç, “Kültepe (Karahöyük) Hafriyatı 1950”, *Bellekten* Cilt: XVII, Sayı: 65-68, Ankara 1953, 251-268.

Özgüç 1971

T. Özgüç, *Demir Devrinde Kültepe ve Civarı/Kültepe and Its Vicinity in the Iron Age*, Ankara 1971.

Özgüç 1978

T. Özgüç, Maşat Höyük Kazıları ve Çevresindeki Araştırmalar/Excavations at Maşat Höyük and Investigations in Its Vicinity, Ankara 1978.

Özgüç 1982

T. Özgüç, Maşat Höyük II. Boğazköy'ün Kuzeydoğusunda Bir Hitit Merkezi/A Hittite Center Northeast of Boğazköy, Ankara 1982.

Şenyurt vd. 2019

S. Y. Şenyurt- A. Akçay- S. Kara, Alishar-4 Seramik Geleneği İçerisinde Ovaören Demir Çağı Geyik Figürlü Seramikleri, Seleucia IX Olba Kazısı Serisi, 2019, 205-245.

Sams 1971

G. K. Sams, The Phrygian Painted Pottery of Early Iron Age Gordion and Its Anatolian Setting, a Dissertation in Classical Archaeology, 1971.

Sams 1988

G. K. Sams, "The Early Phrygian Period at Gordion: Toward a Cultural Identity", Source-Notes in the History of Art, Vol. VII, Nos. 3/4, 1988, 9-15.

Sams 1994

G. K. Sams, The Early Phrygian Pottery, The Gordion Excavations, 1950-1973, Final Reports, Volume IV, Text and Illustrations, The University Museum University of Pennsylvania, 1994.

Schmidt 1932

E. F. Schmidt, The Alishar Hüyük, Seasons of 1928 and 1929, Part I, The University of Chicago 1932.

Summers 1994

G. D. Summers, "Grey Ware and The Eastern Limits of Phrygia", (Ed. A. Çilingiroğlu-D.H. French), Anatolian Iron Ages 3, The Proceedings of the Third Anatolian Iron Ages Colloquium held at Van, 6-12 August 1990, 1994, 241-252.

Tezcan 1969

B. Tezcan, "1968 Göllüdağ Kazısı", TAD XVII/2, Ankara 1969, 211-235.

Tezcan 1992

B. Tezcan, “1969 Göllüdağ Kazısı”, TAD XXX, Ankara 1992, 1-29.

Türker 2012

A. Türker, “Suluca Karahöyük İdolları”, CollAn XI, 2012, 403.

Türker 2014

A. Türker, “Avanos Arkeolojisi Üzerine Bir Değerlendirme”, Avanos Sempozyumu Bildirileri 23-25 Ekim 2014, (Ed. A. Öger), Ankara 2014, 111-128.

Türker- Özdemir 2019

A. Türker- M. A. Özdemir, “The Iron Age Pottery from Suluca Karahöyük and Its Possibility of being ‘Phrygian’”, (Ed. Gocha R. Tsetskhladze), The Phrygian Lands Over Time (from Prehistory to The Middle of The 1st Millennium AD), Anadolu Üniversitesi 2-8 Kasım, 2015, ColAnt 24, Paris 2019, 411-428.

Von Der Osten 1930

H. H. Von Der Osten, Explorations in Hittite Asia Minor 1929, University of Chicago oriental Institute Publications, Chicago 1930.

Von Der Osten 1937b

H. H. Von Der Osten, The Alishar Hüyük Seasons of 1930-32, Part II. OIP Volume XXIX, Researches in Anatolia, Volume VIII, Chicago 1937b.

Von Der Osten 1937c

H. H. Von Der Osten, The Alishar Hüyük Seasons of 1930-32, Part III. OIP Volume XXX, Researches in Anatolia, Volume IX, Chicago 1937c.

Woolley 1939

L. Woolley, “The Iron-Age Graves of Carchemish”, Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology XXVI, 1939, 11-62.

Yılmaz 2015

M. A. Yılmaz, Vezirköprü/Oymaağaç Höyük Demir Çağı Seramikleri, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2015.

Figür Listesi

Fig. 8a: Kapak Yuvalı Krater; ağız çapı 29,4 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç, kum, taşçık ve mika katkılı; astar rengi 10YR 7/3, bezeme rengi 10R 4/6 – 2,5YR 5/2

Fig. 8b: Omurgalı Bardak; ağız çapı 11 cm; çark yapımı, orta ısıda pişirim; bitki, kireç ve kum katkılı; astar rengi 7,5 YR 7/3, bezeme rengi 10R 5/4 – 2,5YR 4/1

Fig. 8c: Çekiç Kulpsuz Fincan; ağız çapı 10,2 cm, dip çapı 4,8 cm, çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; yükseklik 10,3 cm; bitki, kireç ve taşçık katkılı; astar rengi 5YR 5/6, bezeme rengi 5Y 4/2

Fig. 9a: Kapak Yuvalı Krater; ağız çapı 28,8 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; bitki, kireç, kum ve mika katkılı; astar rengi 10YR 7/3, bezeme rengi 7,5YR 5/2

Fig. 9b: Kapak Yuvalı Krater; ağız çapı 21,6 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; bitki, kireç, kum, taşçık ve mika katkılı; astar rengi 10YR 7/2, bezeme rengi 7,5YR 5/1

Fig. 9c: Kapak Yuvalı Krater; ağız çapı 34 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç, kum ve taşçık katkılı; astar rengi 2,5Y 8/2, bezeme rengi 10R 2,5/2

Fig. 9d: Kapak Yuvalı Krater; ağız çapı 29,5 cm; çark yapımı, düşük ısıda pişirim; bitki, kireç, kum, taşçık ve mika katkılı; astar rengi 10YR 7/3, bezeme rengi 7,5YR 3/2

Fig. 9e: Kapak Yuvalı Krater; ağız çapı 34 cm, dip çapı 10,5 cm yükseklik 39,5 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kum ve mika katkılı; astar rengi 2,5YR 5/6, bezeme rengi 7,5R 4/4 – 10R 3/1

Fig. 10a: Kapak Yuvasız Krater; ağız çapı 30,4 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; bitki ve kireç katkılı; astar rengi 2,5Y 7/3, bezeme rengi 5YR 2,5/1

Fig. 10b: Kapak Yuvasız Krater; ağız çapı 28 cm, dip çapı 10 cm, yükseklik 35,7 cm; çark yapımı, düşük ısıda pişirim; kireç, kum ve taşçık katkılı; astar rengi 10R 7/4, bezeme rengi 7,5YR 3/1

Fig. 11a: Dar ağızlı ve kısa boyunlu çömlek; ağız çapı 15 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; bitki, kireç, kum, taşçık ve mika katkılı; astar rengi 5Y 8/2, bezeme rengi 7,5YR 4/1

Fig. 11b: Dar ağızlı ve silindirik boyunlu çömlek; ağız çapı 9,5 cm, dip çapı 11 cm, yükseklik 30,5 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç, kum ve mika katkılı; astar rengi 2,5Y 7/3, bezeme rengi 7,5YR 4/2

Fig. 11c: Dar ağızlı ve silindirik boyunlu çömlek; ağız çapı 11 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç, kum ve mika katkılı; astar rengi 2,5Y 7/3, bezeme rengi 7,5 YR 3/2

Fig. 11d: Boyunsuz çömlek; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; bitki, kireç, kum ve taşçık katkılı; astar rengi 7,5YR 6/6, bezeme rengi 7,5YR 4/1

Fig. 12a: “S” profilli çanak; ağız çapı 18 cm; çark yapımı, orta ısıda pişirim; bitki, kireç, kum ve taşçık katkılı; astar rengi 7,5YR 7/3, bezeme rengi 5YR 4/2

Fig. 12b: “S” profilli çanak; ağız çapı 15,4 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç, kum, taşçık ve mika katkılı; astar rengi 2,5Y 7/3, bezeme rengi 5YR 5/2

Fig. 12c: “S” profilli çanak; ağız çapı 19,5 cm, dip çapı 7,8 cm, yükseklik 6,6 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; bitki, kireç, kum ve taşçık katkılı; astar rengi 2,5Y 7/3, bezeme rengi 5YR 5/2

Fig. 12d: “S” profilli çanak; ağız çapı 20 cm; çark yapımı; bitki, kireç, kum ve taşçık katkılı; astar rengi 2,5 Y 7/3, bezeme rengi 7,5YR 4/1

Fig. 13a: Omurgalı çanak; ağız çapı 20 cm, dip çapı 7,7 cm yükseklik 6,5 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; bitki, kireç ve kum katkılı; astar rengi 7,5 6/4, bezeme rengi 5YR 3/1

Fig. 13b: Omurgalı çanak; ağız çapı 18 cm, dip çapı 7 cm, yükseklik 7,3 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç, kum ve mika katkılı; astar rengi 10R 6/4, bezeme rengi 7,5YR 4/3

Fig. 13c: Omurgalı çanak; ağız çapı 14,4 cm; çark yapımı; bitki, kireç, kum ve taşçık katkılı; astar rengi 5Y 8/2, bezeme rengi 5Y 6/1

- Fig. 14a:** Yuvarlak gövdeli çanak; ağız çapı 16,4 cm; çark yapımı, orta ısıda pişirim; kireç, kum ve taşçık katkıları; astar rengi 2,5 YR 5/6, bezeme rengi 2,5YR 3/1
- Fig. 14b:** Yuvarlak gövdeli çanak; ağız çapı 15,6 cm; çark yapımı, orta ısıda pişirim; bitki, kireç ve kum katkıları; astar rengi 2,5 YR 5/6, bezeme rengi 2,5YR 3/1
- Fig. 14c:** Yuvarlak gövdeli çanak; ağız çapı 21 cm, yükseklik 9,4 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç, kum ve mika katkıları; astar rengi 2,5Y 7/2, bezeme rengi 2,5YR 3/3
- Fig. 14d:** Yuvarlak gövdeli çanak; ağız çapı 18 cm, dip çapı 6 cm, yükseklik 7,5 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç, kum ve mika katkıları; astar rengi 10YR 7/3, bezeme rengi 5YR 4/4
- Fig. 15a:** Çekiç Kulplu fincan; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; bitki, kireç ve kum katkıları; astar rengi 10YR 7/4, bezeme rengi 5YR 4/2
- Fig. 15b:** Çekiç Kulplu Fincan; ağız çapı 11 cm, dip çapı 5 cm, yükseklik 10,5 cm; çark yapımı; bitki, kireç ve mika katkıları; astar rengi 10YR 7/3, bezeme rengi 7,5YR 3/2
- Fig. 15c:** Çekiç Kulpsuz Fincan; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; ağız çapı 10 cm; bitki, kireç, kum ve mika katkıları; astar rengi 2,5Y 7/3, bezeme rengi 5YR 5/2
- Fig. 15d:** Çekiç Kulpsuz Fincan; çark yapımı, orta ısıda pişirim; kireç, kum ve mika katkıları; astar rengi 10YR 7/3, bezeme rengi 5YR 3/1
- Fig. 15e:** Çekiç Kulpsuz Fincan; ağız çapı 13 cm, dip çapı 8 cm, yükseklik 13 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; bitki, kireç, kum ve mika; astar rengi 10YR 7/3, bezeme rengi 5YR 2,5/2
- Fig. 16a:** Gaga ağızlı testi; ağız çapı 2,2 cm, dip çapı 4,2 cm, yükseklik 10,5 cm; el yapımı; kireç, kum ve mika katkıları; astar rengi 2,5Y 7/2, bezeme rengi 10YR 3/1
- Fig. 16b:** Yonca ağızlı testi; ağız çapı 4 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç, kum ve mika katkıları; astar rengi 10YR 7/4, bezeme rengi 7,5YR 5/3
- Fig. 16c:** Kısa boyunlu testi; ağız çapı 7,5 cm, dip çapı 7,1 cm yükseklik 19 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç, kum ve mika katkıları; astar rengi 2,5YR 4/6, bezeme rengi 5YR 6/6
- Fig. 17a:** Bardak; ağız çapı 11 cm, dip çapı 4,6 cm, yükseklik 14 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç, kum, taşçık ve mika katkıları; astar rengi 7,5YR 6/6, bezeme rengi 5YR 2,5/1
- Fig. 17b:** Matara; ağız çapı 5,9 cm, dip çapı 8,7 cm, yükseklik 19 cm; el yapımı, yüksek ısıda pişirim; bitki, kireç, kum, taşçık ve mika katkıları; astar rengi 10YR 7/3, bezeme rengi 2,5Y
- Fig. 17c:** Küp/Pihtos; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç, kum, taşçık ve mika katkıları; astar rengi 10YR 7/4, bezeme rengi 2,5YR 3/2
- Fig. 17d:** Küp/Pithos; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç ve kum katkıları; astar rengi 10YR 7/3, bezeme rengi 5YR 5/1
- Fig. 18a:** Gövde parçası, fincan; ağız çapı 8,4 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç, kum, taşçık ve mika katkıları; astar rengi 2,5Y 8/3, bezeme rengi 7,5YR 4/2
- Fig. 18b:** Gövde parçası, testi; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç, bitki ve mika katkıları; astar rengi 2,5Y 7/2 Light Gray bezeme rengi 10YR 3/2 Very Dark Grayish Brown
- Fig. 18c:** Gövde parçası, Krater; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç, kum ve taşçık katkıları; astar rengi 2,5Y 7/2, bezeme rengi 7,5YR 4/2
- Fig. 18d:** Gövde parçası, Krater; çark yapımı, orta ısıda pişirim; bitki, kireç, kum, taşçık ve mika katkıları; astar rengi 5YR 6/4, bezeme rengi 5YR 4/3
- Fig. 18e:** Gövde parçası, Krater; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; bitki, kireç, kum, taşçık ve mika katkıları; astar rengi 10R 5/6, bezeme rengi 5YR 3/1
- Fig. 19a:** Düz profilli gövde parçası; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç ve mika katkıları; astar rengi 2,5Y 7/3, bezeme rengi 2,5YR 4/2
- Fig. 19b:** Düz profilli gövde parçası; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; bitki, kireç ve taşçık katkıları; astar rengi 7,5YR 5/4, bezeme rengi 7,5YR 4/1
- Fig. 19c:** Düz profilli gövde parçası; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; bitki, kireç ve kum katkıları; astar rengi 7,5YR 7/6, bezeme 5YR 4/1

- Fig. 19d:** Düz profilli gövde parçası; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç, kum ve mika katkılı; astar rengi 2,5Y 7/3, bezeme rengi 7,5YR 5/2
- Fig. 19e:** Düz profilli gövde parçası; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç, kum ve mika katkılı; astar rengi 2,5Y 6/2, bezeme rengi 7,5YR 5/2
- Fig. 19f:** Düz profilli gövde parçası; çark yapımı, düşük ısıda pişirim; bitki, kireç, kum ve taşçık katkılı; astar rengi 10YR 7/3, bezeme rengi 2,5YR 4/3
- Fig. 19g:** Düz profilli gövde parçası; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; bitki, kireç, kum ve taşçık katkılı; astar rengi 5YR 5/4, bezeme rengi 7,5YR 3/1
- Fig. 19h:** Düz profilli gövde parçası; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç, kum ve mika katkılı; astar rengi 2,5Y 7/3, bezeme rengi 7,5YR 3/2
- Fig. 19i:** Düz profilli gövde parçası; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; bitki, kireç, taşçık ve mika katkılı; astar rengi 7,5YR 6/4, bezeme rengi 5YR 4/1
- Fig. 19j:** Düz profilli gövde parçası; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; bitki, kireç, kum, taşçık ve mika katkılı; astar rengi 10Y 7/3, bezeme rengi 7,5YR 4/1
- Fig. 19k:** Düz profilli gövde parçası; çark yapımı, düşük ısıda pişirim; bitki, kireç, kum ve taşçık katkılı; astar rengi 2,5Y 7/3, bezeme rengi 5YR 4/2
- Fig. 19l:** Düz profilli gövde parçası; çark yapımı, orta ısıda pişirim; kireç, kum ve taşçık katkılı; astar rengi 10YR 8/4, bezeme rengi 5YR 3/1
- Fig. 19m:** Düz profilli gövde parçası; çark yapımı, orta ısıda pişirim; bitki, kireç, kum, taşçık ve mika katkılı; astar rengi 10R 5/8, bezeme rengi 7,5YR 3/1
- Fig. 20a:** Maşrapa; ağız çapı 10 cm, dip çapı 6 cm, yükseklik 16,5 cm; çark yapımı; kireç ve kum katkılı; astar rengi 10R 4/4, bezeme rengi 10YR 3/1 – 2,5Y 7/3 – 5YR 6/2
- Fig. 20b:** Süzgeçli testi; ağız çapı 6,5 cm, dip çapı 4,6 cm, yükseklik 9,5 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kum, taşçık ve mika katkılı; astar rengi 2,5Y 7/3, bezeme rengi 10R 4/4 – 7,5YR 3/1 – 2,5Y 7/3
- Fig. 20c:** Matara; ağız çapı 8 cm; el yapımı, yüksek ısıda pişirim; bitki, kireç, kum, taşçık ve mika katkılı; astar rengi 2,5Y 8/2, bezeme rengi 7,5 4/3 – 2,5Y 3/1 – 5Y 8/2
- Fig. 21a:** Çömlekçik; ağız çapı 5 cm, dip çapı 2,6 cm, yükseklik 9,1 cm; el yapımı, yüksek ısıda pişirim; kum ve mika katkılı; astar rengi 10YR 8/3, bezeme rengi 10YR 3/1
- Fig. 21b:** Dar ağızlı ve kısa boyunlu çömlek; ağız çapı 12,5 cm; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; bitki, kireç, kum ve taşçık katkılı; bezeme rengi 2,5 7/3 – 7,5 4/1 – 10R 6/6
- Fig. 21c:** Geniş ağızlı, kapak yuvalı krater; ağız çapı 47 cm; çark yapımı, orta ısıda pişirim; bitki, kireç, kum, taşçık ve mika katkılı; astar rengi 2,5Y 7/3, bezeme rengi 2,5YR 4/4 – 7,5YR 3/1
- Fig. 22a:** Gövde parçası, boyun; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; ağız çapı 9 cm; kum ve mika katkılı; astar rengi 2,5YR 4/6, bezeme rengi 5YR 3/3 – WHITE PAGE – 10YR 2/8,5
- Fig. 22b:** Gövde parçası, kulp; el yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç, kum ve mika katkılı; astar rengi 5YR 6/6, bezeme rengi 10YR – 8/2, 10R 4/6 – GLEY 1 2,5/N
- Fig. 22c:** Düz profilli gövde parçası; çark yapımı, düşük ısıda pişirim; kireç, kum ve mika katkılı; astar rengi 10YR 7/4, bezeme rengi 10R 4/1 – 7,5YR 4/6
- Fig. 22d:** Düz profilli gövde parçası; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; bitki, kireç, kum, taşçık ve mika katkılı; astar rengi 2,5Y 8/3, bezeme rengi 7,5R 4/6 – 7,5R 4/2
- Fig. 22e:** Düz profilli gövde parçası; çark yapımı, düşük ısıda pişirim; bitki, kireç, kum ve mika katkılı; astar rengi 10YR 7/3, bezeme rengi 2,5YR 4/2 – 7,5YR 3/1
- Fig. 22f:** Düz profilli gövde parçası; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç ve mika katkılı; astar rengi 10YR 7/3, bezeme rengi 2,5YR 4/4 – 5YR 4/1
- Fig. 22g:** Düz profilli gövde parçası; çark yapımı, düşük ısıda pişirim; kireç, kum, taşçık ve mika katkılı; astar rengi 10YR 8/4, bezeme rengi 10R 5/8 – 5YR 3/1
- Fig. 22h:** Şişkin profilli gövde parçası; çark yapımı, yüksek ısıda pişirim; kireç ve kum katkılı; astar rengi 10YR 7/4, bezeme rengi 2,5YR 4/4 – 7,5YR 3/1

FIGÜRLER

Fig. 1 Makalede Adı Geçen Demir Çağı Merkezleri

Fig. 2 Suluca Karahöyük Güneyden Görünüm

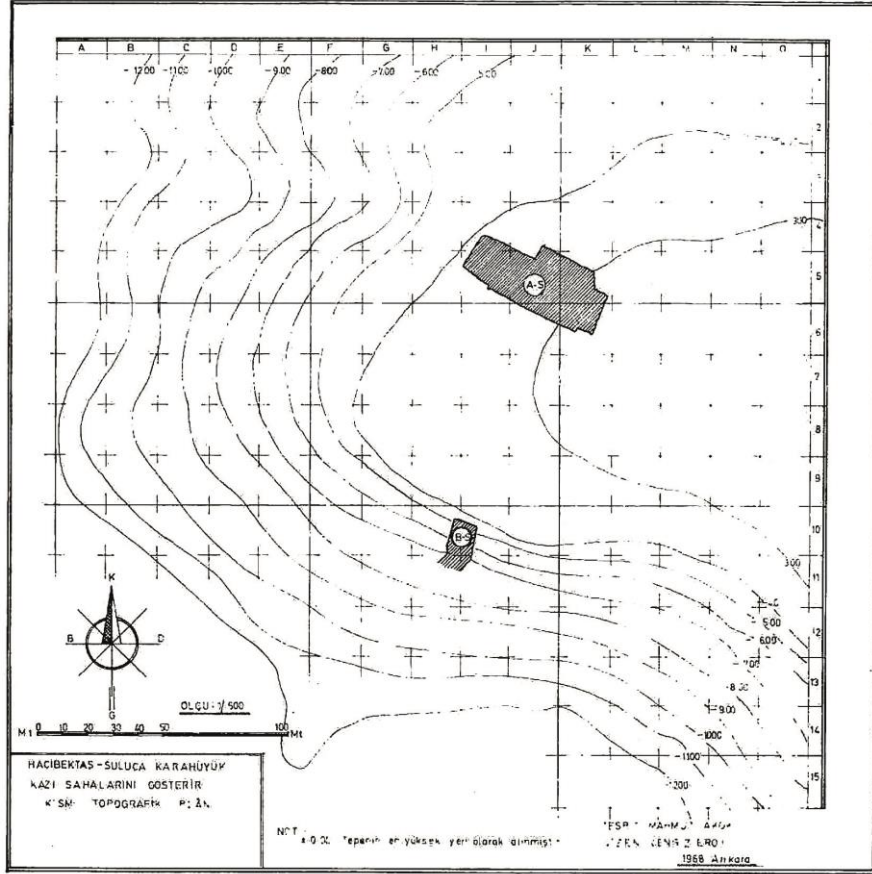

Fig. 3 Suluca Karahöyük Topografik Plan

GENEL STRATİGRAFİ (Envanter Kayıtlarına Göre, 1967-1978)		
Tabakalar	Dönemler	Seviye(m.)
I-II	Bizans - Roma İmp. - Helenistik	1.00-2.00
III	Frig	2.30-3.00
IV	a	Frig / Post Hitit - Hitit İmp. - Erken Hitit - Eski Assur
	b	
V	a	Bronz Çağ
	b	
	c	
VI	Bronz Çağ	5.50-8.00
VI nin etkisi altında kaydedildi.	Bronz Çağ	8.00-11.00

Fig. 4 Suluca Karahöyük Tabakalanması (Türker-Özdemir 2019)

FRİGYA STRATİGRAFİSİ (1967 ve 1968 Kazı Raporlarına Göre)					
Alan	Tabakalar	Dönemler			Seviye(m.)
A	III	Erken Frig	Orta Frig	Geç Frig	2.50-6.00
	IV				
B	III	Frig			
	IV	Frig			
	V	Frig (Orta Hitit ile Karıştırılmış)			

Fig. 5 Boya Bezemeli Seramiklerin ele Geçtiği Tabakalar (Türker-Özdemir 2019)

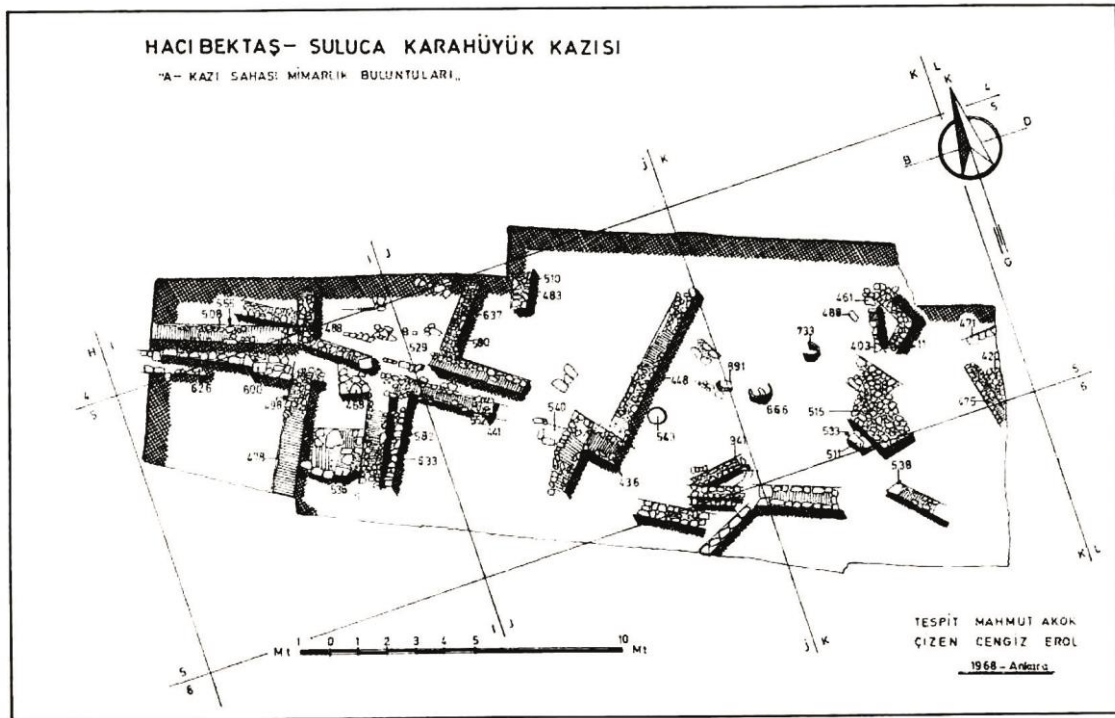

Fig. 6 A Kazı Çalışma Alanı

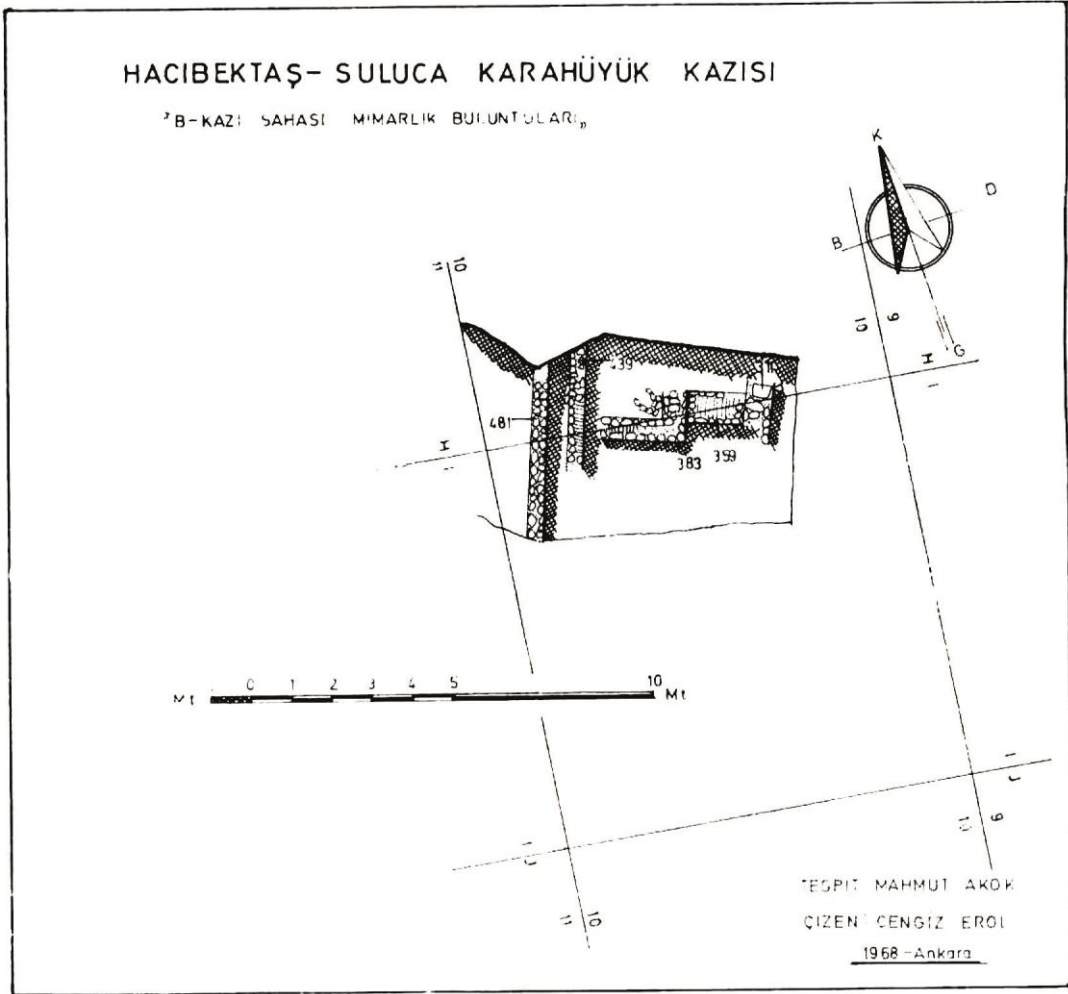

Fig. 7 B Kazı Çalışma Alanı

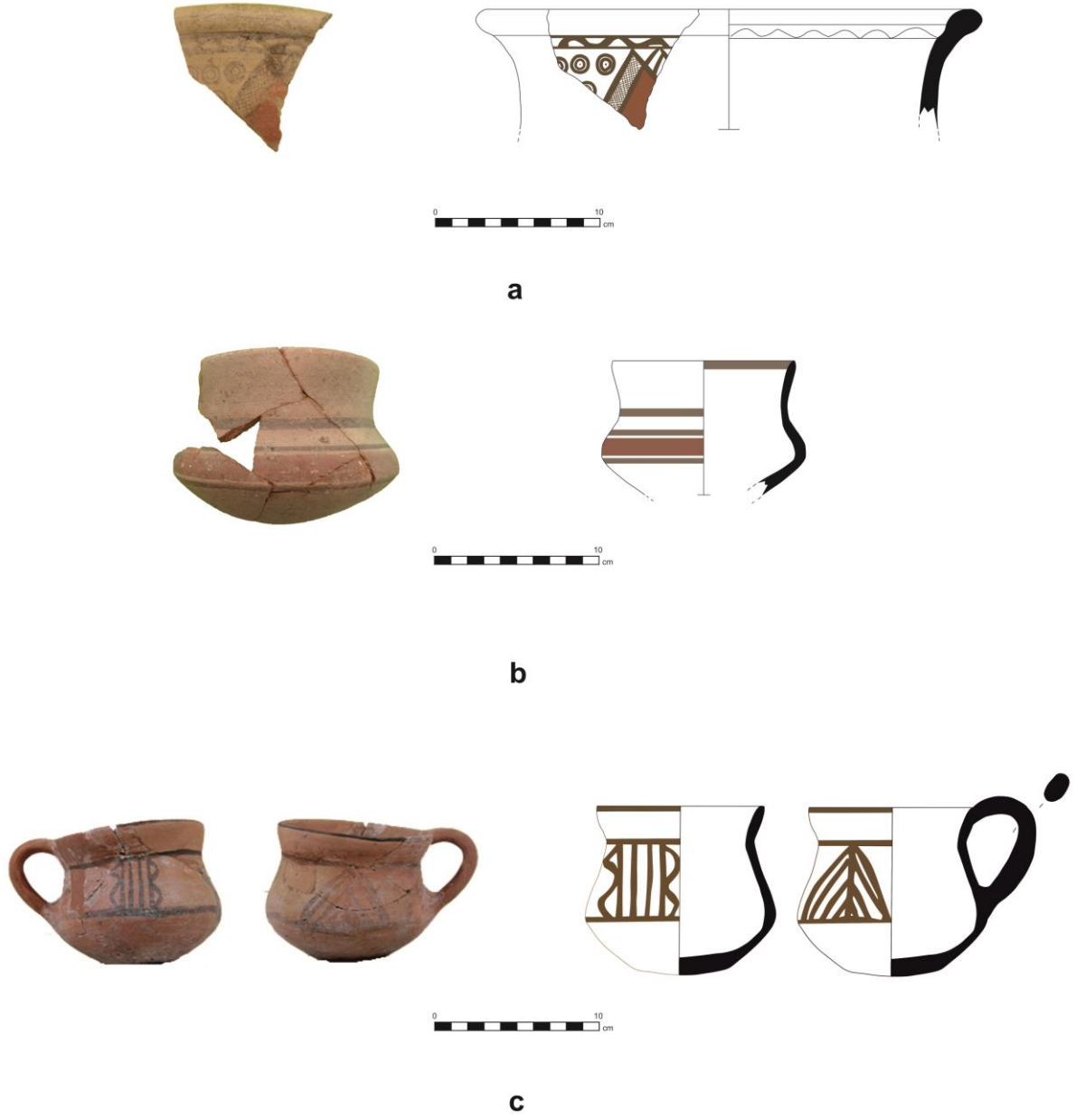

Fig. 8

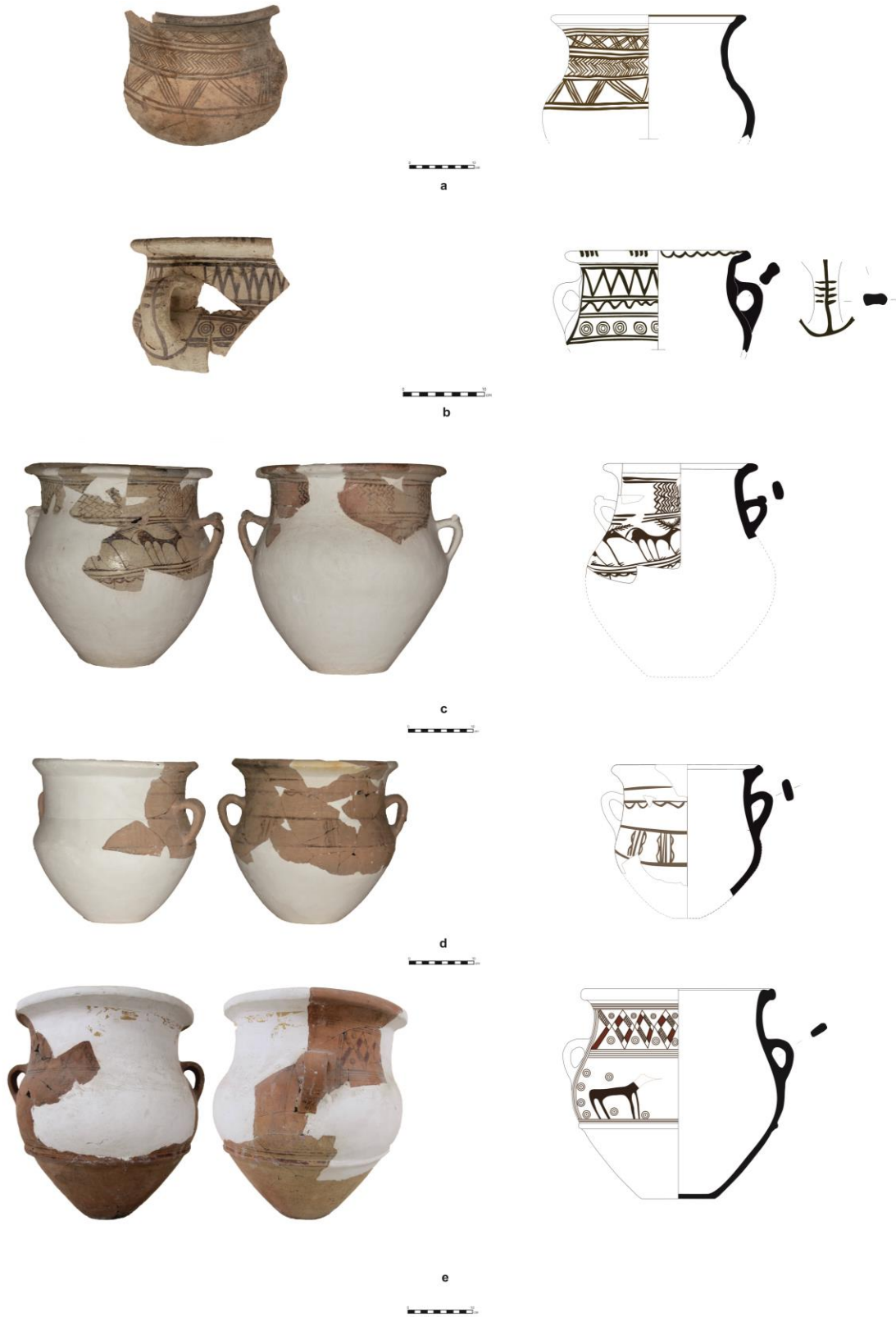

Fig. 9

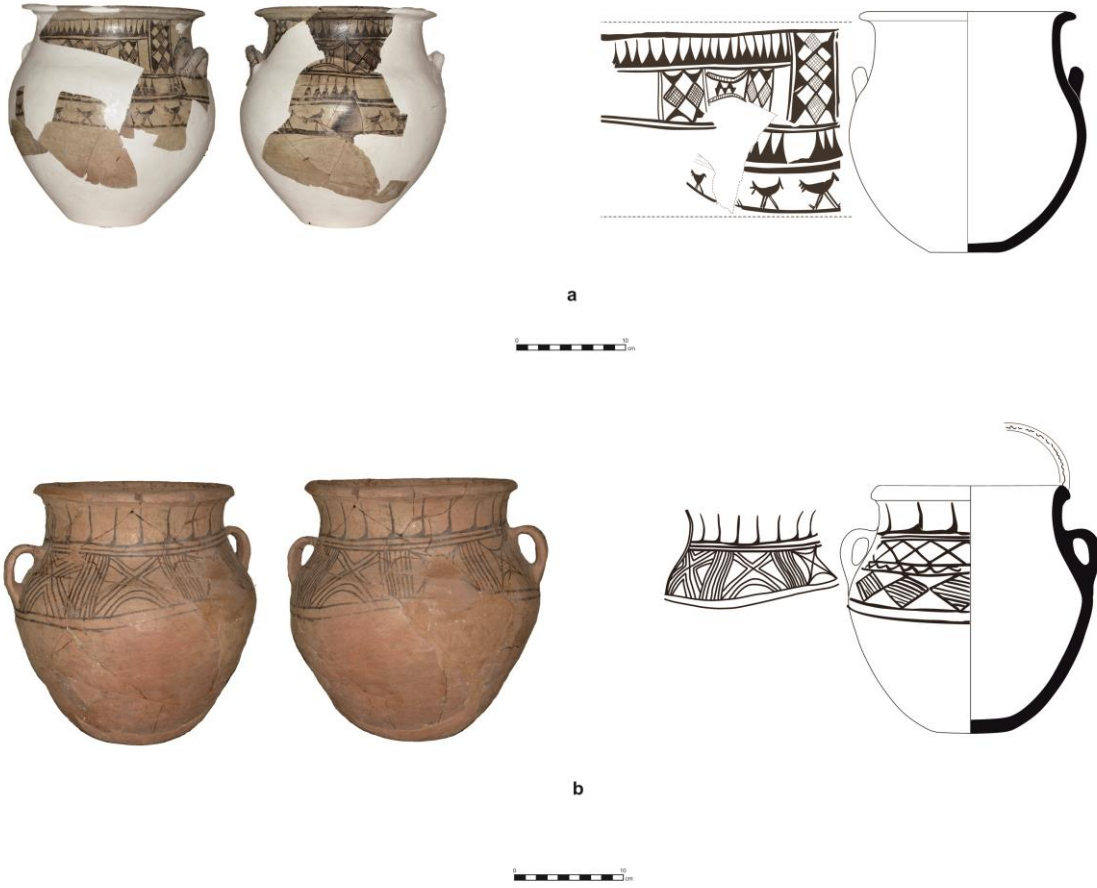

Fig. 10

Fig. 11

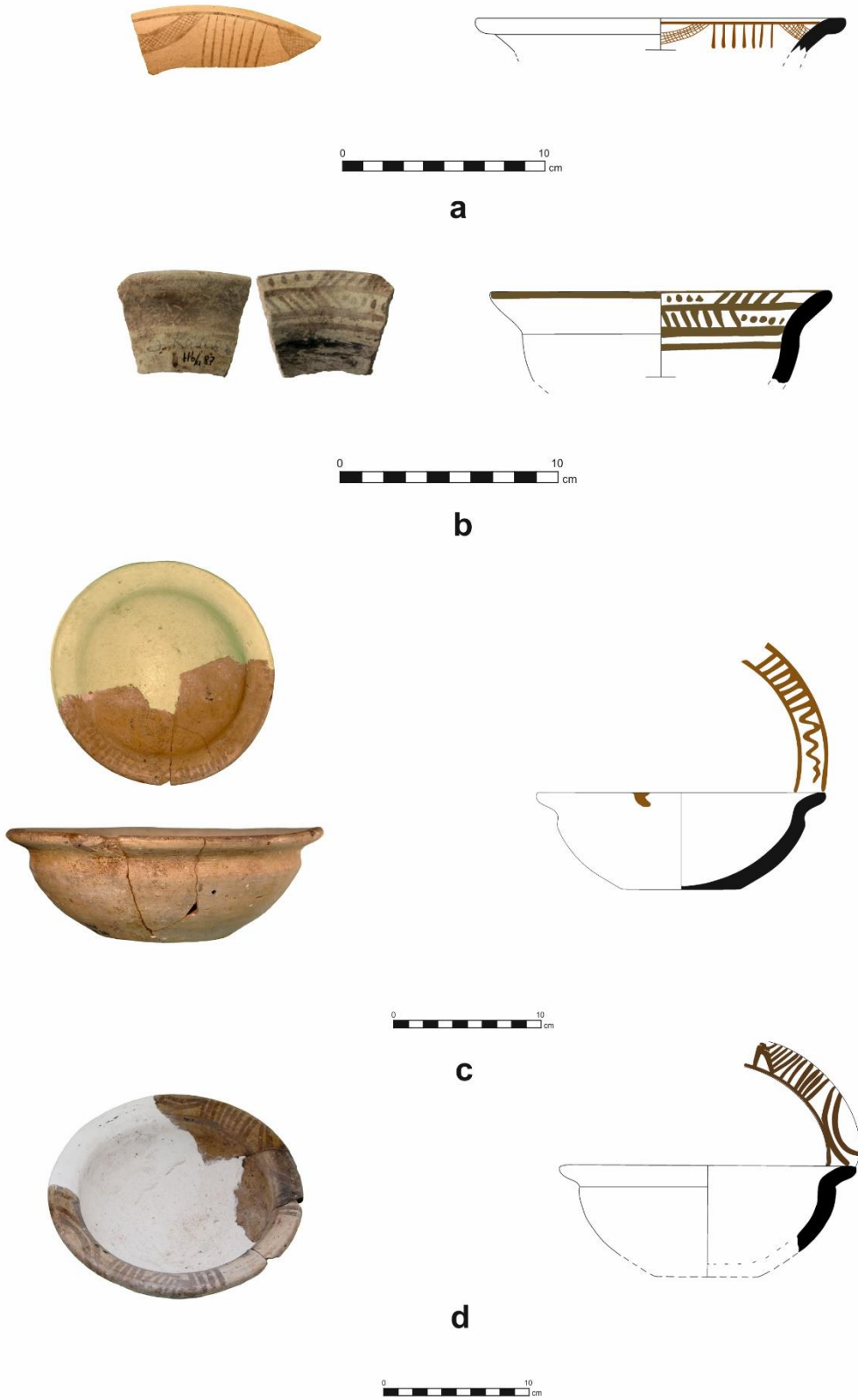

Fig. 12

Fig. 13

Fig. 14

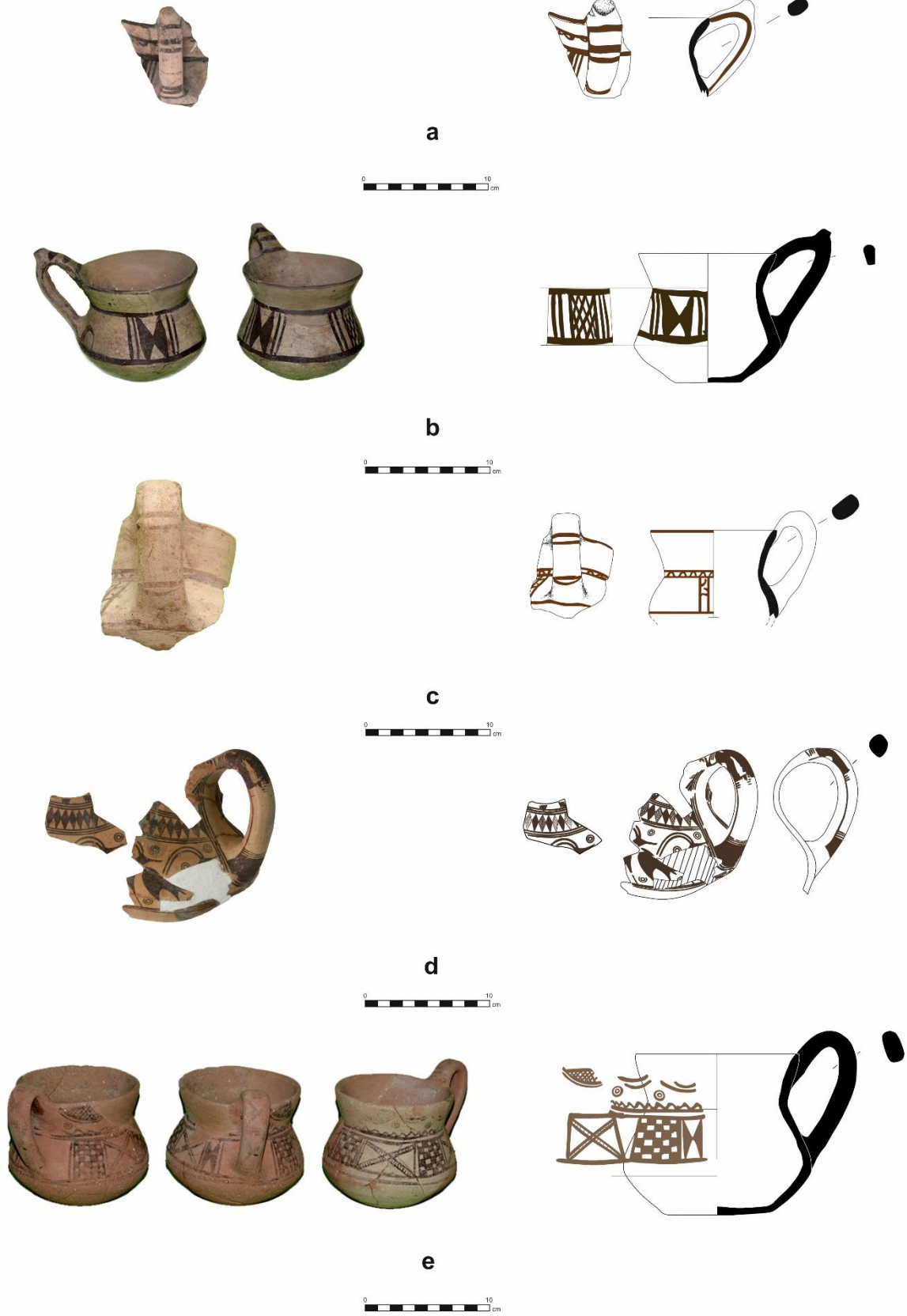

Fig. 15

Fig. 16

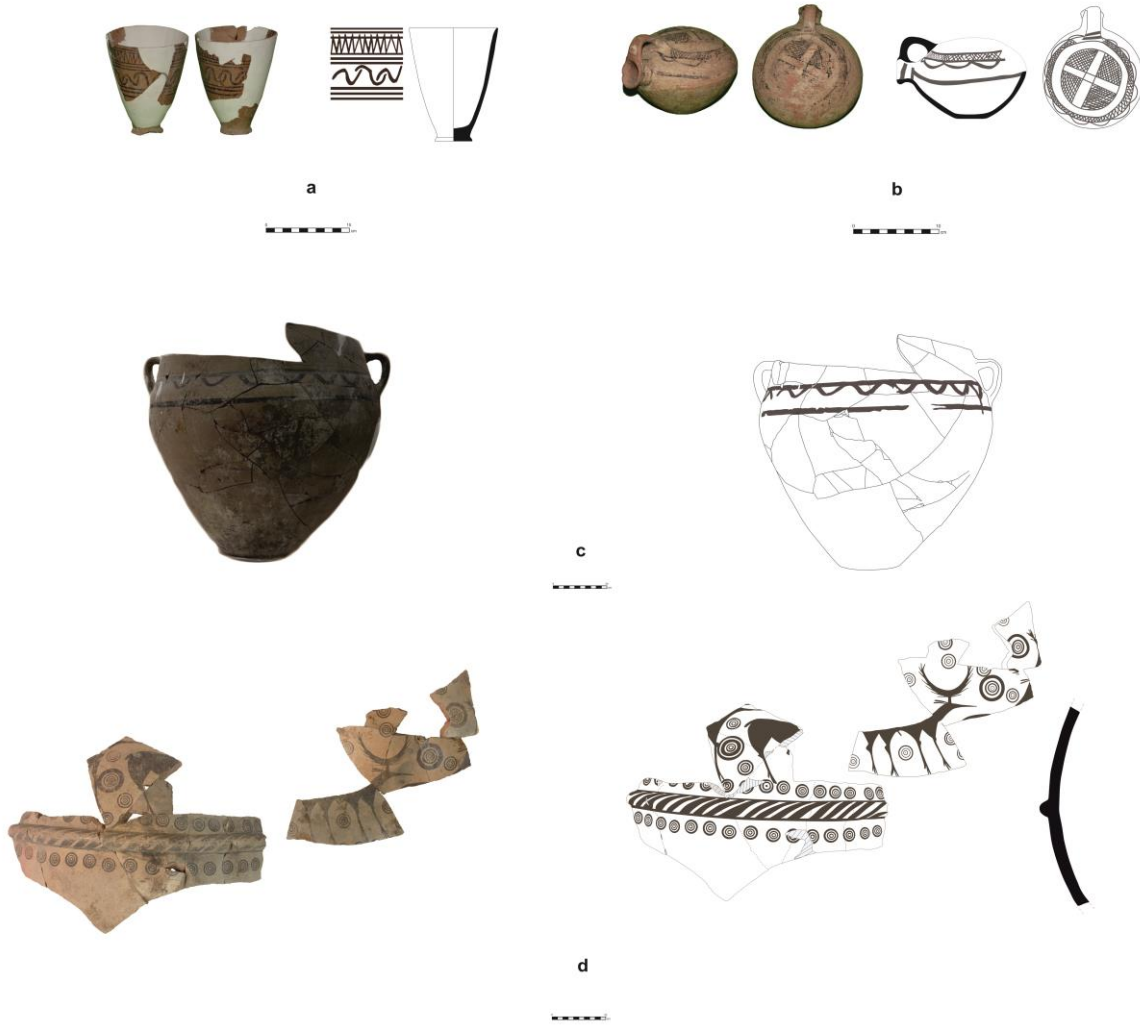

Fig. 17

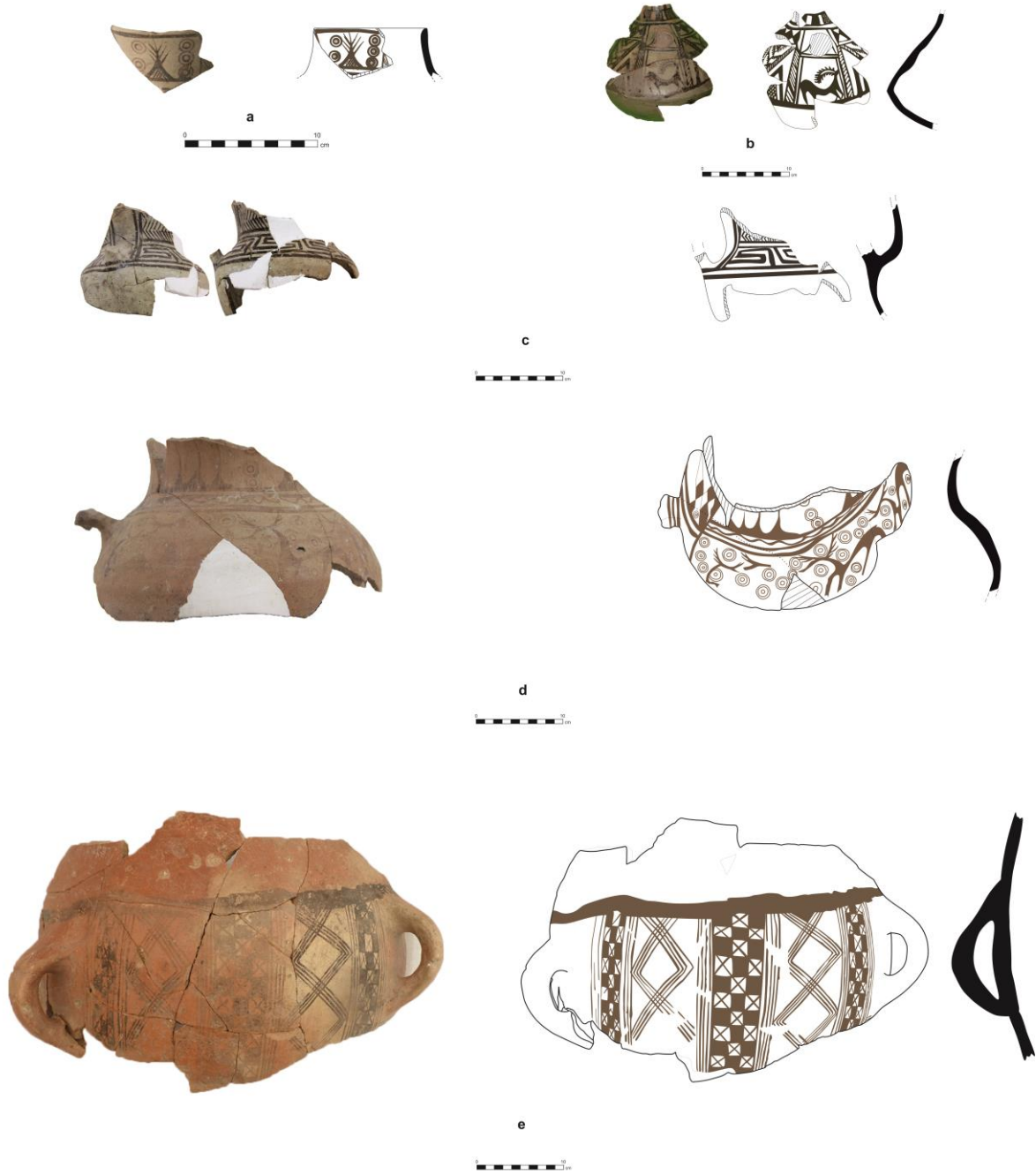

Fig. 18

Fig. 19

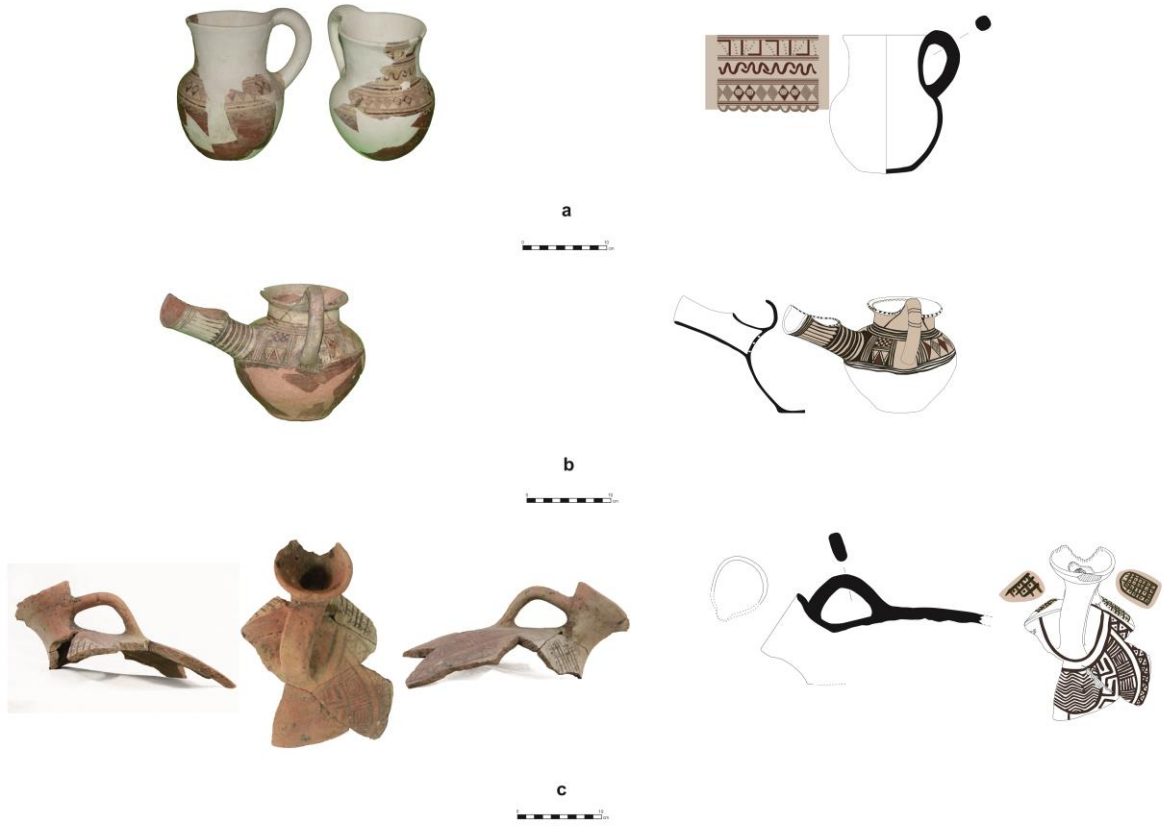

Fig. 20

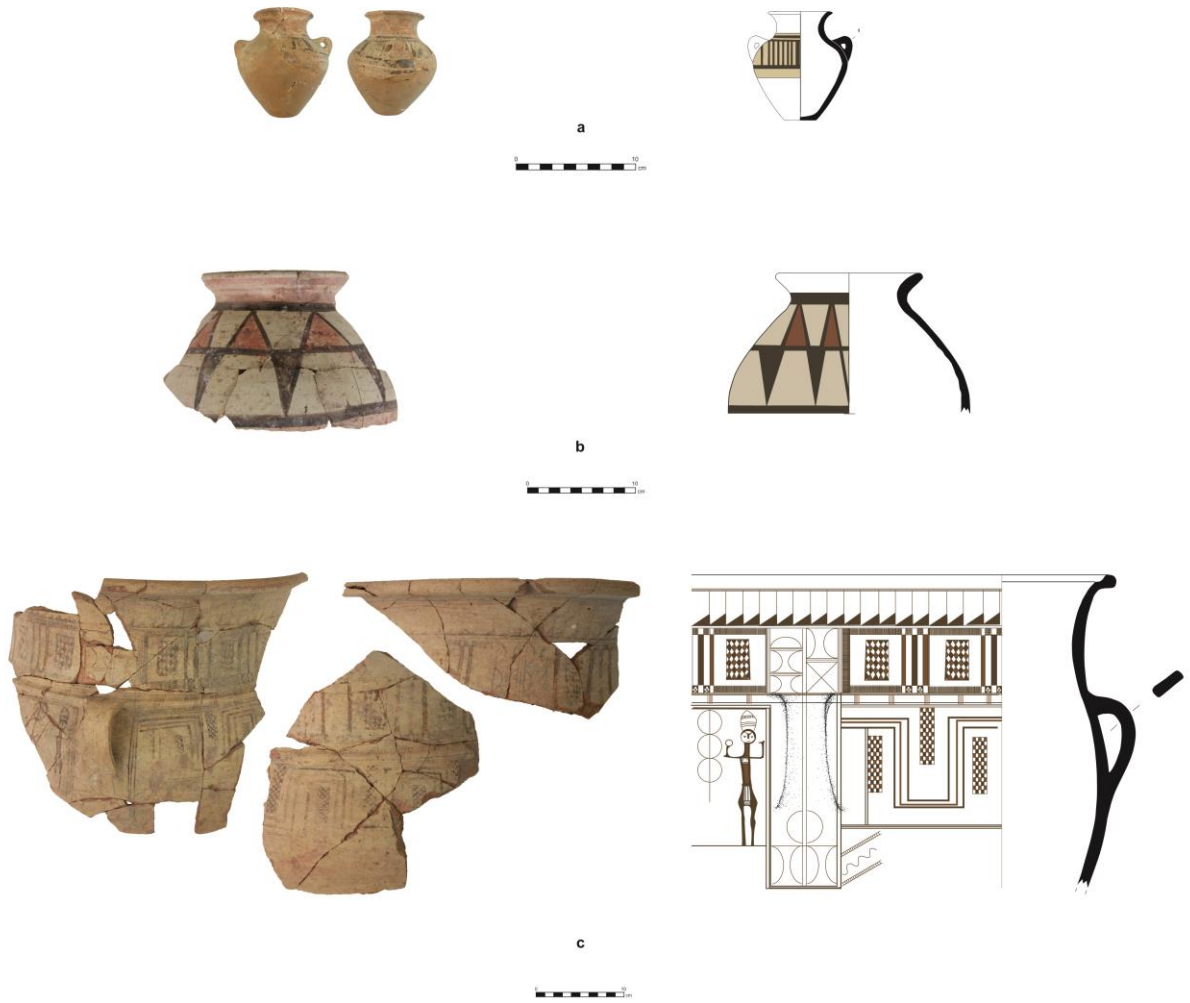

Fig. 21

Fig. 22

SERAMİK
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
THE JOURNAL
OF CERAMIC RESEARCH

SRMKA Sayı/ Issue 2
Yıl/Year 2020, 54-79

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 16.12. 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 29.12.2020

Yayın Tarihi/ Published: 31.12.2020

DOĞU ANADOLU ERKEN DEMİR ÇAĞ ÇANAK ÇÖMLEK KÜLTÜR GRUPLARI: KISA BİR DEĞERLENDİRME

CULTURAL GROUPS OF EARLY IRON AGE POTTERY IN EASTERN ANATOLIA: A BRIEF REVIEW

Gulan AYZAZ*

Özet

MÖ 13. yüzyıl ortalarından itibaren Doğu Anadolu kırsal karakterli kültürel bir değişimin etkisi altına girer ve bu kültür MÖ 9. yüzyıl ortalarında Urartu'nun kuruluşuna kadar devam eder. Bilgilerin hipotetik olduğu bu sürecin yorumlanmasında materyal kültürün önemli ve yaygın buluntu gruplarından biri olan çanak çömleğe sıkça başvurulur. Yivli çanak çömlek ile karakterize olan döneme, mal grubu özellikleri üzerinden bir bakış açısı sunularak süreç bir başka açıdan yorumlanmaya çalışılmıştır. Kazı ve yüzey araştırmalarından elde edilen çanak çömlek buluntuları Kahve-Kiremit, Gri-Siyah, Pembe-Devetüyü veya Kiremit Astarlı olarak tasniflenmiştir ve mal gruplarının istatistiksel verileri ile kültür bölgesi haritasının ortaya çıkarılması sağlamıştır. Ana hatlarıyla Doğu Anadolu Bölgesi Tendürek volkanının kuzeyinden itibaren Gri-Siyah Mal grubunun, güneyinden itibaren ise Kahve-Kiremit Mal grubunun etkisi altındadır ve yiv bu mal gruplarının ortak dekorasyonudur. Buraya kadar çizilen tablo oldukça geneldir. Bununla birlikte gerek Yukarı Fırat Havzası gerekse Kuzeydoğu Anadolu, Van Gölü Havzası'nın doğusu, Yukarı Murat Havzası ve Hakkari Bölümü çanak çömleğinin birbirinden farklı ve ayırt edilebilir görünümleri vardır. Fakat seramiğin ancak akıtacak, kulp, açkı, astar, kazı bezeme, boya bezeme, kabartma bezeme gibi daha detay özellikleri bu küçük coğrafi birimlerde ayırtırmayı olanaklı kılar.

Anahtar Kelimeler: Erken Demir Çağ, Çanak Çömlek, Doğu Anadolu, Yivli Seramik, Çanak Çömlek Kültür Grupları

Abstract

Eastern Anatolia has been under the influence of a rural cultural change since the mid-13th century BC and this culture continues until the foundation of Urartu in the middle of the 9th century. In

* Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Zeve Kampüsü 65080-Van / TÜRKİYE, e-posta: gulanayaz@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-7228-073X

the interpretation of this process in which the information is hypothetical, pottery, one of the important and common finds of material culture, is frequently used. The period characterized by grooved pottery is presented with a perspective on the properties of the pottery assemblages and the process is tried to be interpreted from another perspective. The potteries obtained from excavations and surveys are classified as Brown-Red, Gray-Black, Pink-Beff or Red Slipped and with the statistical data of the pottery assemblages, a map of the culture region has been revealed. In general, the Eastern Anatolia Region is under the influence of the Gray-Black Ware from the north of the Tendürek and the Brown-Red Ware from the south and the groove is the common decoration of these ware groups. The table drawn so far is quite general. However, both Upper Euphrates Basin and Northeast Anatolia, east of Van Lake Basin, Upper Murat Basin and Hakkari section pottery have different and distinctive appearances. However, the more detailed features of the ceramics such as pouring lips, handles, burnishing, incised decorations, painted decorations, relief decorations make it possible to separate them in these small geographical units.

Keywords: Early Iron Age, Pottery, Eastern Anatolia, Groovy Ware, Pottery Cultural Groups

Giriş

Doğu Anadolu'nun batısında geniş düzlükleri ile Elâzığ-Malatya ovalarını kapsayan Yukarı Fırat Havzası yer alır. Havzadan doğuya doğru adeta bir yelpaze gibi genişleyen bölge, Bingöl Dağları'ndan itibaren aralarında geniş platolar, düzlükler ve ovaların bulunduğu volkanizma ve yüksek sıradağların etkisi altına girer. Yüksek Yaylayı oluşturan bölgenin bu kısmında kuzeyden güneye Erzurum-Kars, Ağrı, Van ve Hakkâri alt kültür bölümleri sıralanır. Batıda ovalık Yukarı Fırat Havza'sı ve doğuda dağlık Yüksek Yayla¹, Doğu Anadolu topografyasının ve Arkeolojik yerleşimlerinin tanımlanmasında temel karakteristiği oluşturur (Fig. 1).

Gerek Yukarı Fırat Havzası'nda bugün Keban ve Karakaya baraj suları altında kalan tabakalı yerleşimlerde, açık renkli çark yapımı-seri üretim Hitit seramik geleneğinin ardından²: gerekse Yüksek Yaylanın Orta Tunç Çağı boyalı çanak çömlek kültüründen sonra, bölgenin tamamında el ya da ağır çark yapımı tek renkli monoton bir seramik anlayışı ortaya çıkar. Çanak çömlekteki bu değişim, kırsal karakterli yeni bir kültürün habercisi ve arkeolojik anlamda da yeni bir dönemin Erken Demir Çağ'ın önemli bir emaresidir. Monokrom ve tek düze bir anlayışa sahip söz konusu çanak çömleğin ön plana çıkan özelliği; ağız ile gövde arasındaki kısımda paralel bir hat şeklinde kabı çepeçevre saran, kimi zaman düzgün sıralı kimi zaman da düzensiz hatlı yatay yiv bezemeli bir dekorasyonun olduğu söylenebilir.

¹ Erinç 1953, 1-3.

² Hauptmann 1972, 91; Bartl 2001, 396.

Altınova’da ilk tespit edildiği yerleşimler olan Norşuntepe II³ ve Korucutepe K⁴ tabakalarında ele geçirildikten sonra, söz konusu çanak çömlekler bezeme özellikleri ön planda tutularak literatüre “yivli seramik-groovy ware” olarak girmiştir⁵. Erken Demir Çağ yalnızca seramikte değil mimaride de Son Tunç Çağ’ından oldukça farklı ve dönemi için ayırt edici özelliklere sahiptir. Yukarı Fırat Havzası’nda Son Tunç Çağı’nın iç içe kümelenmiş evlerinin yerini birbirinden bağımsız ve belli standardı olmayan köy evlerinin aldığı görülür ve yapılardaki bu değişiklikler çanak çömlek ile birlikte farklı bir organizasyonun varlığı ile açıklanır⁶. Bu yeni Demir Çağ kültür elemanları Elâzığ-Malatya bölgesinde II. binyılın ortalarından beri devam eden Hitit etkili materyal kültüre son vermiş daha kırsal ve geleneksel bir kültürün temsilcileri görünümündedir.

Yüksek Yaylaya gelindiğinde ise tablo değişir. Dönemin yerleşim sistemi kiklopi tarzda inşa edilmiş kaleler ve eteklerinde nekropollerle karakterize olur⁷. Kısmen daha iyi incelenmiş tabakalı yerleşimlerden Karagündüz Höyük 5. yapı katı⁸ ve Van Kalesi Höyüğü III. yapı katında⁹ mimari izler oldukça siliktir; bununla birlikte çanak çömlekler belirli bir mimari öğeye bağlı olmadan çoğunlukla silo çukurlarından ve sınırlı sayıda ele geçirilmiştir¹⁰. Ancak Karagündüz Höyüğü’nün yalnızca 1.5 km batısında Karagündüz Nekropolü’nde¹¹ ve Ünseli (Ernis)¹², Dilkaya¹³, Yoncatepe¹⁴, Hakkari M2¹⁵ mezarlarında durum farklıdır ve Erken Demir Çağ özellikleri yansıtan, sayıları kimi zaman yüzleri aşan¹⁶ çanak çömlek buluntuları ele geçirilmiştir. Görece yoğun mezar kazılarına rağmen; höyüklerin Erken Demir Çağ

³ Hauptmann 1972, 91; Hauptmann 1974, 76-77; Bartl 1994, 476-480.

⁴ Loon 1978, 3-45.

⁵ Hauptmann 1971, 72, 76; Hauptmann 1972, 91; Hauptmann 1974, 76-77; Loon, 1971, 55-56; Winn 1980, 155-175; Bartl 2001, 383-410; Müller 2005, 108-109. Ayrıca konunun ele alındığı doktora tez çalışmaları için bkz. Konyar 2004; Erdem 2009.

⁶ Hauptmann 1976, 50; Müller 2005, 108.

⁷ Belli- Konyar 2003; Özfirat- Marro 2004, 18-19; Özfirat 2014, 28-33.

⁸ Sevin vd. 2000, 849-850.

⁹ Sevin 2012, 359, Dn. 14.

¹⁰ Ayaz 2017, 104-105, 118.

¹¹ Sevin 2005, 355-386.

¹² Sevin 1996, 439-467; Sevin 2005, 355-386.

¹³ Sağlamtimur 1994.

¹⁴ Karabacak 2001.

¹⁵ Sevin 2015.

¹⁶ Bkz. Karagündüz Nekropolü, Ayaz 2017, 109-117.

tabakalarının zayıf izlerini aydınlatacak yeterli sayıda kazı yoktur ve dönemin ana çerçevesi şimdilik bu şekilde çizilebilir.

Bölgenin nispeten daha erken kazıları olan Keban-Karakaya kazılarının ardından, Erken Demir Çağ çanak çömleği yukarıda da belirtildiği gibi yivli seramikle tanınmıştır. Bu çalışmada ise çanak çömlek kültür bölgelerine odaklanılmıştır. Kazı ve yüzey araştırmalarından elde edilen çanak çömlek buluntuları Kahve-Kiremit, Gri-Siyah, Pembe-Devetüyü veya Kiremit Astarlı vs. olarak tasniflenmiştir ve mal gruplarının istatistiksel verileri ile kültür bölgesi haritasının ortaya çıkarılması sağlamıştır¹⁷. Devamında geniş coğrafi alanlara yayılan çanak çömlek kültür bölgeleri içerisinde, diagnostik özellikler ile seramiğin spesifik gruplarının oluşturulması aynı zamanda küçük coğrafi lokalizasyonların saptanmasını sağlamıştır.

Konuyu biraz açacak olursak; ana hatlarıyla Doğu Anadolu Bölgesi Tendürek volkanının kuzeyinden itibaren Gri-Siyah Mal grubunun, güneyinden itibaren ise Kahve-Kiremit Mal grubunun etkisi altındadır ve yiv bu mal gruplarının ortak dekorasyonudur. Buraya kadar çizilen tablo oldukça geneldir. Bununla birlikte gerek Yukarı Fırat Havzası gerekse Kuzeydoğu Anadolu, Van Gölü Havzası'nın doğusu, Yukarı Murat Havzası ve Hakkari Bölümü çanak çömleğinin birbirinden farklı ve ayırt edilebilir görünüşleri vardır. Bunun için seramiğin ancak akıtacak, kulp, açkı, astar, kazı bezeme, boya bezeme, kabartma bezeme gibi diagnostik özellikleri söz konusu küçük coğrafi birimlerde ayırtırmayı olanaklı kılar (Fig. 2).

Ana Mal Grupları ve Sınırları

Doğu Anadolu Bölgesi kazı ve yüzey araştırmalarından ele geçirilmiş ve müzelerde incelenmiş, %63'ü kazılardan, %32'i yüzey araştırmalarından ve %5'i de müzelere satın alma yoluyla gelen 2218 parça çanak çömlek, Erken Demir Çağı'nda bölgede yaygın iki ana seramik mal grubununun olduğunu gösterir (Fig.3-4): İlk büyük grubu kahveden kiremite değişen hamur renklerine sahip Kahve-Kiremit Mallar oluşturur. İkinci büyük grubu ise griden siyaha değişen hamur renklerine sahip Gri-Siyah Mallar oluşturur. Demir Çağı'nın başında ortaya çıkan bu iki seramik grubu: Kahve-Kiremit Renkli Seramik Kültürü ve Gri-Siyah Renkli

¹⁷ Çanak Çömlek Kültür Bölgeleri, "Doğu Anadolu Bölgesi Erken Demir Çağ Çanak Çömlek Kültür Bölgeleri: Gelişimleri, Sınırları, Çanak Çömlek Grupları ve İlişkileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi" başlıklı doktora tez çalışmamız sırasında oluşturulmuştur. Bunun için Doğu Anadolu Erken Demir Çağ çanak çömleğinin belli bir mal ya da dekorasyon grubuna odaklanmadan, kazı ve yüzey araştırmalarından ele geçirilen ve çoğu bölge müzelerine satın alma yoluyla kazandırılmış iki binin üzerinde çanak çömlek buluntusu incelenmiştir. Mal gruplarının istatistik verileri ana kültür bölgelerini ortaya çıkarırken kimi form ve bezeme özellikleri daha küçük yerel grupların oluşturulmasını sağlamıştır. Bkz. Ayaz 2017. Tez çalışmamız Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) biriminin 2010-SOB-D009 numaralı projesi ile desteklenmiştir.

Seramik Kültürü olmak üzere farklı coğrafyalarda gelişmiş iki farklı çanak çömlek kültürünün temsilcileri olarak nitelenmelidir¹⁸:

İlk büyük çanak çömlek grubunu temsil eden Kahve-Kiremit Renkli Seramik Kültürü, coğrafi olarak doğu-batı doğrultusunda; batıda Fırat Nehri'nden başlayarak doğuda, Kuzeybatı İran sınırını oluşturan Zagros silsileleri ile bunların kuzeydeki devamı olan Mor Dağı, Doğanlı Dağları, Karadağ gibi engebelere kadar uzanan yaklaşık 500 km.lik bir alana yayılır. Güneydeki sınırının, Güneydoğu Toros sıradağlarını aşarak Yukarı Dicle Havzası'na yayıldığı¹⁹ ayrıca havzanın batısında Orta Fırat'da izlerinin sürüldüğü²⁰ ve buradan küçük bir temsiliyetle de olsa Belih Vadisi'ne kadar²¹ ulaştıkları da bilinmektedir. Bu büyük kültür grubu için her ne kadar geniş bir coğrafi dağılım belirtmiş olsak da yerel ayrıntılar göz önünde bulundurulduğunda kendi içinde kimi farklı alt kümelerin varlığından söz edilebilir.

İkinci büyük çanak çömlek grubunu Gri-Siyah Renkli Seramik Kültürü temsil eder. Gri-Siyah Renkli Seramik Kültürü bölgede ilki kadar yayılım göstermemiş olmamakla birlikte, coğrafi açıdan daha çok Kuzeydoğu Anadolu ve Güney Kafkasya'da etkilidir. Batıda sınırın nereye kadar uzandığı, araştırmaların eksikliği nedeniyle açık olmaktan uzaktır. Ancak batıdaki bilinen noktalardan biri, Erzincan ili Tercan ilçesi yakınında Büyükardıç yerleşmesidir²². Dolayısıyla gri-siyah mal grubu için batı sınır şimdilik Erzincan çevresi olarak kabul edilebilir. Doğusu ise sınırlarımızı aşarak gösterişli Hocalı-Gedebey örnekleriyle Doğu Azerbaycan'daki Mil Stepleri'ne²³ ve zengin form çeşitliliğiyle Urmiye Gölü'nün güneyinde Solduz²⁴ ve Ushnu²⁵ ovalarına kadar iner²⁶. Kültürün kuzey sınırı Büyük Kafkas Dağları'nın güney etekleridir. Gri-Siyah Renkli Seramik Kültürü, Kafkas sıradağların batısında müze malzemesinden gözlemlendiği kadarıyla Kars ve güneydoğusunda Sürmeli Çukuru'nu da içine alarak Ağrı Dağı'nın kuzey eteklerine ve seyrekleşerek güneybatı eteklerinde Doğubayazıt Ovası'na kadar ulaşır.

¹⁸ Ayaz 2017, 334-352.

¹⁹ Köroğlu 2002, 449-475; Roaf- Schachner 2005, 115-123; Müller 2005, 107-114; Tekin 2006, 151-172; Ökse 2009, 25-48.

²⁰ Müller 1999, 123-131.

²¹ Coşkun 2016, 1381.

²² Şenyurt 2005.

²³ Вахşəliyev 2006; Гусейнова 2011.

²⁴ Young 1965, 53-85; Danti 2013.

²⁵ Muscarella 1974, 35-90.

²⁶ Güney Kafkasya ve Kuzeybatı İran çanak çömlekleri ve detaylar için bkz. Ayaz 2017, 297-333.

Doğubayazıt Ovası'ndan coğrafi konumu nedeniyle iki ana mal grubu olan kahve-kiremit mal ve gri-siyah malların beraberce görüldüğü bir geçiş bölgesi durumundadır. Ovanın güneyinde Tendürek volkanlarının Kahve-Kiremit Renkli Seramik Kültürü ve Gri-Siyah Renkli Seramik Kültürü için sınır oluşturduğu söylenebilir. Ayrıca, Doğu Anadolu'nun geniş coğrafyası içinde kimi alt bölgelerde, örneğin Muş Ovası'nda Gri Mal²⁷, bölgenin batısında Büyükkardıç'da Kiremit Astarlı Mal²⁸, Ağrı Dağı çevresinde-Iğdır Ovası'nda Kahve-Kiremit Mal²⁹ gibi ana grupların yanında az sayıda da olsa diğer mal gruplarına ait örneklerin de varlığı göz önünde bulundurulmalıdır.

Yivli Seramik ve Ana Mal Grupları Üzerinden Bir Değerlendirme

Yivli seramik 1960'lardan sonra Yukarı Fırat Havzası kazı ve yüzey araştırmalarıyla tanınmaya başlamıştır³⁰. Bununla birlikte Urartu araştırmaları çerçevesinde Van Gölü Havzası'nda 1980'lerden sonra gerçekleştirilen kazılar³¹ ve dahası İlisu kazılarıyla birlikte Yukarı Dicle Vadisi'nde gerçekleşen çalışmalar³² bu grubun oldukça geniş bir alanda yayılım göstermiş olduğu sonucunu ortaya çıkarmıştır. Bartl³³ ve ayrıca Roaf-Schachner'in³⁴ yivli seramiğin yayılımı için, Yukarı Dicle Bölgesi'nde Ziyarettepe'den başlayarak kuzeyinde Yukarı Fırat Havzası ve buradan doğuya doğru Van Gölü Havzasına uzanan doğu-batı ekseninde 700 km ve Sevan Gölü'nün batısında Aras Vadisi'nden Urmiye Gölü'nün güneyine uzanan kuzey-güney yönünde 500 km bir hat çizmişlerdir³⁵. Burada buna ek olarak bölgede yapılan yüzey araştırmalarının verilerinden hareketle, Van Gölü Havzası'nın kuzeyinde Tendürek volkanlarından Ağrı Dağı'nın kuzey eteklerinde Iğdır Ovası'na-Sürmeli Çukuru'na uzanan alandaki arkeolojik merkezler de söz konusu yayılım haritasına eklenebilir³⁶.

²⁷ Özfirat 1999, 1-22.

²⁸ Şenyurt 2005, 69.

²⁹ Özfirat, 2009, 353.

³⁰ Hauptmann 1970, 103-113; Loon- Buccellatti 1970, 73-87; Esin 1970, 1970, 147-158; Duru 1979.

³¹ Çilingiroğlu 1986, 151-162; Tarhan- Sevin 1994, 843-861.

³² Köroğlu 2002,449-475; Schachner 2003,151-163; Roaf- Schachner 2005, 115-123; Tekin 2006, 151-172; Matney vd. 2009, 37-84; Guarducci- Laneri 2010, 17-65; Guarducci 2014, 341- 352; Ökse- Görmüş 2014, 233-256.

³³ Bartl 2001, 383-410.

³⁴ Roaf- Schachner 2005, 115-123.

³⁵ Roaf- Schachner 2005, 120/Fig. 4.

³⁶ Özfirat 2008, 197-220; Özfirat 2009, 345-365.

Yiv özelliği bölgede batıdan doğuya Aras vadisi ve Urmiye Gölü havzasına ve kuzeyden güneye Yukarı Dicle Havzası'na değin Doğu Anadolu sınırlarını aşarak geniş bir yelpaze de kendini gösterir. Aynı şekilde yukarıda coğrafi dağılımı çizilen Kahve-Kiremit Renkli ve Gri-Siyah Renkli mal grupları ile belirlenmiş seramik kültür gruplarının da Doğu Anadolu sınırlarını aşan yayılımı, yiv özelliğinin yayılım alanıyla paraleldir. Bu açıdan yiv özelliğinin ana mal gruplarının ön plana çıkan ve bir döneme işaret eden ortak süsleme özelliği olduğu bir başka açıdan görülmüştür. Yivli seramiğe belki de bir üst başlık olarak ana mal gruplarını kapsayan bir perspektiften yaygın bir tercih olarak bakılmalıdır. Burada farklı olarak söyleyebileceğimiz ana hatlarıyla Tendürek volkanının güneyinde Kahve-Kiremit ve kuzeyinde ise Gri-Siyah malın baskın mal grupları olduğu ve yiv özelliğinden bağımsız olarak bölgesel sınırlarının çizilebildiğidir. Bununla beraber, spesifik gruplar üzerinden kil özellikleri ve kil yataklarının tespitine dair özellikle son yıllarda yapılan arkeometrik çalışmalar³⁷ göz önünde bulundurularak, mal gruplarının bir tercihten ziyade kil yataklarıyla ilgili bir zorunluluk olabileceğini düşündürmelidir.

Yerel Unsurlar

Yukarıda Erken Demir Çağ'da Doğu Anadolu için yiv ve ana mal gruplarının genel bir özellik olduğu açıklanmaya çalışılmıştır. Geniş coğrafi dağılımları sunulan mal grupları ve yine yaygın ve monoton bir bezeme özelliği olan yiv üzerinden yerel grupların saptanamayacağı açıktır. Oysa çanak çömlekteki kimi form, akıtacak, tutamak, açkı, kazıma bezeme, boya bezeme gibi diagnostik özelliklerin yarattığı nüanslar çok daha küçük coğrafi sınırlar içinde yerel çanak çömlek gruplarının oluşturulmasını sağlar.

Kahve-Kiremit Renkli Seramik Kültürü'nün batı ucunu oluşturan Elazığ-Malatya ovalarında tarımsal karakterli höyük türü yerleşmeler söz konusudur. Seramiklerin ayrıntılarına girildiğinde, kahve-kiremit renkli malların, form ve daha ziyade bezeme açısından kendine özgü özellikleri ile bir alt küme olarak değerlendirilmesinin gerekliliği ortaya çıkar. Nitekim başta Norşuntepe ve Korucutepe'de olmak üzere ele geçirilen seramiklerden çapı 9 cm'den 20 cm'e değişen çeşitli ebatlarda akıtacaklı ve kimi zaman da tutamaklı çanak çömlekler ilk dikkatleri çeken grubu oluşturur. Havzanın tamamında yivler baskın bir özellik olarak görülür. Yiv özelliğinin yanı sıra boyalı çanak-çömlekler altının ayrıca çizilmesi gereken bir grubu oluştururlar. Kahve-Kiremit Renkli Seramik Kültürü içerisinde tamamının daha açık bir hamura

³⁷ Batmaz- Özkan 2017, 149-162; Batmaz 2019, 34-60.

sahip Krem Mal grubu çanak-çömleklerinde görülmeleri başlıca özellikleri olarak karşımıza çıkar. Kırmızı-kahve boya bezemeler dalgalı veya düz yatay hatlar, konturları düzensiz benekler şeklinde yuvarlaklardan oluşur ve nadiren stilize süslemeler görülür.³⁸ Ayrıca kazınarak yapılan çizi ve çentik bezemeler de bölge çanak çömlek repertuarında geniş yer bulur. İnce çizgilerden oluşan daha çok üçgen görünümlü kazıma bezemeler yine bu bölüme özgü görünür ve tüm bunlar ana gruptan ayrılan tipik karakteristikleri oluştururlar (Fig. 5)³⁹.

Kahve-Kiremit Renkli Seramik Kültürü'nün doğusuna gelindiğinde, Van Gölü Havzası'nın doğu ve batısında farklı alt seramik kümeleri vardır. Batısında yer alan Yukarı Murat havzasında daha çok tahkimli yerleşim yerleri ve eteklerindeki yağmalanmış nekropollerden derlenen malzemenin en ayırt edici özelliği bitki katkılı hamurlarıdır⁴⁰. Yanı sıra diğer alt kültür bölgelerine göre kazıma bezeme daha baskın ve derin bir özellik olarak karşımıza çıkar. Özellikle balıksırtı şeklinde veya yan yana devam eden derin çentik bezemeler ve yatık paralel çizgilerin kullanıldığı süslemelerde nispeten daha belirgin bir işçilik de söz konusudur. Bunlarla birlikte; kapalı ağızlı derin çanaklar, şerit veya silme bezemeli çömlekler, genel olarak tüm formlarda görülen yivin yanı sıra ağız içi yivli ve yivli ağız kenarlı çömlekler, deliksiz veya yatay ip delikli tutamaklar bu bölümün diğer baskın özellikleri olarak sıralanabilir. Kap üzerinde sürekli bir hareketliliğin olduğu bu alt küme çanak çömleği monotonluktan uzaktır.⁴¹

Kahve-Kiremit Renkli Seramik Kültürü'nün coğrafi dağılımında Van Gölü Havzası'nın doğusu önemli bir yer kaplar. Bu yöreye ilişkin değerlendirmelerin büyük kısmı mezar kazılarında çok daha az oranda höyük kazılarında ve yanısıra yüzey araştırmaları neticesinde ele geçirilen buluntulardan edinilir. Bu havza seramiğinde, Kahve-Kiremit renkli malların yanında bölge için ayırt edici iki farklı seramik mal grubu açığa çıkar: ilki üzerinde sıklıkla durulan Urartu seramiğinin erken örnekleri olarak yorumlanan Kiremit ya da Kırmızı Astarlı mal grubudur.⁴² İkinci grubu oluşturan Pembe-Devetüyü mal yine havza için spesifiktir. Pembe-Devetüyü hamurlu çanak çömleğin ön plana çıkan özelliği hafif açkılı pürüzlü yüzeyleridir. Ayrıca vurgulanması gereken bir diğer detay pembe veya devetüyü hamurda izlenen “fırça izliler (şeffaf boya bezemeliler)” olarak gruplandırılabilir şeffafa yakın kiremit

³⁸ Ayaz 2017, Bkz. Lev. I-LXXIV.

³⁹ Bartl 2001; 383- 410; Ayaz 2017, 346-352.

⁴⁰ Biber- Çavuşoğlu 2011, 214.

⁴¹ Ayaz 2017, 346-352, Lev. CCXCI-CCCXXXVI.

⁴² Sevin 2005, 380.

astar özellikleridir.⁴³ Söz konusu alt kültür bölümünde üzerinde durulması gereken bir diğer özellik dikey ve yatay ip delikli tutamaklardır. Dikey ip delikli tutamalara diğer alt kültür bölgelerinde rastlanmazken yatay ip delikliler Van Gölü Havzası ile kıyaslanamayacak kadar az sayıdadır. Boya bezemeler havzanın bir başka özelliğidir. Yoncatepe’de ele geçirilen örneklerde dalgalı ve üçgen hatlardan oluşan boya bezemeler kiremit renklidirler. Boya bezemelere kıyasla kabartma bezemeler özellikle de kazıma bezemeler bölgede daha sık kullanılmıştır. Evditepe mezarları çanak çömleği kazıma bezemenin oldukça yoğun kullanıldığı bir merkez olarak bu anlamda ön plana çıkar. Yanı sıra kabartma-yumru bezemelere de özellikle Karagündüz Nekropolü’nde sıklıkla rastlanır. Yivli seramiğin havzanın baskın bir özelliği olmasının yanı sıra çömlek ve çömlekçiklerde görülen yivli ağız kenarları veya ağız içi yivleri ayrıca dikkati çeken bir özellik olarak karşımıza çıkar. Çanak ve çömleklerde özellikle dışa çekik olmak üzere daha hareketli bir ağız kenarı yine bölge için spesifiktir (Fig. 6)⁴⁴.

Kahve-Kiremit Renkli Seramik Kültür Bölgesi’nin doğu sınırı, Hakkâri’de son bulur. Bölge, Doğu Anadolu içinde arkeolojik araştırmaların en az yapıldığı alandır. Buradaki çanak çömlekler yalnızca kent merkezindeki bir oda mezardan⁴⁵ ve son yıllarda Beytüşşebap ve Uludere’de gerçekleştirilen yüzey araştırmalarından bilinir.⁴⁶ Kahve-kiremit renkli mallar içerisinde bir başka alt kümeyle yerleştirilebilecek bu grubun belirgin özelliği çanak çömleğin daha iyi pişirilmiş ve yüzeylerinde alacalanmaya çok az rastlanıyor oluşudur. Yanı sıra genellikle açkısız oluşları, ince çizi ve hilal biçimli kabartma bezemeleri diğer detaylarıdır. Dik ağızlı yuvarlak gövdeli derin çanaklar ve bardak formları bu küme için belirleyicidir. Kuzeybatı İran ve Doğu Anadolu Erken Demir Çağ’ından zaman zaman tanınan üç ayaklı bir kap formu grubun en tipik örneğini oluşturur. Form ve bezeme özellikleriyle Hakkari’yi izole bir alt kültür bölgesi olarak değerlendirmek mümkündür (Fig. 7)⁴⁷.

Gri-Siyah Renkli Seramik Kültür Grubu, Doğu Anadolu sınırlarını aşarak Güney Kafkasya ve Kuzeybatı İran’a büyük oranda yayılmıştır. Bu geniş coğrafi alan için farklı alt gruplar ayırt edilebilir ancak konuyu sınırlamak açısından burada yalnızca Kuzeydoğu Anadolu örnekleri ele alınacaktır. Transkafkasya’yı kaplayan Gri-Siyah Seramik Kültürü’nün batı ucundaki Erzurum Ovası’ndan tanınan örnekler primitif bir görüntü sunar. Bu alt grubun çanak

⁴³ Özfirat- Marro 2007, 145-147; Ayaz 2017, Res. CCLVIII.

⁴⁴ Ayaz 2017, 346-352, Lev. CXLV-CCLXVII.

⁴⁵ Sevin 2015.

⁴⁶ Coşkun vd. 2019, 135.

⁴⁷ Sevin 2015; Ayaz 2017, 346-352, Lev. CCLXXVI-CCLXXXVI.

çömlekleri; elde ya da ağır dönen bir turnette yapılmış düzensiz formları, kaba görünümlü yüzeyleri ve monotonluklarıyla dikkati çeker. Erzurum ve çevresine konumlanmış Sos, Pultur, Güzelova ve Bulamaç yerleşimlerinden ele geçirilen bu tür malzeme özellikle Pultur ve Güzelova buluntularından hareketle “Koyu Yüzlü Seramik” olarak adlandırılmıştır (Fig. 8)⁴⁸. Öte taraftan Kuzeydoğu Anadolu’nun doğu ucunda Ağrı Dağı’nın batı eteğinde Gri-Siyah Renkli Seramik Kültürünün bir başka merkezi Bozkurt kazılarında elde edilen çanak çömlekler “Koyu Yüzlü Seramik” grubuyla kıyaslanamaz. Bozkurt çanak çömlekleri özenli kazıma bezemeleri ile Güney Kafkasya örneklerine çok daha yakın bir görünüm sunarlar. Kazıma bezemelerde görülen çeşitlilik Bozkurt için oldukça ayırt edici bir özelliktir. Seramik yüzeyinde ince bir çizi şeklinde işlenmiş balıksırtı, üçgen, baklava dilimi ve şevron motifleri, küçük ve daha derin oyuklu çentik bezemeler izlenir. Halka ve sarmal baskı bezemeler Bozkurt’a özgü yeni bir özellik olarak karşımıza çıkar. Son olarak çömlek formlarının daha popüler olduğunun, mal gruplarının açık-sız ya da hafif açık olarak ayrılabilmesinin ve yivin ise yalnızca ağız kenarı özelliği olarak kullanıldığının altı çizilebilir⁴⁹.

Sonuç

Doğu Anadolu Erken Demir Çağı, yaklaşık olarak MÖ 1300’lerde boyalı çanak çömlek kültüründen (yayla kültürü)⁵⁰ sonra başlayan ve ilk kez MÖ 858’de Assur kralı III. Şalmaneser dönemi kayıtlarında geçen “Urartulu Aramu”⁵¹ ifadesinin kullanıldığı zaman dilimine kadar geçen süreç olarak kabul edilebilir⁵². Urartu Krallığı’nın kuruluşunu hazırlayan, konfederasyondan devlete giden siyasal ve sosyo-ekonomik gelişmelerin bu süreçte yaşandığı genel olarak kabul edilen görüştür. Yazıtların işaret ettiği kabileler halinde yaşayan topluluklardan hareketle bu uzun süreç Doğu Anadolu Aşiretler Dönemi-Beylikler Dönemi olarak adlandırılır⁵³.

Bugün birçok çalışma her ne kadar temel olarak yazılı belgeleri referans olarak kabul etse de Erken Demir Çağ kültürünün yayıldığı bölgenin coğrafi karakteri ve arkeolojik bulgular da dönemin tanımlanmasında temel oluşturmaktadır. Bu anlamda bilgilerin hipotetik olduğu bu

⁴⁸ Işıklı- Erdem 2009: 249-268; Ayaz 2017, Lev. CXXVII-CXXXVIII.

⁴⁹ Özfırat 2009, 375, 384; Özfırat 2012, 537-538; Ayaz 2017, Lev. LXXV-XCIII.

⁵⁰ Özfırat 2001;

⁵¹ Grayson 2002: 8-9/A.0.102.1 (29b-33a); “Urartulu Aramu” ifadesine ilişkin fikirler için bkz. Tarhan 1982, 84-87; Çilingiroğlu 1994, 23-24; Salvini 2011, 79.

⁵² V. Sevin tarafından Erken Demir Çağ, demirin insan hayatına girişinden başkent Tuşpa’nın parlayışına kadar uzanan M.Ö. 1300/1250-850/800 arasındaki süreç içerisinde tanımlanmıştır. Bkz. Sevin 2005, 70.

⁵³ Çilingiroğlu 1994, 1-28; Sevin 2004, 126-127; Sevin 2005, 66-71; Salvini 2011, 76-80.

sürecin yorumlanmasında materyal kültürün önemli ve yaygın buluntu gruplarından biri olan çanak çömleğe sıkça başvurulur. Doğu Anadolu’da yapılan kazılar ve yüzey araştırmalarından elde edilen Erken Demir Çağ çanak çömlekleri MÖ II. binyılın son yüzyıllarından itibaren geleneksel Orta ve Son Tunç Çağı kültürlerinin yerini farklı bir materyal kültürünün aldığı teyit eder niteliktedir. Öncelikle yivli seramikler üzerinden yapılan analizler Yukarı Fırat Havzası ve Yüksek Yayla’da değişimlerin ayrıştırılmasını sağlayan stratigrafiye bağlı önemli bir veri grubu olarak düşünülmelidir. Bununla beraber Doğu Anadolu’nun tüm alt coğrafi birimlerinde çanak çömleğin yerel özelliklerini ortaya koymada tek başına belirleyici değildir. Yukarıda yapılan değerlendirmede Erken Demir Çağ çanak çömleklerinin mal grup özellikleri ve yiv ile birlikte geriye kalan diğer karakteristik özellikleri ele alınarak genel görünüm içerisinde küçük coğrafi lokalizasyonlara işaret edilmeye çalışılmıştır.

Assur yazıtlarında geçen sosyo-politik organizasyonlar-öbekleşmeler ve materyal kültürleri hakkında yeterli bilginiz olmasa da yukarıda ayrıştırdığımız seramik grupları ile konuya belki de bu açıdan bir perspektif sunulabilir. Kahve-Kiremit Renkli Seramik Kültürü ve Gri-Siyah Renkli Seramik Kültürü ve bu grupların yayıldığı geniş coğrafi alan içerisinde farklı karakterlerdeki Elâzığ-Malatya, Muş-Bulanık, Van Doğusu, Hakkâri, Bozkurt ve Erzurum-Kars gibi küçük yerel grupların, Doğu Anadolu Erken Demir Çağı aşiretleri için referans oluşturabileceği düşünülmelidir.

KAYNAKÇA

Ayaz 2017

G. Ayaz, Doğu Anadolu Bölgesi Erken Demir Çağ Çanak Çömlek Kültür Bölgeleri: Gelişimleri, Sınırları, Çanak Çömlek Grupları ve İlişkileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Protohistorya ve Ön Asya Arkeolojisi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Van 2017.

Bartl 1994

K. Bartl, “Die Frühe Eisenzeit in Ostanatolien und Ihre Verbindungen zu den Benachbarten Regionen”, *Baghdadar Mitteilungen* 25, 1994, 473–518.

Bartl 2001

K. Bartl, “Eastern Anatolia in the Early Iron Age”, *Migration and Kulturtransfer*, (Eds. R. Aichmann, H. Parzinger), Berlin 2001, 383-410.

Batmaz- Özkan 2017

A. Batmaz- İ. Özkan, “Archaeometric Investigation on Red Slip of Urartian Pottery”, *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* 17 (3), 2017, 149–162.

Batmaz 2019

A. Batmaz, “A Study of Urartian Red Glossy Pottery Production in Van, Turkey, Using Archaeological, Ethnoarchaeological and Experimental Archaeological Methods”, *Ethnoarchaeology* 11 (1), 2019, 34- 60.

Baxşəliyev 2006

Baxşəliyev, Vəli, *Azərbaycan Arxeologiyası*, Bakı 2006.

Belli - Konyar 2003

O. Belli - E. Konyar, Doğu Anadolu Bölgesi’nde Erken Demir Çağı Kale ve Nekropollerini. *Early Iron Age Fortresses and Necropolises in East Anatolia*, İstanbul 2003

Biber- Çavuşoğlu 2011

H. Biber- R. Çavuşoğlu, “Muş İli ve İlçeleri 2009 Yılı Arkeolojik Yüzey Araştırması (Demir Çağları), 28. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 2, Ankara 2011, 201-224.

Coşkun 2016

N. Coşkun, “Middle and Neo-Assyrian Periods at the Harran Plain in Southeastern Anatolia: In the Light of Survey”, 9. International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East, Basel, 9-13 June 2014, 2016, 315-331.

Coşkun vd. 2019

N. Coşkun- İ. Ayman- G. Ayaz- İ. T. Aşkar, “2018 Yılı Beytüşşebap (Şırnak) Yüzey Araştırması”, 37-3 Araştırma Sonuçları Toplantısı, (Diyarbakır, 17-21 Haziran 2019), Ankara 2019, 111-137.

Çilingiroğlu 1986

A. Çilingiroğlu, “Van-Dilkaya Höyüğü 1984 Kazıları”, VII. Kazı Sonuçları Toplantısı, Ankara 1986, 151-162.

Çilingiroğlu 1994,

A. Çilingiroğlu, Urartu Tarihi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 77, Bornova 1994.

Danti 2013

M. D. Danti, Hasanlu V: The Late Bronze and Iron I Periods, Published for the University of Pennsylvania Museum of Archaeology and Anthropology by the University of Pennsylvania Press, Philadelphia 2013.

Danti 2013

M. D. Danti, “The Late Bronze and Early Iron Age in Northwestern Iran”, The Oxford Handbook of Ancient Iran, (Ed. D. T. Potts), Oxford University Press, New York 2013, 327-376.

Duru 1979,

R. Duru, Keban Projesi Değirmentepe Kazısı 1973, Ankara 1979.

Erdem 2009

A. Ü. Erdem, Doğu Anadolu’da Demir Çağ Yivli Seramik Geleneği, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İzmir 2009.

Erinç 1953

S. Erinç, Doğu Anadolu Coğrafyası, İstanbul 1953.

Esin 1970

U. Esin, “Tepecik Kazısı 1968 Yılı Ön Raporu”, 1968 Yaz Çalışmaları, Seri I, Yayın: 1, Ankara 1970, 147–158.

Grayson 2002

A. K. Grayson, Assyrian Rulers of the Early First Millennium BC II (858-745 BC). The Royal Inscriptions of Mesopotamia Assyrian Periods Volume 3, Canada 2002.

Guarducci- Laneri 2010

G. Guarducci- N. Laneri, “Hirbemerdon Tepe During the Iron Age Period: A Case Study in th Upper Tigris River Region”, *Anatolica* XXXVI, 2010, 17-65.

Guarducci 2014

G. Guarducci, “Linking the Mountains to the Plains: The Material Culture and Lifestyle of the Local Communities in Southeastern Anatolia During the Iron Age” Proceedings of the 8th International Congress on the Archaeology of the Ancient Near East 30 April – 4 May 2012, 1, (Eds. P. Bielinski, M. Gawlikowski, R. Kolinski, D. Lawecka, A. Soltysiak, Z. Wynnanska), University of Warsaw. Berlin: Harrassowitz Verlag., 2014, 61- 77.

Hauptmann 1971

H. Hauptmann, “Norşun Tepe Kazıları 1969”, Keban Projesi 1969 Çalışmaları, Ankara, 1971, 71-79.

Hauptmann 1972

H. Hauptmann, “Norşun Tepe Kazıları 1970”, Keban Projesi 1970 Çalışmaları, Ankara 1972, 87-101.

Hauptmann 1974

H. Hauptmann, “Norşun Tepe Kazıları, 1971”, Keban Projesi 1971 Çalışmaları, Ankara 1974, 71-82.

Hauptmann 1976

H. Hauptmann, “Norşun Tepe Kazıları, 1972”, Keban Projesi 1972 Çalışmaları, Ankara 1976, 41-59.

Гусейнова 2011,

M. Гусейнова, Из ИСТОрии Южного Кавказа Ходжалы-Гедабекская Культура Азербайджана (XVI-IX вв до н.э.), Баку 2011.

Işıklı- Erdem 2009

M. Işıklı- A. Ü. Erdem, “A group of Early Iron Age pottery from the Erzurum Region”, Archäologische Mitteilungen Aus Iran und Turan 41, 2009: 249-268.

Karabacak 2001

F. Karabacak, Van-Yoncatepe Kalesi ve Nekropolü’nden Ortaya Çıkarılan Erken Demir Çağı Çanak Çömleği, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2001.

Konyar 2004

E. Konyar, Doğu Anadolu Erken Demir Çağı Kültürü: Arkeoloji Kazı ve Yüzey Araştırmaları Bulgularının Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 2004.

Köroğlu 2002

Köroğlu, Kemalettin, “Demir Çağı’nda Yukarı Dicle Bölgesi”, Anadolu Araştırmaları XVI, 2002, 449-475.

Loon – Buccellatti 1970

M. N. Van Loon- G. Buccellatti, “Şikago ve Kalifornia Üniversiteleri 1968 Korucutepe Kazısı Raporu”, 1968 Yaz Çalışmaları, Ankara, 1970, 73-87.

Loon 1978

M. N. Van Loon, “Architecture and Stratigraphy”, Korucutepe 2, (Ed. M. N. van Loon), North-Holland Publishing Company - Amsterdam/New York/Oxford, 1978, 3-45.

Matney vd. 2009

T. Matney- T. Greenfield- B. Hartenberger- A. Keskin- K. Köroğlu- J. Macginnis- M. Willis- L. Rainville- M. Shepperson- T. Vordersrasse- D. Wicke, "Excavations at Ziyaret Tepe 2007-2008", *Anatolica*, XXXV, 2009, 37-84.

Muscarella 1974

O. W. Muscarella, "The Iron Age at Dinkha Tepe, Iran", *Metropolitan Museum Journal* 9, 1974, 35-90.

Muscarella 1994

O. W. Muscarella, "North-Western Iran: Bronze Age to Iron Age", *Anatolian Iron Ages* 3, (Eds. A. Çilingiroğlu- D. French), Ankara 1994, 139-155.

Müller 1999

U. Müller, "Die eisenzeitliche Stratigraphie von Lidar Höyük" *Anatolian Studies* 49: 123-131.

Müller 2005

U. Müller, "Norşuntepe and Lidar Höyük. Two examples for cultural change during the Early Iron Age", *Anatolian Iron Ages* 5, (Eds. A. Çilingiroğlu- G. Darbyshire), Ankara 2005, 104-114.

Ökse vd. 2009

A. T. Ökse- E. Atay- M. Eroğlu- Y. Tan, "Ilısu Barajı İnşaat Sahasına Rastlayan Dicle Vadisinin Tunç ve Demir Çağları'ndaki Yerleşim Sistemleri ve Kültür Tarihi, TÜBA-AR 12, 2009, 25-48.

Ökse 2009

A. T. Ökse- E. Atay- M. Eroğlu- Y. Tan, "Ilısu Barajı İnşaat Sahasına Rastlayan Dicle Vadisinin Tunç ve Demir Çağları'ndaki Yerleşim Sistemleri ve Kültür Tarihi, TÜBA-AR 12, 2009, 25-48.

Ökse - Görmüş 2014

A. T. Ökse- A. Görmüş, "Demir Çağında Salat Tepe", *Scripta: Arkeolojiyle Geçen Bir Yaşam İçin Yazılar. Veli Sevin'e Armağan*, (Ed. A. Özfırat), İstanbul 2014, 233-256.

Özfirat 1999

A. Özfirat, “1997 Yılı Bitlis Muş Yüzey Araştırması: Tunç ve Demir Çağları”, XVI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, II, Ankara 1999, 1-22.

Özfirat 2001

A. Özfirat, Doğu Anadolu Yayla Kültürleri, İstanbul 2001.

Özfirat- Marro 2004

A. Özfirat - C. Marro, “2002 Yılı Van, Ağrı ve Iğdır İlleri Yüzey Araştırması”, 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1, Ankara 2004, 15-32.

Özfirat- Marro 2007

A. Özfirat- C. Marro, “Van, Ağrı, Iğdır İlleri Yüzey Araştırması 2005”, 24. Araştırma Sonuçları Toplantısı I, Ankara 2007, 143-162.

Özfirat 2008

Aynur Özfirat, “Van, Ağrı, Iğdır İlleri Yüzey Araştırması, 2006”, 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1, Ankara 2008, 197-220.

Özfirat 2009

A. Özfirat, “Van, Ağrı, Iğdır İlleri Yüzey Araştırması, 2007”, 26. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 1, (Ankara, 26-30 Mayıs 2008), Ankara 2009, 345-365.

Özfirat 2012

A. Özfirat “Van, Ağrı, Iğdır İlleri Yüzey Araştırması, 2010”, 29. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1, Ankara 2012, 155-171.

Özfirat 2014

Aynur Özfirat, “Ağrı Dağı ve Van Gölü Havzası Yüzey Araştırması”, Mustafa Kemal Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü Kazı ve Araştırmaları, (Eds. A. Özfirat, N. Coşkun), Antakya 2014, 17-43.

Roaf- Schachner 2005

M. Roaf- A. Schachner, “The Bronze Age Iron Age transition in the upper Tigris region: new information from Ziyaret Tepe and Giricano”, Anatolian Iron Ages 5, (Eds. A. Çilingiroğlu - G. Darbyshire), 2005, 115-123.

Sağlamtimur 1994

A. H. Sağlamtimur, Van Dilkaya Kazılarında Çıkan Demir Çağ Çanak Çömleği, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1994.

Salvini 2011

M. Salvini, "Urartu Tarihine Genel Bir Bakış", Urartu. Doğuda Değişim, (Haz. K. Köroğlu - E. Konyar), İstanbul 2011, 74-101.

Schachner 2003

A. Schachner, "From the Bronze to the Iron Age: Identifying Changes in the Upper Tigris Region The Case of Gricano", Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions, (Eds. B. Fischer - H. Genz - E. Jean - K. Köroğlu), 2003, 151-163.

Sevin 1996

V. Sevin, "Van/Ernis (Ünseli) Nekropolü Erken Demir Çağ Çanak Çömlekleri", Anadolu Araştırmaları Prof. Dr. Afif Erzen'e Armağan XIV, İstanbul 1996, 439-467.

Sevin vd. 2000

V. Sevin- A. Özfirat- E. Kavaklı, "Van-Karagündüz Höyüğü Kazıları (1997 Yılı Çalışmaları)", Belleten, LXIII, Ankara 2000, 847-867.

Sevin 2004

V. Sevin, "Doğu Anadolu Orta ve Son Tunç Çağı", Arkeo Atlas 3, 2004, 104-129.

Sevin 2005

V. Sevin, "Urartu Devleti", Arkeo-Atlas 4, 2005.

Sevin 2005

V. Sevin, "Son Tunç Erken Demir Çağı Van Bölgesi Kronolojisi. Kökeni Aranan Bir Devlet: Urartu", Belleten, LXVIII/252, Ankara 2005, 355-386.

Sevin 2012

V. Sevin, "Van Bölgesinde Post-Urartu Dönemi: Yıkıntılar Üzerinde Yeni Bir Yaşam", Belleten, LXXVI/276, Ankara 2012, 351- 368.

Sevin 2015

V. Sevin, Hakkari Taşları. Gizemin Peşinde II, Ankara 2015.

Şenyurt 2005

S. Y. Şenyurt, Büyükdıç; Doğu Anadolu'da Bir Erken Demir Çağı Tepe Yerleşmesi, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi Arkeolojik Kurtarma Kazıları Yayınları: 2, Ankara 2005.

Tarhan 1982

M. T. Tarhan, "Urartu Devleti'nin 'Kuruluş' Evresi ve Kurucu Krallardan "Lutipri=Lapturi" Hakkındaki Yeni Görüşler", Anadolu Araştırmaları VIII, 1982.

Tarhan- Sevin 1994

M. T. Tarhan- V. Sevin, "Van Kalesi'nin ve Eski Van Şehri Kazıları, 1990 Yılı Çalışmaları", Belleten, LVII/220, Ankara 1994, 843-861.

Tekin 2006

H. Tekin, "Yatay Oluk Bezekli Seramik Grubunun Ele Geçtiği Yeni Bir Merkez: Hakemi Use", Hacetepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 23/1, 2006, 151-172.

Young 1965

Young, T. Cuyler, "A Comparative Ceramic Chronology for Western Iran, 1500-500 B.C.", Iran, III, 1965, 53-85.

Winn 1980

M. M. Winn, "The Early Iron Age Pottery", Korucutepe 3, (Ed. M.N. van Loon), North-Holland Publishing Company - Amsterdam/New York/Oxford, 1980, 155-174.

FIGÜRLER LİSTESİ

Figür 1: Doğu Anadolu Bölümler (Ayaz 2017, Harita 2)

Figür 2: Doğu Anadolu Çanak Çömlek Kültür Bölgeleri (Ayaz 2017, Harita 7)

Figür 3: Çanak ve çömlek malzemesinin kazı, yüzey araştırması ve müzelere göre dağılımı (Ayaz 2017, Grafik I)

Figür 4: Çanak ve çömlek malzemesinin kazılara göre dağılımı (Ayaz 2017, Grafik IA)

Figür 5: Yukarı Fırat Havzası Erken Demir Çağ Çanak-Çömlekleri (Norşuntepe ve Korucutepe Örnekleri, Bkz. Hauptmann 1970, Levha 6; Hauptmann 1971, Levha 59; Hauptmann 1972, Levha 67; Hauptmann 1976, Levha 46; Winn 1980: Pl.60)

Figür 6: Van Gölü Havzası'nın Doğusu Erken Demir Çağ Çanak-Çömlekleri (Karagündüz Nekropol Örnekleri- V.Sevin Arşivi)

Figür 7: Hakkari Erken Demir Çağ Çanak-Çömlekler (M2 Mezarı Örnekleri- V.Sevin Arşivi)

Figür 8: Kuzeydoğu Anadolu Erken Demir Çağ Çanak Çömlekleri (Pulur ve Güzelova Örnekleri, Bkz. Işıklı-Erdem 2009, Fig.6, Fig. 8)

FİGÜRLER

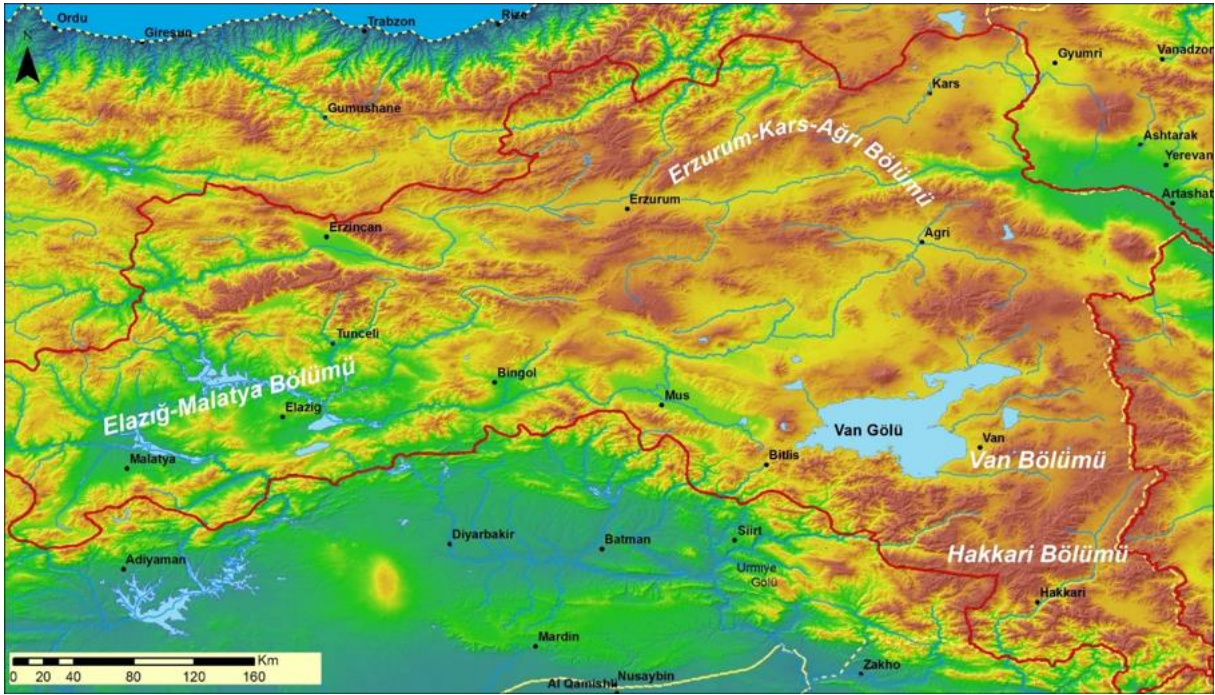

Fig. 1: Doğu Anadolu Bölgesi (Ayaz 2017, Harita 2)

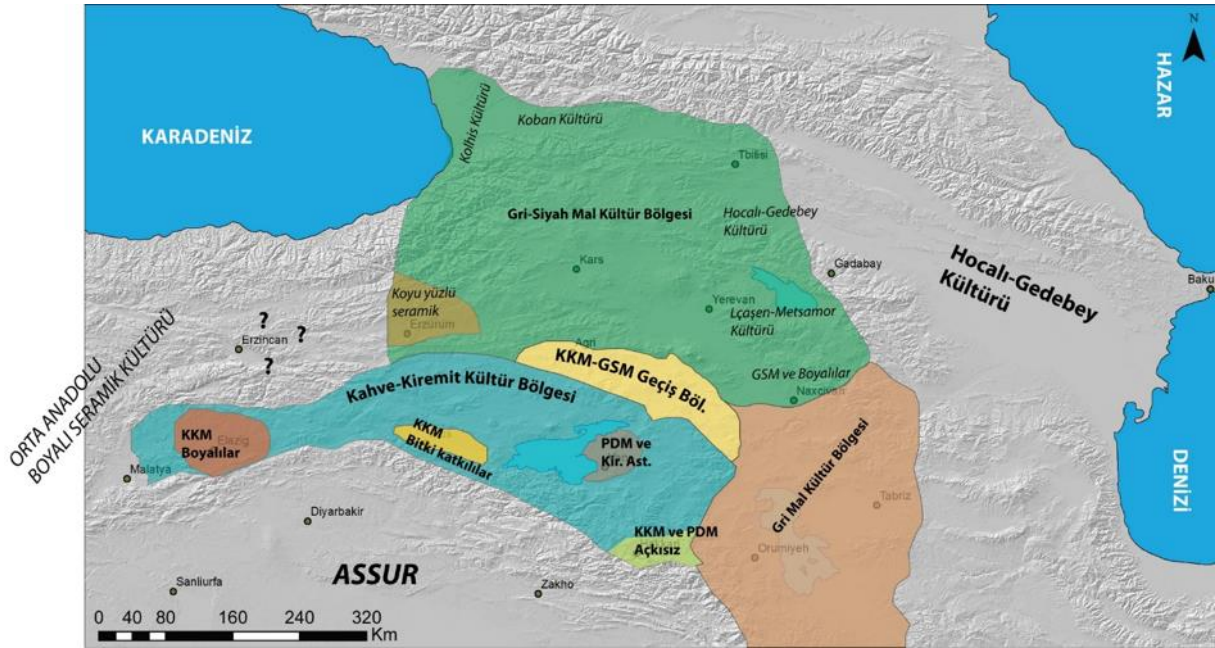

Fig. 2: Doğu Anadolu çanak çömlek kültür bölgeleri (Ayaz 2017, Harita 7)

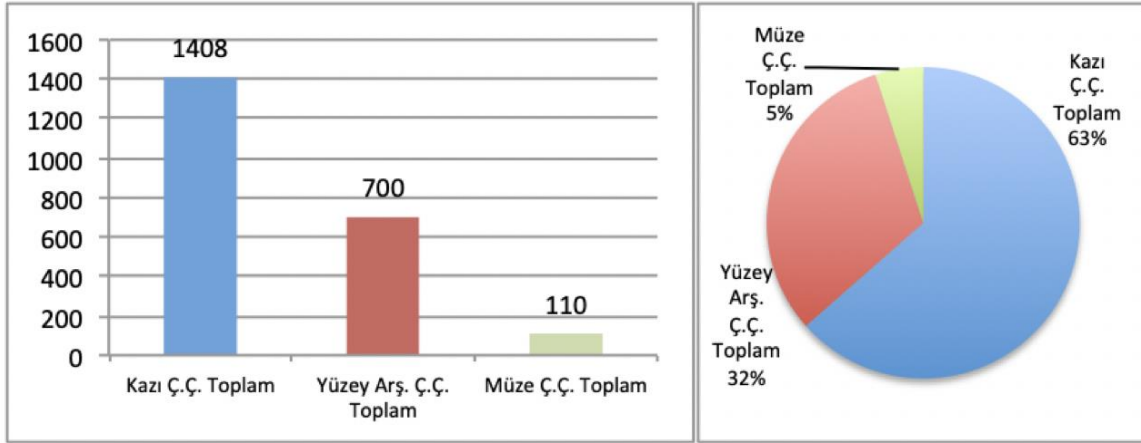

Fig 3: Çanak ve çömlek malzemesinin kazı, yüzey araştırması ve müzelere göre sayısal dağılımı (Ayaz 2017, Grafik I)

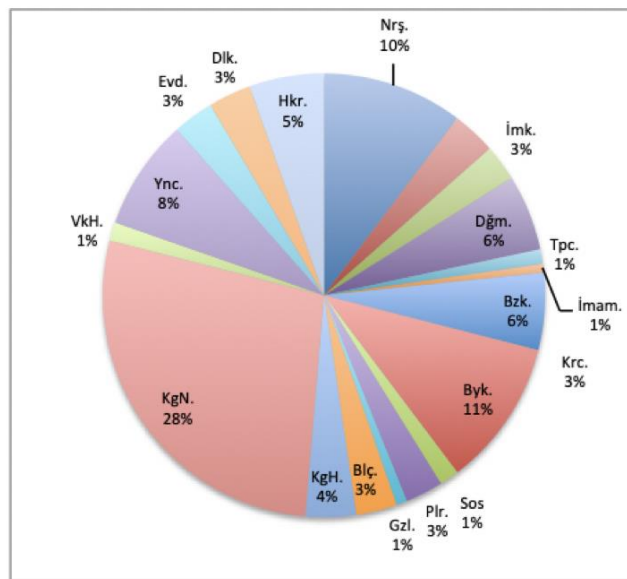
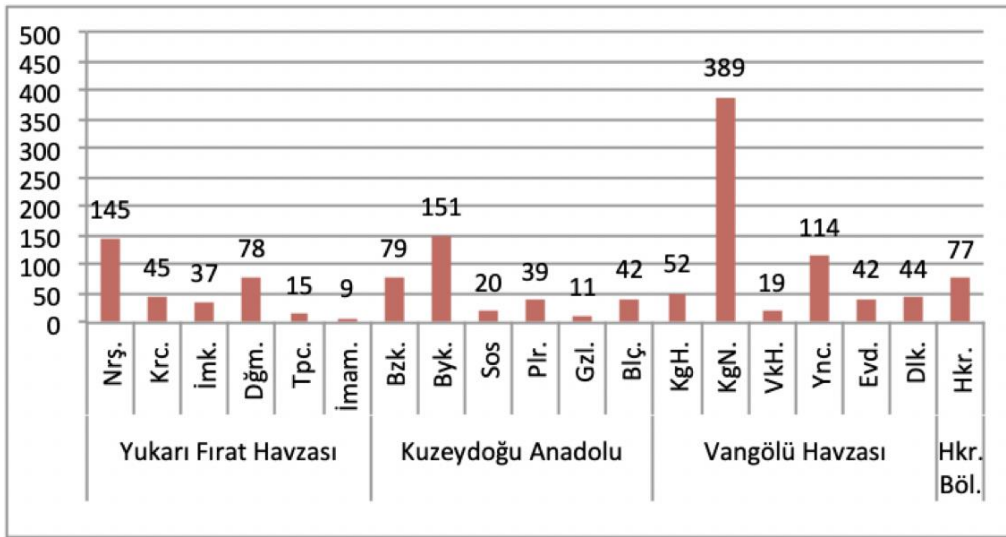

Fig 4: Çanak ve çömlek malzemesinin kazılara göre sayısal dağılımı (Ayaz 2017, Grafik IA)

Fig. 5: Yukarı Fırat Havzası Çanak-Çömlekleri (Norşuntepe ve Korucutepe Örnekleri)

Fig. 6: Van Gölü Havzası'nın Doğusu Çanak-Çömlekler (Karagündüz Nekropolü Örnekleri-V.Sevin Arşivi)

Fig. 7: Hakkari Çanak-Çömlekler (M2 Mezarı Örnekleri- V.Sevin Arşivi)

Fig. 8: Kuzeydoğu Anadolu Erken Demir Çağ Çanak Çömlekleri (Pulur ve Güzelova Örnekleri, Işıklı-Erdem 2009, Fig.6,8)

SERAMİK
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
THE JOURNAL
OF CERAMIC RESEARCH

SRMKA Sayı/ Issue 2

Yıl/Year 2020, 80-90

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 15.11. 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 25.12.2020

Yayın Tarihi/ Published: 31.12.2020

URARTU'DAN OSMANLI'YA KALAN BİR MİRAS: PARLAK KIRMIZI ASTAR

A LEGACY FROM URARTU TO OTTOMAN: RED GLOSSY SLIP

Atilla BATMAZ*

Özet

İki çağdaş kültürün birbiri arasında etkileşim veya iletişim olduğunu gösteren kanıtlardan bir tanesi çanak çömlek özellikleridir. Öte yandan farklı zamanlarda yaşamış ancak aynı coğrafyayı paylaşmış kültürlerin ürettiği benzer nesnelere/ürünler için bir iletişim veya etkileşimden söz edilemez. Zira doğrudan bir temas yoktur, ancak aktarım söz konusu olabilir. Urartu seramiği ile Tophane Lüleleri arasındaki olası bir ilişkiyi konu olan bu makalede zamansal boşluk büyük bir sorun yaratmaktadır. Ancak her iki kültürün de ortak özellikleri Van Bölgesi'nde varlık göstermiş olmalarıdır. Coğrafyanın sunduğu özelliklerden her iki kültür de benzer şekilde yararlanmış olmalıdır. Urartu kırmızı astarlı parlak seramiğinin astarı Van bölgesinden elde edildiği kesindir. Bölgede bugün halen kırmızı bir topraktan üretilen seramik astarı, Bitlis'teki kadın çömlekçiler tarafından kullanılmaktadır. Üretim teknolojisi açısından Urartu Kırmızı astarlı, parlak malları ile Tophane Lüleleri arasında benzerlikler görülür. Bu yazı iki farklı kültür tarafından elde edilen benzer özellikteki kırmızı astarı çeşitli yönleriyle incelemeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Urartu çanak çömleği, Saray malı, Tophane Lülesi, Seramik Astarı

Abstract

Studies on ceramic slips reveal the interaction or interrelation between contemporary cultures. In contrast, similar objects/products produced by cultures that lived at different periods but shared the same geography, do not show such an interaction. Therefore, this article deals with the similarities between Urartian red pottery and "Tophane Pipes" as well as a possible relationship—but,—the temporal gap between the two cultures creates a large problem. However, the common feature of both cultures is that they existed in the Van Region. Similarly, both cultures should have benefited from the features offered by geography and geology. It is certain that the slip soil of the Urartian red slipped

*Doç. Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi
Anabilim Dalı. İzmir / TÜRKİYE, e-posta: atilla.batmaz@ege.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-1626-1219

bright pottery was obtained around the Van region. Ceramic slip, produced from a kind of red soil, is still used by women potters in Bitlis province. In terms of production technology, there are also similarities between Urartian red slipped, shiny wares and Tophane Pipes. This article aims to examine the various aspects of similar red slip used by two different cultures.

Keywords: Urartian Pottery, Palace Ware, Tophane Pipes, Ceramic Slips

Giriş

Egemenliğini ve barışı tesis ettikten kısa bir süre sonra devlet geleneklerini oluşturmak için Urartu yönetici hanedanlığının yoğun kültürel faaliyetlere başladığı eldeki veriler ışığında ifade edilebilir. Dini altyapının oluşturulduğu Sarduri oğlu İşpuini ve devamında İşpuini oğlu Menua dönemleri krallığın dini mimari geleneklerini de oluşturduğu dönemlerdir. MÖ 9. yüzyıl, Urartu yazısının kullanılmaya başlandığı, egemenliğin oluşturulduğu, tüm alanlarda yazıtların dikildiği ve inşaa faaliyetlerinin dur durak bilmeden yapıldığı bir dönemdir. Yazı ve dini temellerin ardından bunlar ile ilişki içinde olan madencilik, özellikle de tunç sanatı hızla ilerlemiştir. Urartu'yu temsil eden bu özelliklere ilaveten seramik kültürünün de kendine özgü unsurlarıyla oluşturulmaya çalışıldığı gözden kaçmaz.

Din, yazı ve tunç sanatında olduğu gibi, üniform özelliklere sahip¹ parlak ve kırmızı astarlı bir seramik grubu bölgede Urartu ile ortaya çıkar. Genel olarak inanılan görüşe göre, bu mal grubu, krallığın ilk kurulduğu dönemden itibaren var olmuştur. Oysaki formu ne olursa olsun, Urartu'yu karakterize eden bu çanak çömlek türünün 8. yüzyılın ilk yıllarından daha önceye gittiğini gösteren kanıtlar tartışmalıdır. Bu yazıda Urartu'ya özgü kırmızı astar ile 18. Yüzyıl Osmanlı dönemi kırmızı renkli lüle ve servis kaplarında -başka bir adlandırma ile Tophane Lüleciliğinde- kullanılan kırmızı astar arasında bir bağın kurulup kurulamayacağı üzerine düşünceler paylaşılacaktır.

Urartu Saray Malları

Yazının konusunu oluşturan kırmızı, kırmızımsı kahve ve kırmızının farklı renklere yakın tonlarından oluşan, astara ve parlak yüzey özelliklerine sahip Urartu çanak çömlek grubunu farklı araştırmacılar, farklı özellikleri ön plana çıkararak isimlendirmiştir. Ancak genel olarak kralî aile veya elitleri temsil etmesinden dolayı Saray Malı² ya da sadece Urartu'ya özgü özellikleri barındırmasından ötürü Bianili seramiği³ olarak isimlendirildiği söylenebilir (Fig.

¹ Batmaz 2015, 209-221.

² Kroll 1970, 67.

³ Tarhan- Sevin 1977, 292, Dn. 68.

1). Her ne kadar Urartu'ya özgü olsa da görsel olarak benzer türde kırmızı astarlı ve parlak çanak çömlekler Geç Tunç Kırmızı Lüster Malları⁴ ya da Roma Terra Sigillataları⁵ gibi demir içerikli kil ile elde edilen astarlar Akdeniz'de Neolitik dönemden Roma dönemi sonuna kadar görülmektedir. Ancak Urartu çanak çömleği üzerinde yapılan incelemeler, Urartu'nun kırmızı parlak astarının kendine özgü özellikleri olduğunu göstermektedir⁶.

Urartu'nun böyle bir seramik türünü üretmesinin arkasında yatan şeyin metal kaplara benzetme isteği olduğu düşünülmüştür⁷. Zira bazı kaplar üzerinde metal üretimlerde rastlanabilecek birleşim ve perçin izleri seramik üzerinde kabartma olarak verilmiştir. Hemen her Urartu kalesinde ortaya çıkmasına rağmen sayıca az bulunması bu üretimlerin çok fazla sayıda yapılmadığı, her atölye tarafından üretilmediği ve halk tarafından da kullanılmadığı fikrini akıllara getirebilir. Bu fikir mantıklı olmakla beraber saray mallarına öykünen düşük kalite üretimlerin de olduğu vurgulanmalıdır.

İnce ve nispeten arıtılmış hamurdan oluşturulmuş bünyeye sahip bu kaplarda kırmızı rengin neden tercih edildiği açık değildir. Ancak nedenlerin başında Doğu Anadolu'nun, özellikle Van ve çevresinin toprak özellikleri gelmiş olmalıdır. Bölgenin volkanik özellikleri dolayısıyla demir cevherinin ve demir içerikli toprağın, Van Gölü'nün güneyi ve güney batısında yoğunlaştığı görülür. Bazı yerlerden elde edilen demir içerikli toprak kırmızı renkli, seramik ve seramik astarı üretiminde kullanılabilir yeterli özelliklere sahiptir. Urartu'nun kırmızı parlak çanak çömleğinin astarı işte böyle demir içeriği yüksek topraktan elde edilir⁸. Urartu sonrası (Geç Demir Çağ) döneme tarihlendirilebilecek kırmızı Urartu astarını andıran ancak Urartu form özelliklerini yansıtmayan bazı çanak çömlek türlerinin⁹ de bölgedeki farklı müzelerde bulunduğu bilinmektedir.

Doğu Anadolu'da 2700 sene önce yaşamış bir krallığın seramik gelenekleri, aynı topraklar üzerinde yaşamış başka bir büyük İmparatorluk döneminde yeniden yeşertilmiş ve yaşatılmış olabilir mi? Urartu ve Osmanlı bağlamında sorulacak böyle bir soru sağlam temeller ile kanıtlanması gereken bir cevap gerektirir.

⁴ Knappett vd. 2005.

⁵ Picon vd. 1971; Picon vd. 1975; Tite vd. 1982.

⁶ Kapmeyer 2005; Batmaz- Özkan 2017.

⁷ Kroll- Zahlhaas 1976, 85; Van Loon 1966, 32.

⁸ Akça vd. 2010; Kapmeyer 2005; Batmaz- Özkan 2017.

⁹ Urartu krallığı yıkıldıktan sonra kaliteli Saray Mallarına özenen, kırmızımsı (Reddish) bir mal grubun Geç Demir Çağın diğer seramik grupları içinde değerlendirilir (Kalkan 2011, 47-56; Kroll 2014, 205; Kalkan 2015, 29-36). Bu durum MÖ 7. yüzyıldan sonra kırmızı astarın bölgede bir süre daha devam ettiğini gösterebilir.

Urartu seramiğinin karakterizasyonu kimyasal ve fiziksel özellikleri üzerine yapılmış araştırmalar yok değildir. Bu verilerden edinilen bilgiler kırmızı rengin-yukarıda değinildiği üzere-demir içerikli bir bileşik sayesinde, yani kilin kompozisyonuna bağlı olarak uygun derece ve atmosferde pişirilmesiyle elde edildiği yapılan kimyasal analizler, etnoarkeolojik ve arkeoseramik deneyleri ile ortaya konmuştur¹⁰. Yapılan çalışmalar Urartu seramiklerinin ayakla döndürülen uzun milli ve yataklı çarkta şekillendirildiğini¹¹ ve 800 °C’den daha fazla olmayan bir sıcaklıkta, oksijenli bir fırın atmosferinde pişirildiğini göstermiştir¹². Kırmızı rengin elde edilmesinde önemli bir etmen olan pişirimin oldukça kontrollü ve döneminin gelişmiş fırınlarında gerçekleştirilmiş olması muhtemeldir.

Tophane Lüleleri

Urartu çanak çömleğine form olarak değil ancak hem kırmızı rengi, parlaklığı ve üretim biçimi hem de kullanılan kil açılarından çok benzeyen bir seramik türü 18. yüzyıl Osmanlısında karşımıza çıkar. Bu ilginç benzerlik Tophane Lüleleri adıyla bilinen özel bir grup kaptta ve tütün lülelerinde fark edilir (Fig. 2). Esasen çubuk lülelerinde ortaya çıkan ancak aynı atölyelerde üretilen “Tophane İşi” diye anılan fincan, hokka, sütlük, demlik ve bardak gibi ürünler, kızıl kahve veya kırmızı ve parlak astarları ile dikkat çekmektedir. Üzerlerindeki mühür ve imzalardan anlaşıldığına göre üretimlerine 18. yüzyıl sonlarında başlamış ve 19. yüzyılda doruk noktaya ulaşmıştır.

Yukarıda ifade edildiği gibi Anadolu’da ve Akdeniz’in birçok farklı bölgesinde Neolitik dönemden beri kırmızı astarlı ve perdahlı parlak seramik üretilmiştir. Hatta bugün Anadolu’nun çeşitli yörelerinde geleneksel yöntemler ile kırmızı seramik üreten merkezler hala vardır. Ancak Tophane Lüleciliği ile Urartu çanak çömlekleri arasındaki bağlantıyı işaret eden birkaç temel dayanak bulunmaktadır.

Bağlantıya İlişkin Kanıtlar

Parlak kırmızı/kırmızımsı kahverengi ve ince görüntüsü bir kenara bırakılacak olursa, her iki seramiğin üretim yöntemi ve kil özelliklerini incelemek bu benzerliği ortaya koyacaktır. Bu noktada belirtilmelidir ki Tophane Lüleleri üzerine henüz yapılmış bir arkeometrik araştırma bulunmamaktadır. Bununla beraber başlatılan bir proje çerçevesinde bu konuya

¹⁰ Batmaz- Özkan 2017, 159; Özkan vd. baskıda.

¹¹ Urartulu çömlekçilerin ayakla dönen çark kullandıkları Arinberd, Armavir, Karmir Blur’dan gelen çömlekçi çarkına ait buluntuları ve Ayanis’den gelen bir çömlekçi mühür baskısı ile kanıtlanmaktadır (Bkz. Batmaz 2020, 82).

¹² Kapmeyer 2005; Batmaz- Özkan 2017.

aydınlık getirebilecek verilere ulaşılabilecektir. Öte yandan tarihsel veriler Tophane üretimleri ile ilgili önemli bilgiler sağlar. Tophane Lüleçiliği üzerine çalışan Hüseyin Kocabaş, bu sanatın 1928'lede son bulmuş olduğunu öğrendikten sonra devrin son Tophane Lüleçilerinden bir ustanın yeğeni olan ve tophane imalathanesinde birkaç sene nargile ateşliği (lüle) imal eden bir ustayı bularak onunla görüşür¹³. Usta, Kocabaş'a yerli malzemelerin bulunmadığını, özellikle "Gülbahar" adı verilen ve Van civarından getirilen kırmızı toprağın astarlamada kullanıldığı ancak bu maddeyi bilen kimsenin kalmadığını aktarır. Van Gölü civarından alınan bu astar toprağıyla lülelerin astarlandığı bilgisi önemlidir. Kocabaş, yayınında üretim ile ilgili ilginç bilgiler vermektedir. Lüleci çamuru denen, süzölmüş ve dinlendirilmiş kilin Ok Meydanı'ndan alındığını ve tornada şekillendirildiğini söyler. İşlerin "Gülbahar" ile astarlandığı, kalem işi ile bezenerek mühürlenip ve fırınlandığını yazar. Fırından sonra tekrar astarlanan ve çuha ile ovularak parlatılan işlerin üzeri altın varaklarla bezenir. Son olarak yalnızca bu varakların pişeceği sıcaklıkta tekrar fırınlanarak tekrar çuhalarla ovulur ve böylece işlem tamamlanır.

Benzer bilgileri "Tophane Lüleçiliği: Osmanlının Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi" adlı kitabında aktaran Erdiç Bakla, Van Gölü civarından alınan Gülbahar adı verilen bu özel astar kilinin topaklar halinde torbalara doldurulup atölyelere getirildiğini, dövöldüğünü ve atölyelerde içi su dolu kaplar içinde kısa sürede eridiğini anlatır¹⁴. Bakla'nın aktardığına göre, Tophane Lüleleri üstü seramik yüklüğü altı cehennemlik olan iki kapılı fırınlarda tek seferde pişirilmektedir. Fırının yüklük kapısı ayrıdır ve buradan seramikler yerleştirilir. Pişirim başlamadan önce ise bu kapı tuğlalar ile örölerek sıvanır. Seramiklerin yerleştirildiği yer, delikli bir bölme ile ateşin yandığı alt kısımdan ayrılmaktadır. Sıcaklık bu deliklerden yukarı yani lülelerin olduğı kısma çıkarak işleri pişirir. Kırmızı renk 800-900°C'lerde elde edilir, ancak bu ısının üstüne çıkıldığında renk kızıl kahveden koyu kahveye döner ve kararır. Tophane lülelerinin üretimleri ile ilgili yukarıda anlatılan bu bilgiler bize hemen Urartu seramiklerinin astar özelliklerini ve üretimini hatırlatır.

Gülbahar toprağının o dönemde Van civarında kendiliğinden keşfedilmesi mümkün değildir. O yörelerde üretim yapan Osmanlı dönemi köylerinin bu tür bir kil ile astarlama yaptığı ve bu bilginin İstanbul'a ulaşmış olması muhtemeldir. Aslında o bölgede bugün hala çömlekçilikle uğraşan köyler vardır. Van Gölü'nün batısında Bitlis ili sınırlarındaki Güroymak'a bağlı Günkırı ve Mutki'ye bağlı Kavakbaşı beldelerindeki kadın çömlekçiler, günümüzde bile hala bölgeden elde edilen ve *Aviskok* adı verilen kırmızı bir toprak ile ürettikleri

¹³ Kocabaş 1963.

¹⁴ Bakla 2007.

çanak çömlek (Fig. 3) ve hatta tandırları astarlamaktadırlar¹⁵. *Aviskok* ile oluşturulan astar uygulanır uygulanmaz perdah gerektirmeden parlayan bu ürünler piştikten sonra da parlak/yarı parlak, kırmızımsı kahve bir görünüm alır. Pişirimin tezek ve çeper denen dallar ile yapılması, çukur pişirimi denen kontrolsüz bir pişirim, tam olarak kırmızı ve parlak renk vermeyi engeller. Ancak aynı topraktan elde edilen astar ile yapılan deneysel çalışmalar (Arkeoseramik deneyleri) gerek Tophane Lüleleri gerekse Urartu seramiklerine çok benzeyen sonuçlara ulaştırmıştır¹⁶.

Benzerlikler yalnızca astar kili ile sınırlı değildir. Pişirim türü de istendik rengin ve parlaklığın elde edilmesinde belirleyici olmalıdır. Van'ın Bardakçı Mahallesi çömlekçileri tarafından Osmanlı Dönemi'nden beri kullanılan fırın türü, kemerler ile desteklenen, ing. *updraft* yani yukarı yönlü hava akımı elde edilecek şekilde tasarlanmıştır. Bu tür fırınlar, E. Bakla'nın Tophane Lüleleri için kullanıldığını aktardığı fırınlar ile aynı prensipte çalışmaktadır. Yapılan renk ve pişme analizleri Urartu'nun kırmızı çanak çömleği lüleler arasında önemli benzerlikler olduğuna işaret eder.

Sonuç

Sonuç olarak elimizdeki veri grupları şu şekilde sınıflandırılabilir: 1- Urartu Seramikleri 2- Tophane Lüleleri 3- Günümüz çömlekçilerinden alınan veriler (hammadde, ürünler ve kullandıkları teknik/teknolojiler). Ön çalışmalar bu üç farklı üretim arasında bir bağlantı olduğuna işaret eder. Bunları destekleyecek arkeometrik ve etnoarkeometrik çalışmalar tamamlanmasa da etnolojik, etnoarkeolojik ve deneysel çalışmalar kuvvetli bir biçimde bu bağlantıya işaret etmektedir.

¹⁵Batmaz 2020.

¹⁶Özkan vd. baskıda.

KAYNAKÇA

Akça vd. 2010

E. Akça- J. Arocena- S. Kılıç- M. Dingil- S. Kapur, “Preliminary chemical and micromorphological observations on Urartu (800–600 B.C.) ceramics, Eastern Turkey”, *Geoarchaeology*, Vol. 25, No. 2, 2010, 233–244.

Bakla 2007

E. Bakla, *Tophane Lüleçiliği: Osmanlının Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, Antik A.Ş. Kültür Yayınları, İstanbul 2007.

Batmaz 2015

A. Batmaz, “Concept of a Culture: an Examination of the Urartian Identity”, *Theoretical Archaeology Group (TAG)-Turkey Meeting/Teorik Arkeoloji Grubu (TAG)-Türkiye Toplantısı*, İzmir 2014, (Ed. Ç. Çilingiroğlu- N. P. Özgüner), İstanbul 2015, 209-221.

Batmaz 2019

A. Batmaz, “A Study of Urartian Red Glossy Pottery Production in Van, Turkey, Using Archaeological, Ethnoarchaeological and Experimental Archaeological Methods”, *Ethnoarchaeology* 11(1), 2019, 34–60.

Batmaz 2020

A. Batmaz “Re-Thinking Urartian Red Glossy Pottery: Ceramic Ethnoarchaeology in Van and Bitlis (TURKEY), *Anadolu Prehistoryası'na Adanmış Bir Yaşam: Jak Yakar'a Armağan*, (Ed. B. Gür- S. Dalkılıç), Bilgin Kültür Sanat Yayınları, Ankara 2020, 79-90.

Batmaz- Özkan 2017

A. Batmaz- İ. Özkan, “Archaeometric Investigation on Red Slip of Urartian Pottery”, *Mediterranean Archaeology and Archaeometry* 17 (13), 2017, 149–162.

Kalkan 2011

H. Kalkan, “Doğu Anadolu'da Geç Demir Çağ: Sorunlar ve Gözlemler”, *OLBA XIX*, Ege Yayınları, İstanbul 2011, 47-56.

Kalkan 2015

H. Kalkan, “Van Havzası’ndan Post Urartu, Med ve Akhamenid Dönemlerin Kültürel Tanımı Üzerine”, Uluslararası Doğu Anadolu Güney Kafkasya Kültürleri Sempozyumu Bildiriler II, (Ed. M. Işıklı- B. Can), Cambridge Scholars Publishing, 2015, 29-36.

Kapmeyer 2005

H. Kapmeyer, “Zur Herstellung urartäischer Palast keramik”, Archäologische Mitteilungen aus Iran und Turan, Band 35-36 (2003-2004), 2005, 313–333.

Knappett vd. 2005

C. Knappett- V. Kilikoglou- V. Steele- B. Stern, “The circulation and consumption of red lustrous Wheel made Ware: petrographic, chemical and residue analysis”, Anatolian Studies, 2005, Vol. 55, 25–59.

Kocabaş 1963

H. Kocabaş, “Tophane Lüleciliği”, Türk Etnografya Dergisi, Sayı V (1962), 1963, 12–13.

Kroll 1970

S. Kroll, “Die Keramik aus der Ausgrabung Bastam 1969”, Archäologische Mitteilungen aus Iran Neue Folge 3, 1970, 67–92.

Kroll 2014

S. Kroll, “Notes on the Post-Urartian (Median) Horizon in NW-Iran and Armenia”, Scripta Essays in Honour of Veli Sevin A Life Immersed in Archaeology, (Ed. A. Özfirat), Ege Yayınları, 2014, 203-210.

Kroll- Zahlhaas 1976

S. Kroll- G. Zahlhaas, Katalog: Der Ausgestellten Funde, Urartu. Einwiederentdeckt Rivale Assyriens. Katalog der Ausstellung München 8. Sept.-5. Dez. 1976. Ausstellungskataloge der Prähistorischen Staatssammlung München, Band 2, (Ed. H. J. Kellner), 1976, 68–86.

Özkan vd. (Baskıda)

İ. Özkan- D. Kahraman- A. Batmaz, “Production Experiments on the Red Slip of Urartian Pottery Using Modern Techniques”, *Archaeology of Eastern Anatolia I: From Prehistoric Times to the End of the Iron Ages/ Doğu Anadolu Arkeolojisi I: Prehistorik Dönemlerden Demir Çağların Sonuna Kadar Doğu Anadolu (DARK I) Toplantısı*, 11-12 Şubat, İzmir, (Ed. A. Batmaz- A. Ü. Erdem), *Ancient Near Eastern Studies, Supplement*, (Baskıda).

Picon vd. 1971

M. Picon- M. Vichy- E. Meille, “Composition of the Lezoux, Lyon and Arezzo Samian Ware”, *Archaeometry*, Vol. 13, No. 2, 1971, 191–208.

Picon vd. 1975

M. Picon- C. Carre- M. L. Cordoliani- M. Vichy- J. A. Hernandez- J. L. Mignard, “Composition of the La Graufesenque, Banassac and Montans Terra Sigillata”, *Archaeometry*, Vol. 17, No. 2, 1975, 191–199.

Tarhan-Sevin 1977

T. Tarhan- V. Sevin “Van Bölgesi’nde Urartu araştırmaları (I): Askeri ve sivil mimariye ait yeni gözlemler”, *Anadolu Araştırmaları IV-V (1976–1977)*, 1977, 273–304.

Tite vd. 1982

M. S. Tite- M. Bimson- I. C. Freestone, “An examination of the high gloss surface finishes on Greek Attic and Roman Samian Wares”, *Archaeometry*, Vol. 24, No. 2, 1982, 117–126.

Van Loon 1966

M. N. Van Loon, *Urartian Art, Its Distinctive Traits in the Light of New Excavations*, *Nederlandshistorisch-archaeologischinstituut*, İstanbul 1966.

FIGÜRLER

Fig. 1 Urartu Saray Malları

Fig. 2 Tophane Lüleleri (Bakla 2007)

Fig. 3 Bitlis-Güncırnı Beldesi'nden çift kulplu çömlek.

SERAMİK
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
THE JOURNAL
OF CERAMIC RESEARCH

SRMKA Sayı/ Issue 2

Yıl/Year 2020, 91-102

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 16.12. 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 30.12.2020

Yayın Tarihi / Published: 31.12.2020

A NEW VASE OF THE BIRDSEED PAINTER: THE ST. LOUIS PITCHER

BIRDSEED RESSAMI'NIN YENİ BİR VAZOSU: ST. LOUIS SÜRAHİSİ

Cenker ATİLA*

Abstract

In the Late Geometric II phase of Greek vase painting, the number of both painters and painted vases increased. Many painters and vases from this period have been able to be identified by scientists. The “Bird Row Frieze” is depicted in over a thousand vases from this period. One group has a distinct style of bird figures. Cook mentioned this group as the “Bird and Birdseed Workshop.” Davison grouped sixteen vases together under the name of the “Birdseed Workshop,” and determined the stylistic features of the group. Coldstream identified twenty-nine vases belonging to that workshop. In addition to these vases, a pitcher in the Saint Louis Art Museum, has the characteristics of an individual from the Birdseed Workshop named the Birdseed Painter. In this article, the St. Louis pitcher is evaluated to determine whether or not it could be the work of the Birdseed Painter.

Keywords: Birdseed Painter, Geometric Period, Pitcher, Ancient Greek Vase, Greek Painted Vase

Özet

Yunan vazo ressamlığında Geç Geometrik Dönem II evresinde resimli vazoların ve ressamların sayısı artmıştır. Bilim insanları tarafından bu döneme ait bir çok ressam tespit edilmiştir. Bu dönemde binden fazla vazo üzerinde “Kuş Dizisi Frizi” resmedilmiştir. Bu kuş dizilerinden bir grup, kendine özgü belirgin bir karakter sergiler. Cook bu gruptan, “Kuş ve Kuşyemi Atölyesi” olarak bahsetmiştir. Davison bu grubu “Kuş Yemi Atölyesi” adı altında toplamış, gruba ait on altı vazo tespit etmiş ve grubun stilistik özelliklerini belirlemiştir. Daha sonra Coldstream aruba ait yirmi dokuz eser belirlemiştir. Bu vazolara ek olarak, St. Louis Sanat Müzesi’nde bulunan bir pitcher Birdseed Ressamı’nın karakteristik özelliklerini göstermektedir. Bu makalede, bu pitcherin Birdseed Ressamı’na ait olup olmadığı tartışılmıştır.

* Doç. Dr., Ahi Evran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Kırşehir / TÜRKİYE.

e-posta: cenker.atila@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4239-053X

Anahtar Kelimeler: Kuşyemi Ressamı, Geometrik Dönem, Sürahi, Antik Yunan Vazosu, Yunan Boyalı Seramiği

A. Introduction

Ancient Greek Geometric vase painting exhibits a slow development and adherence to strict rules. Since painted vases were often associated with the cult of the dead, the painters were bound by tradition and the variety of motifs was minimal. Vases had an average height and were probably used as grave gifts. As a result of commercial relations with Eastern civilizations in the first half of the 8th century BC, human and animal figures began to be used in vase decoration along with the geometric motifs. With the use of figures and individual styles, the workshops and painters began to be identified. During the Late Geometric I phase, Greek vase decoration reached its peak with the Dipylon Painter and the Hirschfeld Painter, and these two painters influenced painters who came after them. In the Late Geometric II phase, the number of painters and painted vases increased. Many painters and vases from this period have also been identified by scientists. The “Bird Row Frieze” is depicted in over a thousand vases from this period. One group has a distinct style of these bird figures. Cook mentioned this group as the “Bird and Birdseed Workshop,” and stated that the rows of birds on the vases belonging to this group had emerged with the Corinthian influence and continued to be used for a short time. Davison¹ grouped sixteen vases together under the name of the “Birdseed Workshop,” identified two different painters within that workshop, and determined the stylistic features of the group. Davison pointed out that this group belonged to a large and important workshop. Coldstream² identified a total of twenty-nine vases belonging to the Birdseed Workshop, with twelve of them decorated by an individual named the Birdseed Painter and the other seventeen by the workshop group. These vases include five amphorae (Boston 98.894; Erlangen 1458; London 1914.4131; Berlin 31046; Oxford 1914), one hydria (from Myrrhinous), three oinochoes (Hobart 31; Athens 18472; London 1977, 1207.8), ten skyphoi (Athens 13038; Munich 6220³; Kerameikos 788; Edinburgh L 364; Edinburgh L 363; Manchester Cook 1947, Fig. 5; London 1950.1109.1; Athens 15284; British School at Athens A 343; Thera II, Fig. 510), one krater (Munich 6234), three high-rimmed bowls (Leiden I.98/6.18; Leiden I.98/6.17; London 1977, 1207.26 = Oxford 1927.4447), and six pitchers (Hamburg 1919.363; Toronto C 201; New York 41.11.4; London 1977, 1211.3; Athens 18477;

¹ Davison 1961, 55-62, 72-84.

² Coldstream 1968, 67-70, Pl. 12. d, e, f.

³ Boardman 2016, 27, Fig. 73.

Athens 16022). In addition to those detected by Coldstream, the pitcher numbered 66.10 in the inventory of the Indiana University Art Museum, in the United States, belongs to the Birdseed Painter⁴. The Birdseed Painter decorated thirteen vases and only one small cup (skyphos), suggesting that the painter probably specialized in large vases. The other seventeen vases belong to the Birdseed Workshop.

In addition to these 30 vases, a pitcher in the Saint Louis Art Museum, has the same characteristics of the Birdseed Painter. The Inventory number of the Saint Louis pitcher is 172.1987 and it was purchased in 1987; its height is 45.6 cm. The purpose of this article is to evaluate this pitcher and determine whether or not it is, indeed, the work of the Birdseed Painter.

B. Decoration Features of the Birdseed Painter

The most important distinguishing feature of the Birdseed Painter is the bird rows fashioned using the silhouette technique. The characteristics of these birds include long beaks, arched necks, and bulbous heads. Their body is formed by a blob of paint with a distinct downward curve toward the tail. The legs start just below the breastbone and are long, thin, straight, and have no joints⁵. The birds are connected to each other by a series of dots starting below the neck of the bird in the back and extending to the back of the bird in front of it (Fig. 1a). In most of these vases, the birds are also connected to each other by a series of dots from their feet.

Motifs often used by the Birdseed Painter include the complicated/double meander (Fig. 1b), wolftooth (Fig. 1c), dotted lozenge row (Fig. 1d), simple meander (Fig. 1e), dotted tangential circle row (Fig. 1f), hatched triangle row (Fig. 1g), checkerboard (Fig. 1h), and floating chevron (Pl. 1i). Davison⁶ indicated that the complicated/double meander and wolftooth motifs were characteristic patterns of the Birdseed Painter. Coldstream⁷ identified two more artist-specific motifs: the plastic snake extending from the handle around part of the rim and the triglyph-metope system on the neck and middle of the body (Fig. 6a).

⁴ Langdon- Mastronarde 1977, 6-13.

⁵ Davison 1961, 56.

⁶ Davison 1961, 57.

⁷ Coldstream 1968, 68.

In addition to birds and geometric motifs, the Birdseed Painter depicted mourners⁸, horses⁹, and bulls which is the earliest example of such motifs in Greek vase painting¹⁰.

C. Decoration System of the Birdseed Painter's Pitchers

The neck, shoulder, and body of the pitchers were designed to be the main decoration areas. On the neck; a wolftooth motif or a checkerboard motif is displayed on the upper part of the neck, just below the rim. One or two main friezes are found in the middle of the neck. These main friezes consist of a meander motif or a bird row. The bird row is used on the shoulders of the Toronto, London, and Hamburg pitchers¹¹, while a hatched-triangular row is seen on the New York pitcher. On the body, there is a triglyph-metope system on the Toronto and New York pitchers and swastika, horse, and lozenge-star motifs are found inside the metopes. The lower part of the vase bodies are divided into thin friezes and filled with geometric motifs¹².

This system was also applied on other closed vases such as oinochoes, amphorae, and hydriai. On the lower part of the closed vases, there are wide bands of checkerboard motifs. All pitchers have a plastic snake figure at the junction of the handle and rim¹³.

D. St. Louis Pitcher and Discussion

Form: The St. Louis pitcher has a slightly widening neck, an ovoid body narrowing towards the base, and a low ring base (Fig. 2). The general structure of the vase is similar to the London, New York, and Toronto pitchers¹⁴. The plastic snake figure at the junction of the handle and lip in these pitchers is also found in the St. Louis pitcher. As Coldstream points out¹⁵, this snake figure is a defining feature of the Birdseed Workshop.

Decoration: The St. Louis pitcher has six friezes on the neck (Fig. 3). There is a wide checkerboard frieze at the top of the neck and a simple lozenge row just below it. There is a triglyph-metope system on the main decoration area of the neck with a swastika motif in the metopes. The zigzags between the arms of the swastika are similar to those on the Toronto pitcher¹⁶. The triglyph-metope system and the hatched vertical panels were executed in the same

⁸ Coldstream 1968, Pl. 12. d; Hood 1967, Pls. 31-32.

⁹ Davison 1961, Fig. 76.

¹⁰ Davison 1961, Fig. 80; Coldstream 1968, 68.

¹¹ In addition to the line of birds, there is also a line of grazing horses on the Hamburg pitcher.

¹² Davison 1961, Figs. 72-75.

¹³ Coldstream 1968, 68.

¹⁴ Davison 1961, Fig. 72 (Toronto C 201), Fig. 73 (New York 41.11.4), Fig. 75 (London 1977, 1211.3).

¹⁵ Coldstream 1968, 68.

¹⁶ Davison 1961, Fig. 72.

arrangement as on the Toronto¹⁷ and New York¹⁸ pitchers. There is a dotted cross-hatched lozenge motif below the main decoration belt. This motif was the creation of the Hirschfeld Painter¹⁹ but it was not favored much by the painters who came after him. After the Hirschfeld Painter, the dotted-center lozenge motif became very popular, and this motif is found on the body of the St. Louis pitcher.

There is a bird row on the lowest frieze of the neck. The birds here are depicted in a style that is completely different from that of the Birdseed Painter. The birds are drawn with their short beaks frequently touching and displaying extremely long, arched necks, virtually upright bodies, and one long leg (Fig. 3, lowest frieze). This type of bird figure is not found in any of the works by the Birdseed Painter and is unique to the Soldier-Bird Workshop, which was an early contemporary²⁰ (Fig. 4).²¹ In ancient times, potters in Attica were working in a neighborhood called Kerameikos and all painters and potters likely knew each other. Some notable painters, such as the Dipylon Painter and the Hirschfeld Painter, influenced their contemporaries and their successors, and their painting styles were passed down from generation to generation. Although the styles of these painters were sometimes directly imitated, some of the painters working during the same period helped each other or changed workshops. These bizarre birds on the neck of the St. Louis pitcher must have been made by a different workshop painter, most likely from the Soldier-Bird Workshop²².

On the upper part of the shoulder of the St. Louis pitcher (Fig. 5) is a checkerboard frieze frequently used by the Birdseed Painter. Under this frieze, there is a row of birds for which the artist is named (Fig. 5, lowest frieze). The birds here were drawn more meticulously and carefully, compared to the birds on other vases by the Birdseed Painter.

Below the bird frieze there is a dotted-lozenge row on the body. There is a triglyph-metope system in the middle of the body which is the widest part of vase. The metopes depict the swastika motif on the neck and the arrangement is the same as on the New York pitcher (Fig. 6a, St. Louis; Fig. 6b, New York). The lower body of the St. Louis pitcher also has the same decoration system as the New York pitcher (Fig. 7a, St. Louis; Pl. 7b, New York).

¹⁷ Davison 1961, Fig. 72.

¹⁸ Richter 1953, Pl. 15b; Davison 1961, Fig. 73.

¹⁹ Coldstream 1968, 43.

²⁰ Coldstream 1968, 64-65.

²¹ Soldier-Bird Painter, detail of Munich Pitcher, CVA Munich III, Pl. 114.1,2.

²² Compare Plates 4 (Soldier-Bird Workshop's birds) and 5 (The Birdseed Painter's birds).

E. Dating

Coldstream cites the working years of the Birdseed Painter as roughly the Late Geometric IIA phase (735-720 BC) and states that his earliest work is the Boston amphora²³. This amphora resembles the work of the Hirschfeld Painter with its meticulous and elaborate motifs and figures. Unlike other bird figures, the bodies of the birds on the Boston amphora are hatched, there is no line of dots connecting their feet, and their tails are noticeably drooping. The same type of bird figure is replicated in the metope on the New York pitcher²⁴. All bird figures on the other vases were fashioned using the silhouette technique. Coldstream also considered the New York pitcher among one of the early works of the Birdseed Painter²⁵.

Although the birds on the St. Louis pitcher were made using the silhouette technique, their meticulous workmanship and distinctive tail form resemble more closely the birds on the Boston amphora. In the late works of the Birdseed Painter (the London pitcher and London oinochoe)²⁶, the birds are more carelessly drawn and their bodies are elliptical in form. The dotted cross-hatched lozenge chain (Fig. 3) unique to the Hirschfeld Painter was used on the St. Louis pitcher. The St. Louis pitcher could be considered one of the early works of the Birdseed Painter because its birds resemble those on the Boston amphora, the dotted hatched-lozenge chain motif (from the Hirschfeld Painter) was used, and the decoration system resembles that of the New York pitcher.

F. Conclusion

The form, decoration system, and character of the figures and motifs of the St. Louis pitcher indicate that this work was decorated by the Birdseed Painter. The meticulous drawing of the birds on the vase, the influence of the Hirschfeld Painter, and its close resemblance to the New York pitcher suggest that this vase was possibly one of his early works. This pitcher was likely painted between the end of the Late Geometric Ib phase and the beginning of the Late Geometric IIA phase. The fact that the bird figures on the neck were made in a completely different style, indicates that a second painter was probably also working on this vase. Consequently, this vase could be the thirteenth work of the Birdseed Painter and the thirty-first vase of the Birdseed Workshop.

²³ Coldstream 1968, 67.

²⁴ Coldstream 1968, p. 69

²⁵ Coldstream has identified twenty-nine painter's vases and listed them all in chronological order. The New York pitcher ranks fourth in this order, Coldstream 1968, p. 67

²⁶ Davison 1961, Figs. 75,79

Acknowledgment

I wish to thank the Saint Louis Art Museum for the photographs and permission to publish information on the St. Louis pitcher.

BIBLIOGRAPHY

Boardman 2016

J. Boardman, *Erken Yunan Vazo Ressamlığı*, İstanbul 2016

Coldstream 1968

J. N. Coldstream, *Greek Geometric Pottery*, London 1968.

Cook 1947

J. M. Cook, "Athenian Workshops around 700". *BSA* 42, 1947, 139-155.

CVA Munich III

R. Lullies, *R. Corpus Vasorum Antiquorum Munich III (Germany 9): Museum Antiken Kleinkunst*, Munich 1952.

Davison 1961

J. M. Davison, *Attic Geometric Workshops*, New Haven, 1961.

Hood 1967

R. G. Hood, "A Geometric Oenochoe with Ship Scene in Hobart", *AJA* 71.1, 1967, 82-87.

Langdon- Mastronarde 1977

J. langdon-J. Mastronarde, "An Attic Geometric Pitcher from the Birdseed Painter Workshop", *Indiana University Art Museum Bulletin*, Vol. 1.1, 1977, 6-13.

Figure Captions

Fig. 1. Motifs often used by the Birdseed Painter.

Fig. 2. St. Louis pitcher.

Fig. 3. Neck decoration of the St. Louis pitcher.

Fig. 4. Bird figures of the Soldier-Bird Workshop.

Fig. 5. Shoulder decoration of the St. Louis pitcher.

Fig. 6.a. Trygliph-metop system of the St. Louis pitcher. b. Trygliph-metop system of the New York pitcher

Fig. 7.a. Lower body decoration of the St. Louis pitcher. b. Lower body decoration of the New York pitcher.

FIGURE

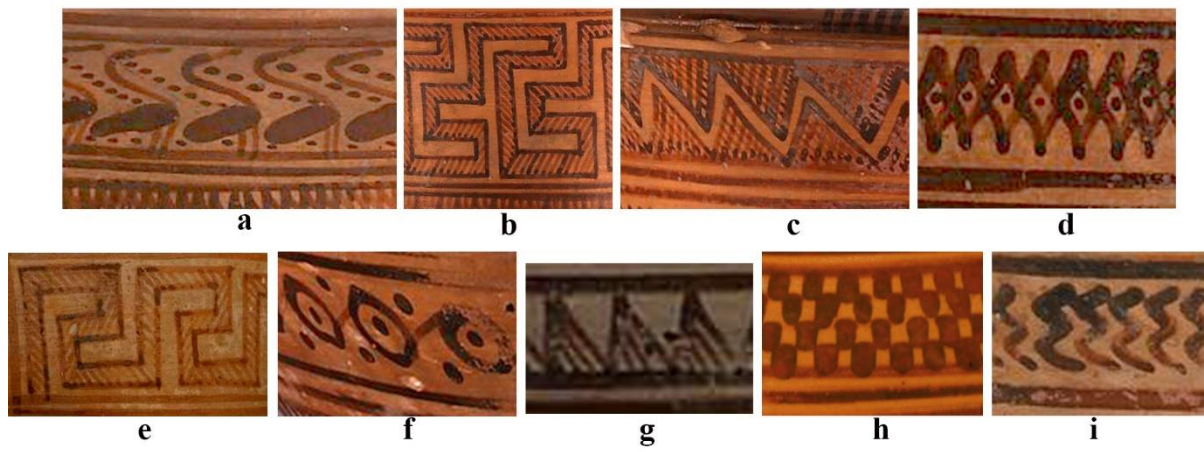

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

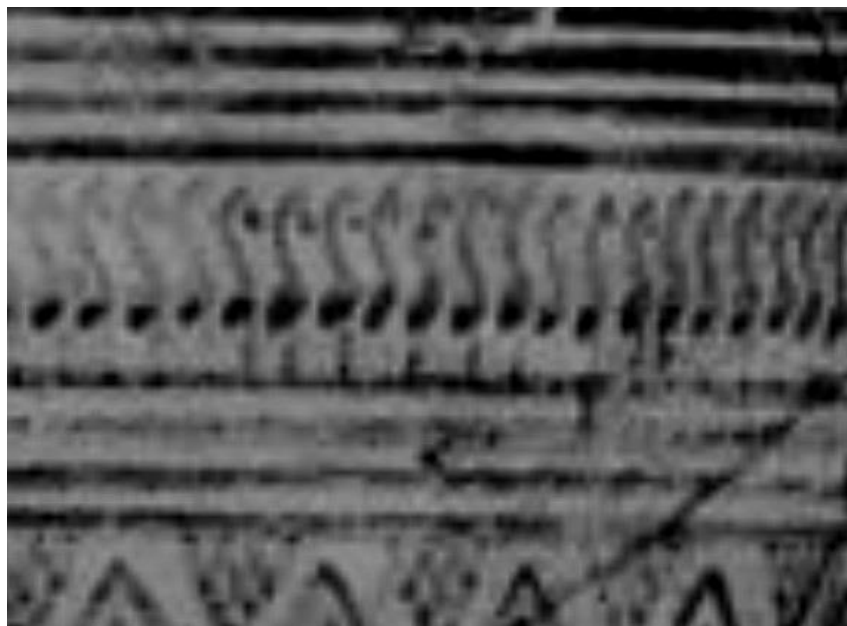

Fig. 4

Fig. 5

a

b

Fig. 6

a

b

Fig. 7

SERAMİK
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
THE JOURNAL
OF CERAMIC RESEARCH

SRMKA Sayı/ Issue 2

Yıl/Year 2020, 103-135

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 25.11. 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 17.12.2020

Yayın Tarihi/ Published: 31.12.2020

2019 YILI SYEDRA-BÜYÜK HAMAM KAZI ÇALIŞMALARINDA BULUNAN GEÇ ROMA D SERAMİKLERİ

LATE ROMAN D CERAMICS DISCOVERED DURING THE SYEDRA-LARGE BATH EXCAVATIONS IN 2019

G. Senem ÖZDEN GERÇEKER *

Özet

Syedra antik kenti, Antalya'ya bağlı Alanya ilçesinin yaklaşık 20 km güneydoğusunda, Pamphylia ve Dağlık Kilikia (Kilikia Trakheia) bölgelerini birbirinden ayıran Sedre Çayı'nın hemen batısında yer alır. Bulunduğu konum sebebiyle zaman zaman Pamphylia veya Isauria bölgelerine dahil edilmişse de yansıttığı kültür ve yerleşim modeli Syedra'nın tipik bir Dağlık Kilikia kenti olduğunu göstermektedir.

Syedra, Roma ve Erken Bizans dönemleri boyunca limanı sayesinde Güneybatı Anadolu ve Batı Kıbrıs arasındaki ticaret ağında önemli bir role sahip olmuştur. Bu coğrafyalarda farklı atölyelerde üretilmiş olan Geç Roma D seramikleri (MS 4.- 7. yüzyıl sonu), 2019 yılı Syedra-Büyük Hamam kazı çalışmalarında en yaygın görülen kırmızı astarlı seramik grubunu oluşturur. Arkeometrik karakterizasyonları hakkında henüz bir bilgi sahibi olmadığımız söz konusu seramiklerin üretim yerleri kesin olarak bilinmemekle beraber, makroskopik yöntemlerle tespit edilebilen hamur katkı maddeleri birkaç farklı üretim merkezine ait olabileceklerini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Syedra, Geç Roma D, Ticaret, Dağlık Kilikia, Kırmızı Astarlı Seramik

Abstract

The site of the ancient city of Syedra is located approximately 20 km southeast of the district of Alanya in Antalya. It is west of the stream named Sedra, which separates the Pam-phylia and Rough Cilicia (Cilicia Trachea) regions. Although this ancient city is sometimes considered part of the Pamphylia and Isauria regions because of its location, the site demonstrates evidence of a form of settlement and culture that more strongly indicates a typical Rough Cilician city.

* E-posta: senem.ozden@gmail.com

ORCID ID: [0000-0003-1720-6315](https://orcid.org/0000-0003-1720-6315)

During the Imperial and early Byzantine periods, Syedra was an active player in the trade network between southwest Anatolia and western Cyprus, via its harbour. Late Roman D vessels (4th century AD-late 7th century) are known to have been manufactured by different workshops in geographies within the coverage of this trade network. These vessels constitute the largest red slip ware group discovered in the 2019 Syedra-Large Bath excavations. Since no archaeometric study was conducted within the scope of this research, the production centers of these vessels cannot be safely named for the time being. Nonetheless, the wide macroscopic variability of the sherds show the existence of several fabrics, most probably associated with different production centers

Keywords: Syedra, Late Roman D, Trade, Rough Cilicia, Red Slip Ware

Giriş

Syedra antik kenti, Antalya'ya bağlı Alanya ilçesinin yaklaşık 20 km güneydoğusunda, Pamphylia ve Dağlık Kilikia (Kilikia Trakheia) bölgelerini birbirinden ayıran Sedre Çayı'nın hemen batısında, Asar Tepe (400 m) ve çevresinde konumlanmaktadır (Fig. 1). Syedra bulunduğu konum sebebiyle kimi antik kaynaklar tarafından Pamphylia veya Isauria bölgelerine dahil edilmişse de, yansıttığı kültür ve yerleşim modeli tipik bir Dağlık Kilikia kenti olduğunu göstermektedir¹.

Syedra'nın tarih sahnesine çıkışı, Geç Hellenistik Dönem'de Kilikia'lı korsanlara karşı verdiği mücadele ile olmuştur². Antik kaynaklara göre, MÖ 48 yılında Gaius Iulius Caesar karşısında mağlup olan Gnaeus Pompeius Magnus, Lesbos Adası'ndan küçük bir gemiyle Syedra'ya gelmiş ve buradan Mısır'a sığınmak üzere Akdeniz'e doğru demir almıştır³. Lucanus, "Pharsalia" adlı eserinde Syedra'yı "Selinus gemilerinin yükleme ve boşaltma yaptıkları bir liman" şeklinde tanıtmaları antik kentin deniz ticaretindeki rolünü göstermesi açısından önemlidir⁴. Dağlık Kilikia'nın liman kentlerinden biri olarak Syedra, Roma ve Erken Bizans dönemleri boyunca Doğu Akdeniz'de, özellikle Güneybatı Anadolu ve Batı Kıbrıs arasındaki ticaret ağında aktif bir rol oynamıştır⁵. Kent, bu dönemler boyunca büyük işliklerde imal ettiği zeytinyağı ve şarap başta olmak üzere, yerel ürünlerini dış pazarlara ihraç ederek ekonomisini geliştirme imkanı bulmuş olmalıdır⁶. Bizans Dönemi'nde Pamphylia

¹ Ptolemaios V, V, 116; Stephanos, 589; Hierocles, 679.

² Merkelbach- Stauber 1996.

³ Florus 2, 13, 52; Lucanus 8, 259-260.

⁴ Lucanus 8, 259 " ...*Sequitur pars magna Senatus, Ad profugum collecta duces; parvisque Syhedris, Quo portu mittitque rates recipitque Selinus...*"

⁵ Poblome- Fırat 2011, 49-55; Williams- Lund 2013, 189-198.

⁶ Autret- Rauh 2010, 112-113; Can vd. 2017, 243-245.

metropolitliğine bağlı bir piskoposluk⁷ merkezi olan kentin 13.-14. yüzyıl sonuna kadar iskân edildiği düşünülmektedir⁸.

Büyük Hamam Kazı Çalışmaları

Asar Tepe'nin güneye dönük yüksek eteklerine inşa edilmiş olan anıtsal yapılar, Syedra'nın en parlak dönemi olan MS 2. - 4. yüzyıllara tarihlenir (Fig. 2). Sütünlü Cadde'nin hemen güneyinde yer alan Büyük Hamam, neredeyse tavan seviyesine kadar korunan duvarlarıyla bu yapılar arasında en görkemli olanıdır (Fig. 3). Tonoz çatılı ve iki katlı olduğu anlaşılan yapının planına, daha erken evreye ait Gymnasion'a çeşitli mekânların eklenip genişletilmesi sonucu MS 3. yüzyılın ilk yarısında kavuşmuş olduğu düşünülmüştür⁹. Hamam, Geç Roma Dönemi'nde de çeşitli onarım ve değişiklikler geçirerek farklı amaçlarla kullanılmaya devam etmiş olmalıdır.

Büyük Hamam'da kazı çalışmaları ilk kez 2019 yılında, kuzey yönde apsisli olan uzun dikdörtgen planlı Frigidarium bölümünde başlatılmıştır (Fig. 3)¹⁰. Mekânın neredeyse tavan yüksekliğine kadar korunagelen nişlerle hareketlendirilmiş duvarlarında yer yer fresko izleri görülebilmektedir. Kaçak kazılar sonucu açılmış kısımlardan Frigidarium'un, tüm zemininin mozaik döşemeyle kaplı olduğu anlaşılmaktadır. 2019 yılında mozaik döşemeyi sistemli bir biçimde açığa çıkartmak amacıyla Frigidarium'da başlanan çalışmalar sırasında MS 4. -7. yüzyıllara ait seramik parçaları, pişmiş toprak dokuma ağırlıkları, metal ve kemik objeler ve I. Iustinianus dönemine ait (MS 527-565) bir adet bronz sikke ele geçmiştir. Seramik buluntuları arasında yer alan kırmızı astarlıların büyük bölümünün (%92) Geç Roma D/Late Roman D, geriye kalan birkaç örneğin ise (%6) Afrika Kırmızı Astarlı Seramikleri ve (%2) Phokaia Kırmızı Astarlı Seramikleri formlarında olduğu kaydedilmiştir.

Geç Roma D Seramikleri ve Büyük Hamam'da Bulunan Örnekleri

Geç Roma D, F. O. Waagé'nin 1948 yılında Antiochia ad Orontes kırmızı astarlı seramik buluntuları üzerinden oluşturduğu beş tipoloji grubundan biridir¹¹. 1972 yılında Hayes, Kıbrıs'ta örneklerine yoğun rastladığı Geç Roma D seramiklerini yerel üretim kabul ederek

⁷ Kösters 2003, 89- 90.

⁸ Karamut 1997, 53.

⁹ Huber 1993, 35-37, 58, Plan 6-7; Huber 2003, 150-152.

¹⁰ 2019 yılı Syedra kazı çalışmaları Alanya Müzesi başkanlığında ve Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi'nden Doç. Dr. H. Ertuğ Ergürer koordinatörlüğünde gerçekleştirilmiştir. 2020 yılından itibaren kazı çalışmalarına Doç. Dr. H. Ertuğ Ergürer başkanlığında devam edilmektedir.

¹¹ F. O. Waagé, oluşturduğu tipoloji gruplarını Geç Roma A/Late Roman A, Geç Roma B/Late Roman B, Geç Roma C/Late Roman C, Geç Roma D/Late Roman D ve Geç Roma E/Late Roman E olarak isimlendirmiştir: Bkz. Waagé 1948.

“Kıbrıs Kırmızı Astarlı Seramikleri/Cypriot Red Slip Ware (CRSW)” olarak yeniden adlandırmıştır¹². Hayes’in gözlemlerine dayanan Kıbrıs Kırmızı Astarlı Seramikleri’nin makroskopik tanımı şu şekilde özetlenebilir: Hamur 2.5YR 5/6 kırmızı, 10R 5/4, 10R 4/4 soluk kırmızı, 5YR 6/6 kırmızımsı sarı, 5YR 5/6 sarımsı kırmızı gibi çeşitli renklerde. Görülebilen tek katkı maddesi kireç parçacıklarıdır. Genelde hamurdan bir ton koyu olan mat astar, yüzeye ince bir tabaka halinde uygulanır.

Kıbrıs’ta Geç Roma D seramiklerine ait herhangi bir fırın kalıntısına henüz rastlanmamıştır, ancak adanın batısında ele geçen örneklerin arkeometrik analizleri kullanılan hammaddenin Nea Paphos’un kuzeyinde uzanan Troodos Masifi’nin kireç taşı kayaçlarından temin edildiğini göstermektedir¹³. Bununla beraber, 1990’lı yıllardan itibaren Güneybatı ve Batı Anadolu’nun doğusunda yürütülen çeşitli kazı ve yüzey araştırmalarıyla Geç Roma D formu seramiklerin tek üretim merkezinin Batı Kıbrıs olmadığı tespit edilmiştir. Geç Roma Dönemi boyunca farklı atölyeler tarafından üretildiği anlaşılan söz konusu seramik formları, J. Poblome ve N. Fırat’ın 2011 yılında yayımladıkları çalışmalarında “Geç Roma D koinesi” şeklinde adlandırılmıştır (Fig. 4)¹⁴.

Geç Roma D formlarında üretim yapan atölyelerden birinin varlığı Sagalassos, Perge ve Hierapolis kentlerinde ele geçen seramiklerin arkeometrik analizleri ile saptanabilmiştir (Fig. 4)¹⁵. Analizler, üretimde kullanılan hammaddenin asidik karakterli volkanik/plutonik kayaçlardan temin edildiğini göstermektedir. Üretimin en yaygın görüldüğü Perge’deki örnekleri yüzey işlenişleri, hamur dokuları ve bazı formların daha önceden rastlanmayan varyasyonları sayesinde N. Fırat tarafından Kıbrıs Kırmızı Astarlı Seramiklerinden ayırt edilebilmiştir¹⁶. Fırat’ın makroskopik gözlemlerine göre hamur içerisinde kireç parçacıkları, mika ve beyaz/siyah taneler dışında belirgin bir katkı maddesi yoktur. Bu üretimde seramik yüzeyinin Kıbrıs Kırmızı Astarlı Seramikleri’nden daha tozsuz olduğu dikkat çekmiştir. Hamur ile aynı kilden üretilmiş olan astar, genelde mat olup nadiren belirli bir ısıda fırınlanmayı gerektiren metalik parlaklığa ulaşabilmiştir. Perge’de üretimin en yaygın görülen formları Anemurium Well Form, Hayes Form 9, Hayes Form 8 ve Hayes Form 6’dır¹⁷. Perge’nin Geç Roma Dönemi’nde kırmızı astarlı sofrakabı ihtiyacının neredeyse tamamını bu seramiklerle

¹² Hayes 1972, 371-386.

¹³ Gomez vd. 2002, 27.

¹⁴ Poblome- Fırat 2011.

¹⁵ Poblome vd. 2001.

¹⁶ Fırat 2000; Poblome vd. 2001, 120.

¹⁷ Fırat 1999, 40-65, Lev.7.

karşılıklı olması, söz konusu üretim merkezinin kentin territoriumunda ya da yakınında yer almış olabileceğini düşündürür. Bu makalede, söz konusu üretim merkezi için “Güneybatı Anadolu (?) Atölyesi” adı kullanılacaktır.

Anadolu'nun güneybatısında Geç Roma D formlu seramikler üreten bir başka atölyenin izleri, Pamphylia'nın doğu kesiminde, bu defa Aspendos'ta karşımıza çıkar (Fig. 4). Üretimin varlığı, kent limanının konumlandığı tahmin edilen Eurymedon nehir ağzının yaklaşık 8 km doğusunda, içerisinde cüruf ve Geç Roma D formlu bozuk malların da olduğu bir seramik çöplüğü ile anlaşılabilmiştir¹⁸. Söz konusu seramiklere dair yayımlanmış herhangi bir arkeometrik ya da makroskopik çalışma olmaması nedeniyle, Aspendos Geç Roma D üretimi hakkında henüz yeterli bilgimiz bulunmamaktadır.

Güneybatı Anadolu'da Geç Roma D seramikleri ürettiği bilinen diğer bir merkez Pisidia kentlerinden Pednelissos territoriumunda yer alır. Kestros (Aksu) ve onun kolu olan Küçükaksu nehirleri çevresinde, aralarında bozuk malların da bulunduğu çok sayıda Geç Roma D formlu seramik parçası ve jeoreferans görüntülerine ulaşılan 7 ayrı fırın alanı keşfedilmiştir¹⁹ (Fig. 4). Farklı fırınlarda üretilmiş olmalarından ötürü seramiklerin makroskopik özelliklerinin oldukça çeşitli olduğu gözlemlenmiştir. Pednelissos üretimi Geç Roma D seramikleri arasında en yaygın görülen formlar Hayes Form 2, Hayes Form 6, Hayes Form 8 ve Hayes Form 9'dur.

Yukarıda kısaca değinilen atölyelerin dışında, Kıbrıs Kırmızı Astarlı Seramikleri'nden farklı hamur-astar yapıları sunan, ancak üretim yerleri hakkında kesin verilerin bulunmadığı bazı Geç Roma D örneklerine Lykia'da Limyra²⁰, Balboursa²¹; Dağlık Kilikia'nın batısında Anemurium²² ve Kıbrıs'ta Dhiorios²³ ve Amathus²⁴ kentlerinde rastlanmıştır (Fig. 4). Geç Roma D koinésine ait seramikler, Doğu Akdeniz'in birçok noktasında, özellikle de üretim

¹⁸ Köse 2017, 184-185.

¹⁹ Üretim ağına ait fırınlar, Pisidia Yüzey Araştırması Projesi tarafından 2008-2010 sezonlarında yürütülen çalışmalar sonucu keşfedilmiştir: Bkz. Jackson 2012 vd., 89-114. Fırınlardan keşfinden önceki senelerde, Pednelissos kentinde yürütülen çalışmalar sırasında tespit edilen bu üretimin hamuru kireç ve küçük siyah parçacık katkılı çok sayıda örneği, F. Kenkel tarafından “Kıbrıs Kırmızı Astarlı Seramiklerinin türevleri” olarak nitelendirilmiştir: Bkz. Kenkel 2007.

²⁰ Eisenmenger 2003, 196; Vroom 2007, 271-273, Kat. No. 9.

²¹ Armstrong 2012, Nos. 4114-4117. Balboursa örnekleri arasında hamuru kireç ve mika katkılı bir Geç Roma D seramik parçası yerel üretim kabul edilmiştir: Bkz. Armstrong 2012, No. 4117.

²² Anemurium'da saptanan örneklerin önemli bir bölümünün hamurunda mika ve kireç parçacıkları kaydedilmiştir: Bkz. Williams 1989, 50-51, Nos. 286-295.

²³ Catling 1972, 73.

²⁴ Amathus'ta ele geçen tozsuz yapıları örneklerin yerel üretim oldukları düşünülmüştür: Bkz. Touma 2001, 273.

yerleri olan Kıbrıs'ın batısı ve Güneybatı Anadolu bölgeleri ile ortak ticaret rotasına sahip Mısır, Ürdün, Suriye ve Filistin'de yaygın kullanım görmüştür²⁵.

Bu çalışmada, 2019 yılı Syedra-Büyük Hamam kazı çalışmalarında tespit edilen Geç Roma D seramikleri arasından form veren 35 adet ağız ve gövde parçası, hamur-astar özellikleri ve tipolojilerine göre incelenmiştir²⁶. Seramiklerin sınıflandırılmasında Hayes'in²⁷ oluşturduğu ve Meyza'nın²⁸ güncellediği Kıbrıs Kırmızı Astarlı Seramikleri (CRSW) tipolojisi referans alınmıştır.

Hayes Form 1

Geniş ağızlı tabak formu²⁹. Basit, kalınlaştırılmış ağız dışı yuvarlatılmış ya da konik formudur. Aşağı doğru daralan gövdeden halka dibe geçiş genelde köşelidir. Gövdede çizgi, nokta veya rulet bezeme yer alır. Formun düz dudaklı 1A varyasyonu MS 375 civarından MS V. yüzyıl ortasına kadar; içe ve dışı kalınlaştırılmış ağızlı, küt ya da düzleştirilmiş dudaklı 1B varyasyonu ise MS 4. yüzyılın üçüncü çeyreğinden yaklaşık MS 424-475 yıllarına kadar üretilmiştir. Geç Roma D koinésinin erken formlarından olan Hayes 1'in, Batı Kıbrıs dışında, "Güneybatı Anadolu (?)"³⁰ ve Pednelissos³¹ atölyelerinde de üretildiği bilinmektedir. Formun yerel üretim olduğu iddia edilen bir örneğine Balboura'da rastlanmıştır³². Katalogda 1B varyasyonuna ait iki örneği yer almaktadır (Kat. No. 1-2, Fig. 7.1-2).

Hayes Form 1/3C

Basit ağızlı kâse formu³³. Kalınlaştırılmış, hafif içe dönük ağızlı ve yuvarlatılmış dudaklıdır. Aşağı doğru daralan düz gövdeli ve içe çekik diplidir. Hayes Form 1B tabaklarıyla takım olarak MS 4. yüzyıl ortası-MS 5. yüzyıl ortalarında üretilmiş olmalıdır. Formun, Batı Kıbrıs dışında, "Güneybatı Anadolu (?) Atölyesi"nde de üretildiği bilinmektedir³⁴. Katalogda sadece bir örnek ile temsil edilmektedir (Kat. No. 3; Fig. 7.3).

²⁵ Armstrong 2016, 157-178.

²⁶ 2019 yılı Syedra-Büyük Hamam kazı çalışmalarında ele geçen seramikleri yayımlamama izin veren Alanya Müzesi Müdürlüğüne teşekkür ederim. Kazı çalışmalarının 2019 yılında koordinatörlüğünü ve 2020 yılı itibarıyla başkanlığını yürütmüş olan Doç. Dr. H. Ertuğ Ergürer'e konuyla ilgili göstermiş olduğu destek ve ayırdığı zaman için, ayrıca kazı ekibi üyelerinden Mustafa Yıldızlı, Umut Büyüme ve Nuran Yılmaz'a belgeleme çalışmalarındaki katkılarından ötürü teşekkürlerimi sunarım.

²⁷ Hayes 1972, 371-386.

²⁸ Meyza 2007.

²⁹ Hayes 1972, 372-373; Meyza 2007, 44-49.

³⁰ Fırat 1999, 40-41.

³¹ Jackson vd. 2012, 109, 111.

³² Armstrong 2012, 276, No. 4117.

³³ Meyza 2007, 49-50.

³⁴ Poblome vd. 2001, Fig. 3, 1.

Hayes Form 2

Dışa yumru şeklinde kalınlaştırılmış ve yivlendirilmiş ağızlı kâse formu³⁵. Dışa açılan gövde yumuşak bir kavis yaparak halka dibe bağlanır. Gövdede her zaman rulet bezeme yer alır. Bazı örneklerin tondosunda yivlerle çevrili damga bezeme görülebilir. Formun MS 5. yüzyıl başlarından MS 6. yüzyıl ortası/üçüncü çeyreğine kadar üretildiği düşünülmektedir. Kıbrıs Kırmızı Astarlı Seramikleri arasında popüler olan Hayes Form 2, “Güneybatı Anadolu (?)”³⁶ ve Pednelissos³⁷ atölyeleri tarafından da sevilerek kullanılmıştır. Batı Kıbrıs üretimi olmadıkları anlaşılan bazı örneklerine Balboura³⁸ ve Anemurium’da³⁹ rastlanmıştır. Katalogda, Hayes Form 2’nin farklı ölçü ve orantılarda 7 örneği bulunmaktadır (Kat. No. 4-11, Fig. 7.4-10).

Hayes Form 6

Ucu düz ya da yuvarlatılmış ağızlı kâse formu⁴⁰. Aşağı doğru daralan gövdeli ve halka diplidir. Ağız kenarının altında en az bir yiv ya da silme bulunur. Gövdede rulet bezeme yer alabilir. Formun üretimi MS 7. yüzyıl ortalarına dayanmaktadır. Kıbrıs Kırmızı Astarlı Seramikleri’nde nadir görülen Hayes Form 6, “Güneybatı Anadolu (?)”⁴¹ ve Pednelissos⁴² üretimlerinin ise sevilen formları arasında yer almıştır. Katalogdaki örneği, formun yuvarlatılmış ağızlı farklı bir varyasyonudur (Kat. No. 12, Fig. 8.1).

Hayes Form 7

Dışa kalınlaştırılmış dikdörtgen kesitli ağız kenarına sahip geniş kâse formu⁴³. Ağızın düzleştirilmiş ya da kavisli üst kenarı yivlidir. Ağızdan gövdeye geçiş dar ya da geniş boyunludur. Gövde belirgin bir bombe oluşturarak veya aşağı doğru düz devam ederek yüksek halka dipile birleşir. Ağız kenarının altında karşılıklı iki tutamak yer alır. Genelde dışta, ağız kenarı bitiminde ve boyunda bir ya da birden fazla kazıma tekniğinde dalgalı çizgiler; gövdede ise rulet bezeme görülebilir Form üretimi MS 450 yıllarının hemen öncesinde başlamış ve MS 6. yüzyıl sonu/MS 7. yüzyıl başlarında sona ermiş olmalıdır. Form, Batı Kıbrıs dışında

³⁵ Hayes 1972, 375-376; Meyza 2007, 51-53.

³⁶ Fırat 1999, 43-44; Fırat 2000, 35.

³⁷ Kenkel 2007, 136; Jackson vd. 2012, 94, 96, 110-111.

³⁸ Armstrong 2012, 276, No. 4114.

³⁹ Williams 1989, 50, Nos. 286-288.

⁴⁰ Hayes 1972, 377; Meyza 2007, 57-58.

⁴¹ Fırat 1999, 47-48; Fırat 2000, 35-36.

⁴² Kenkel 2007, 137; Jackson vd. 2012, 107, 110.

⁴³ Hayes 1972, 377-379; Meyza 2007, 58-59.

“Güneybatı Anadolu (?)”⁴⁴ ve Pednelissos⁴⁵ atölyeleri tarafından da üretilmiştir. Ayrıca, Batı Kıbrıs üretimi olmadığı anlaşılan bazı örneklerine Anemurium’da rastlanmıştır⁴⁶. Hayes Form 7, katalogda 2 kâse parçasıyla temsil edilir (Kat. No. 13-14, Fig. 8.2-3).

Hayes Form 8

Dışa çekik ağızlı tabak formu⁴⁷. Düz ya da dış bükey profilli gövde aşağı doğru daralarak halka dibe bağlanır. Gövdede rulet bezeme yer alabilir. Formun kalın ve kenarı yivli olan 8A varyasyonu MS 5. yüzyıla; nispeten ince cidarlı ve geniş ağızlı 8B varyasyonu ise MS 6. yüzyıl başı- MS 7. yüzyıl başına tarihlenir. Form, Batı Kıbrıs dışında “Güneybatı Anadolu (?)”⁴⁸ ve Pednelissos⁴⁹ atölyeleri tarafından da üretilmiştir. Batı Kıbrıs üretimi olmadığı anlaşılan birkaç örneği Anemurium’da kaydedilmiştir⁵⁰. Katalogda formun her iki varyasyonu ikişer örnekle temsil edilmektedir (Kat. No. 15-18, Fig. 8.4-7).

Hayes Form 9-10/Meyza Form K2-5

Hayes’in oluşturduğu Kıbrıs Kırmızı Astarlı Seramikleri tipolojisinde yer alan Hayes Form 9 (MS 6. yüzyılın ortası-MS 7. yüzyılın sonu)⁵¹ ve Hayes Form 10, Meyza tarafından 2007 yılında ölçü ve profil farklılıklarına göre revize edilmiştir⁵². Buna göre: Hayes Form 9’un en sığ ve geniş varyasyonları Meyza Form K2 (MS 7. yüzyıl); Hayes Form 9A/B’nin dışa kalın ve aşağı sarkık ağızlı ve yayvan gövdeli varyasyonları Meyza Form K3 (MS 530/540-MS 670/680); Hayes Form 9C’nin büyük bölümü ve Hayes Form 10:1-2’nin içe dönük, dışta yivlendirilmiş ağızlı varyasyonları Meyza Form K4 (MS 6. yüzyıl ortası- MS 7. yüzyıl sonu) ve son olarak Hayes Form 10:3’ün dışa kalınlaştırılıp yuvarlatılmış ya da yaka biçimi verilmiş ağızlı, derin gövdeli varyasyonları ise Meyza Form K5 (MS 7. yüzyıl) olarak gruplandırılmıştır. Kıbrıs Kırmızı Astarlı Seramikleri arasında popüler olan bu formlar “Güneybatı Anadolu (?)”⁵³ ve Pednelissos⁵⁴ atölyelerinin sevilen formları arasında yer alır. Katalogda, Meyza Form K3 5

⁴⁴ Fırat 1999, 50-51.

⁴⁵ Kenkel 2007, 137; Jackson vd. 2012, 110-111.

⁴⁶ Williams 1989, 51, Nos. 290-291.

⁴⁷ Hayes 1972, 379; Meyza 2007, 60-61.

⁴⁸ Fırat 1999, 51-52; Fırat 2000, 35.

⁴⁹ Kenkel 2007, 137; Jackson vd. 2012, 110-111.

⁵⁰ Williams 1989, 51, Nos. 292-294.

⁵¹ Armstrong’a göre Hayes Form 9 üretimi MS 8. yüzyıl veya 9. yüzyıl başına kadar sürmüştür: Bkz. Armstrong 2016, 157-178.

⁵² Hayes 1972, 379-383; Meyza 2007, 61-72.

⁵³ Fırat 1999, 54-58; 2000, 36-37.

⁵⁴ Kenkel 2007, 137- 139; Jackson vd. 2012, 110-111.

adet, Meyza Form K4 2 adet ve Meyza Form K2 ile K5 ise sadece birer örnek ile temsil edilmektedir (Kat. No. 18-26, Fig. 9.1-9).

Hayes Form 11

Geniş ve derin gövdeli tekne formu⁵⁵. Ağız kenarında gözlemlenen profil farklılıklarına göre kendi içinde çeşitli varyasyonlara ayrılır. Aşağı doğru daralan gövde, düz dipile sonlanır. Ağız kenarının altında karşılıklı iki yatay tutamak bulunur. Gövdede çoğunlukla birbirine paralel yatay silmelere sahiptir. Astar, çoğunlukla iç yüzü tümüyle kaplar ve dışta sadece ağız kenarına uygulanır. Formun üretimi MS 5. yüzyıl ortasından MS 7. yüzyıla kadar sürmüştür. Kıbrıs Kırmızı Astarlı Seramikleri'nin en yaygın formlarından biri olan Hayes Form 11, bu popülerliğini "Güneybatı Anadolu (?) Atölyesi" üretiminde de korumuş olmalıdır⁵⁶. Aynı formun az sayıda örneğine Pednelissos Geç Roma D seramikleri arasında da rastlamak mümkündür⁵⁷. Ayrıca, Limyra'da Kıbrıs Kırmızı Astarlı Seramikleri'nden farklı hamur yapısı sunan örneklerin varlığı bilinmektedir⁵⁸. Hayes Form 11, katalogda en fazla örnek ile temsil edilen Geç Roma D formu olmuştur. 7 örnekten 5'i dışa dönük yaka ağızlı profilleri ile Hayes 11B varyasyonuna (MS 6. -7. yüzyıl), geriye kalan 2 örnek ise aşağı doğru belirgin biçimde sarkık ağız profilleri ve dikdörtgen kesitli ağızları ile Hayes Form 11C varyasyonuna (MS 550-600/615) aittir (Kat. No. 27-33, Fig. 10.1-7).

Hayes Form 12

Dikey ağızlı testi formu⁵⁹. MS 4. yüzyıl sonundan MS 7. yüzyıla kadar üretilmiş olan formun erken örnekleri dışta silmeli ağız kenarına ve damga bezemeli gövdeye sahiptir. Üretimin daha geç evrelerinde, gövde bezemesiz ya da sadeleştirilmiş bezemeli olabilir. Gövde, dışbükey profil sunarak aşağı doğru genişler ve genelde halka dipile sonlanır. Bazı örneklerin gövdesinde karşılıklı iki dikey kulp bulunur. Batı Kıbrıs'ta nadir görülen bu formun "Güneybatı Anadolu (?) Atölyesi"⁶⁰ tarafından nispeten daha yaygın üretildiği anlaşılmaktadır. Limyra'da, Kıbrıs Kırmızı Astarlı Seramikleri'nden farklı hamur yapısına sahip bir örneğine rastlanmıştır⁶¹. Katalogda 12 B varyasyonuna ait tek bir parça yer alır (Kat. No. 34, Fig. 11.1).

⁵⁵ Hayes 1972, 383; Meyza 2007, 72-75.

⁵⁶ Fırat 1999, 75-76.

⁵⁷ Jackson vd. 2012, 106.

⁵⁸ Eisenmenger 2003, 196.

⁵⁹ Hayes 1972, 383-385; Meyza 2007, 75-77.

⁶⁰ Fırat 1999, 66-67.

⁶¹ Vroom 2007, 271-273, Kat. No. 9.

Meyza Form K 8

Ucu yuvarlatılmış, hafif dışa kalınlaştırılmış huni ağızlı testi formu⁶². Uzun silindirik boyunlu, kürevi gövdeli ve halka diplidir. Boyundan omuza birleşen dikey tek kulpludur. MS 4. yüzyıl sonuna tarihlenmektedir. Katalogda sadece bir örnek ile temsil edilir (Kat. No. 35, Fig. 11.2).

Değerlendirme

MS 4. yüzyıldan MS 7. yüzyıl sonuna kadar Batı Kıbrıs ve Güneybatı Anadolu’da üretildiği bilinen Geç Roma D formulu seramikler, 2019 yılı Syedra-Büyük Hamam kazı çalışmalarında en yaygın görülen kırmızı astarlı grup olmuştur. Form veren 35 adet ağız ve gövde parçasının makroskopik incelemelerinde, seramiklerin birkaç örnek dışında sert ve pürüzsüz dokulu oldukları kaydedilmiştir. Hamuru kireç parçacıkları katkılı örneklerin sayısı oldukça azdır (Kat. No. 2, 5, 18, 26). Bu örneklerin dışında, birkaç parçada katkı maddesi olarak kireç-taş (Kat. No. 28), kireç-kum (Kat. No. 13) veya sadece kum görülmüştür (Kat. No. 3, 21, 35). Katalogda geriye kalan çoğunluğun hamur katkı maddelerinde ise değişen yoğunlukta mika gözlemlenmiştir (Kat. No. 1, 4, 6-12, 14-18, 20, 22-25, 27, 29, 30-33, 35). Bu örnekler, hamur katkılarına göre kendi içlerinde “sadece mika” (Kat. No. 1, 8-12, 15-16, 22-24, 31-32), “mika-kireç” (Kat. No. 4, 7, 20, 27, 30, 33), “mika-kum” (Kat. No. 6, 19, 25), “mika-kireç-kum” (Kat. No. 17, 29) ve “mika-kireç-taşçık” (Kat. No. 14) olarak gruplandırılabilir. En sık görülen hamur renkleri 2.5 YR 6/8, 2.5 YR 6/6 açık kırmızı ve 2.5 YR 5/6 kırmızıdır. Oldukça geniş bir renk skalasına sahip olan astar tüm örneklerde ince ve mattır.

Katalogda yer alan seramikler arasında en yaygın görülen formlar, Hayes Form 2, Hayes Form 9 ve Hayes Form 11’dir (Fig. 6). Diğer yandan, Geç Roma D koinésinin bazı formlarının Syedra örnekleri arasında yer almaması ya da sadece birkaç örnek ile temsil edilmesi, Geç Roma D kullanımında yerel zevk ve estetik anlayışlarına göre bölgeler arası farklılıkların oluştuğunu gösterir. Örneğin, Syedra seramikleri arasında bulunmayan Anemurium Well Form tabakları ya da sadece farklı bir vasyasyonu ile temsil edilen Hayes Form 6 kâseleri, Perge’nin en sevilen Geç Roma D formları arasında yerlerini almıştır.

Arkeometrik karakterizasyonları hakkında henüz bir bilgi sahibi olmadığımız söz konusu seramiklerin üretim yerleri kesin olarak bilinmemekle beraber, sergiledikleri bazı üretim farklılıkları özellikle hamur katkı maddelerinin çeşitliliği, farklı birkaç üretim merkezine ait olabileceklerini göstermektedir. Bunlar arasında, Batı Kıbrıs’ta üretilmiş olduğu tahmin edilen

⁶² Meyza 2007, 81.

(görülebilien tek katkı maddesi kireç parçacıkları olan) örneklerin sayısı oldukça azdır. Hamuru mika katkılı örneklerin bir bölümünün ise Alanya Masifi'nin metamorfik kayalarından üretilmiş olabileceği azımsanmayacak bir ihtimaldir. Bu olasılık, Anemurium'da ele geçen bazı mika katkılı Geç Roma D seramikleri için de geçerlidir. Syedra, Anemurium, Antiochia ad Cragum ve Bıçkıcı Mevkii'nde üretilen mika katkılı, sıkıştırılmış kulplu amphoraların hammaddesinin söz konusu kayalardan temin edilmiş olması, batı Dağlık Kilikia Bölgesi'nde Geç Roma D üretiminin bir ya da birkaç merkezde gerçekleşmiş olabileceği ihtimalini kuvvetlendirmektedir⁶³. Gerek Syedra'nın gerekse batı Dağlık Kilikia'nın, Geç Roma D ticaretindeki rolünü anlayabilmemiz daha detaylı ve arkeometri destekli çalışmaların yürütülmesi ile mümkün olacaktır.

⁶³ Dağlık Kilikia Bölgesi'ndeki sıkıştırılmış kulplu amphora üretimi için Bkz. Auret-Rauh 2010. Bu tip amphoraların mika katkısız örneklerinin, yaygın görüldükleri Batı Kıbrıs'ta üretildikleri düşünülmektedir: Bkz. Williams- Lund 2013.

KATALOG

Kat. No. 1 (Fig. 7.1)

Ağız çapı: 22 cm / Cidar: 0,23 cm

Hamur rengi: 2.5YR 6/6 açık kırmızı / Astar rengi: 10R 4/6 kırmızı

Hayes Form 1B kâse ağız ve gövde parçası. Sert, tozsuz dokulu; hamur yoğun mika katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat.

Kat. No. 2 (Fig. 7.2)

Ağız Çapı: 26,17 cm / Cidar: 0,31 cm

Hamur Rengi: 2.5 YR 5/3 kırmızımsı kahverengi / Astar Rengi: 5YR 4/2 koyu kırmızı

Hayes Form 1B kâse ağız ve gövde parçası. Sert, pürüzsüz dokulu; gözenekli hamur yoğun kireç katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; dışta ağız kenarının altında rulet bezeme.

Kat. No. 3 (Fig. 7.3)

Ağız çapı: 22,13 cm / Cidar: 0,4 cm

Hamur rengi: 2.5YR 6/8 açık kırmızı / Astar rengi: 2.5YR 5/6 kırmızı

Hayes Form 1/3C kâse ağız ve gövde parçası. Sert, tozsuz dokulu; gözenekli hamur az kum katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat.

Kat. No. 4 (Fig. 7.4)

Ağız çapı: 24 cm / Cidar: 0, 56 cm

Hamur rengi: 2.5 YR 6/8 açık kırmızı / Astar rengi: 10R 4/8 kırmızı (dış ağız kenarı 7.5YR 8/1 beyaz)

Hayes Form 2 kâse ağız ve gövde parçası. Sert, tozsuz dokulu; hamur orta yoğunlukta mika ve kireç katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; gövdenin üst kısmında rulet bezeme; dışta ağız kenarında yivler.

Kat. No. 5 (Fig. 7.5)

Ağız Çapı: 20 cm / Cidar: 0,39 cm

Hamur Rengi: 10R 6/8 açık kırmızı / Astar Rengi: 10R 5/8 kırmızı

Hayes Form 2 kâse ağız ve gövde parçası. Sert, pürüzsüz dokulu; hamur orta yoğunlukta kireç katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; gövdenin üst kısmında rulet bezeme; dışta ağız kenarında yivler.

Kat. No. 6 (Fig. 7.6)

Ağız Çapı: 21 cm / Cidar: 0,46 cm

Hamur Rengi: 10R 6/6 açık kırmızı / Astar Rengi: 10R 5/8 kırmızı

Hayes Form 2 kâse ağız ve gövde parçası. Sert, pürüzsüz dokulu; gözenekli hamur yoğun mika ve az kum katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; gövde boyunca rulet bezeme; dışta ağız kenarında yivler.

Kat. No. 7 (Fig. 7.7)

Ağız Çapı: 14 cm / Cidar: 0,32 cm

Hamur Rengi: 2.5YR 6/8 açık kırmızı / Astar Rengi: 2.5YR 5/8 kırmızı

Hayes Form 2 kâse ağız ve gövde parçası. Sert, pürüzsüz dokulu; gözenekli hamur yoğun mika ve az kireç katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; dışta ağız kenarında yivler.

Kat. No. 8 (Fig. 7.8)

Ağız Çapı: 21,97 cm; Cidar: 0,34 cm

Hamur Rengi: 2.5YR 5/6 kırmızı / Astar Rengi: 2.5YR 5/8 kırmızı

Hayes Form 2 kâse ağız ve gövde parçası. Orta sertlikte, pürüzsüz dokulu; hamur yoğun mika katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; gövdenin üst kısmında rulet bezeme; dışta ağız kenarında yivler.

Kat. No. 9 (Fig. 7.9)

Ağız Çapı: 22 cm / Cidar: 0,46 cm

Hamur Rengi: 2.5YR 5/6 kırmızı / Astar Rengi: 10R 4/4 soluk kırmızı (dış ağız kenarında 7.5YR 8/1 beyaz)

Hayes Form 2 kâse ağız ve gövde parçası. Sert, tozsuz dokulu; hamur orta yoğunlukta mika katkı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; gövdenin üst kısmında rulet bezeme; dışta ağız kenarında yivler.

Kat. No. 10 (Fig. 7.10)

Ağız Çapı: 21,95 cm / Cidar: 0,34 cm

Hamur Rengi: 2.5YR 5/8 kırmızı / Astar Rengi: 10R 5/6 kırmızı (dış ağız kenarında 7.5YR 8/1 beyaz)

Hayes Form 2 kâse ağız ve gövde parçası. Sert, pürüzsüz dokulu; gözenekli hamur orta yoğunlukta mika katkı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; gövdenin üst kısmında rulet bezeme; dışta ağız kenarında yivler.

Kat. No. 11 (Fig. 5a; Fig. 8.1)

Ağız çapı: 18 cm / Cidar: 0,31 cm

Hamur rengi: 2.5YR 6/8 açık kırmızı /Astar rengi: 10R 4/6 kırmızı

Hayes Form 6 kâse ağız ve gövde parçası. Sert, hafif pürüzlü dokulu; hamur orta yoğunlukta mika katkı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; gövdenin üst kısmında rulet bezeme; dışta ağız kenarında yivler.

Kat. No. 12 (Fig. 8.2)

Ağız çapı: 27 cm / Cidar: 0,80 cm

Hamur rengi: 10R 5/6 kırmızı / Astar rengi: 5YR 6/6 kırmızı

Hayes Form 7 kâse ağız ve gövde parçası. Sert, pürüzsüz dokulu; hamur az mika katkı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; ağız üst kenarında yivler; dışta ağız kenarının altında rulet bezeme ve yivler.

Kat. No. 13 (Fig. 8.3)

Ağız çapı: 34 cm / Cidar: 0,72 cm

Hamur rengi: 10R 5/2 soluk kırmızı / Astar Rengi: 10R5/6 kırmızı

Hayes Form 7 kâse ağız ve gövde parçası. Sert, pürüzsüz dokulu; gözenekli hamur yoğun kireç ve orta yoğunlukta kum katkıları; içte ve dışta astarlı; astar ince ve mat; ağız üst kenarında yivler; dış ağız kenarının altında rulet bezeme ve yivler.

Kat. No. 14 (Fig. 8.4)

Ağız çapı: 20 cm / Cidar: 0,50 cm

Hamur rengi: 10R 6/8 açık kırmızı / Astar rengi: 10R 5/8 kırmızı

Hayes Form 8A tabak ağız ve gövde parçası. Sert, pürüzsüz dokulu; gözenekli hamur orta yoğunlukta taşcık, mika ve kireç katkıları; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat.

Kat. No. 15 (Fig. 5b; Fig. 8.5)

Ağız çapı: 32 cm / Cidar: 0,65 cm

Hamur rengi: 2.5YR 6/8 açık kırmızı / Astar rengi: 2.5YR 6/8 açık kırmızı

Hayes Form 8A tabak ağız parçası. Sert, pürüzsüz dokulu; hamur yoğun mika katkıları; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; ağız tablasında yivler; dış ağız kenarının altında rulet bezeme.

Kat. No. 16 (Fig. 8.6)

Ağız çapı: 36 cm / Cidar: 0,31 cm

Hamur rengi: 2.5YR 6/8 açık kırmızı / Astar rengi: 10R 5/8 kırmızı

Hayes Form 8B tabak ağız ve gövde parçası. Sert, pürüzsüz dokulu; gözenekli hamur az mika katkıları; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; dış ağız kenarının altında ve gövdede rulet bezeme ve yivler.

Kat. No. 17 (Fig. 8.7)

Ağız çapı: 34 cm / Cidar: 0,46 cm

Hamur rengi: 2.5YR 6/8 açık kırmızı / Astar rengi: 10R 5/6 kırmızı

Hayes Form 8B tabak ağız ve gövde parçası. Sert, hafif pürüzlü dokulu; gözenekli hamur yoğun mika, kireç ve az kum katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; ağız tablasında çizgi ve rulet bezeme; gövdede rulet bezeme.

Kat. No. 18 (Fig. 9.1)

Ağız çapı: 30 cm / Cidar: 0,32 cm

Hamur rengi: 2.5 YR 6/4 açık kırmızımsı kahverengi / Astar rengi: 2.5 YR6/6 açık kırmızı

Hayes Form 9/Meyza Form K2 tabak ağız ve gövde parçası. Sert, hafif pürüzlü dokulu; hamur yoğun kireç, orta yoğunlukta mika ve kum katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; gövdede rulet bezeme.

Kat. No. 19 (Fig. 9.2)

Ağız Çapı: 32 cm / Cidar: 0,48 cm

Hamur rengi: 2.5YR 6/8 açık kırmızı / Astar rengi: 2.5YR 5/8 kırmızı (dış ağız kenarında 7.5YR 8/1 beyaz)

Hayes Form 9A-B/Meyza Form K3 tabak ağız ve gövde parçası. Sert, pürüzsüz dokulu; hamur az kireç katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; dış ağız kenarında dalgalı çizgi kazı bezeme; gövdede rulet bezeme ve yivler.

Kat. No. 20 (Fig. 9.3)

Ağız çapı: 22,09 cm / Cidar: 0,41 cm

Hamur rengi: 10R 6/6 açık kırmızı / Astar rengi: 10R 5/6 kırmızı (dış ağız kenarında 7.5YR 8/1 beyaz)

Hayes Form 9A-B/Meyza Form K3 tabak ağız ve gövde parçası. Sert, hafif pürüzlü dokulu; hamur yoğun mika ve az kireç katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; gövdede rulet bezeme ve yivler.

Kat. No. 21 (Fig. 9.4)

Ağız çapı: 30 cm / Cidar: 0,34 cm

Hamur rengi: 2.5 YR 6/8 açık kırmızı / Astar rengi: 10R 5/8 kırmızı

Hayes Form 9A-B/Meyza Form K3 tabak ağız ve gövde parçası. Orta sert, hafif pürüzlü dokulu; gözenekli hamur az kum katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; gövdede rulet bezeme ve yivler.

Kat. No. 22 (Fig. 9.5)

Ağız çapı: 20 cm / Cidar: 0,47 cm

Hamur rengi: 2.5 YR 6/8 açık kırmızı / Astar rengi: 10R 5/6 kırmızı

Hayes Form 9A-B/Meyza Form K3 tabak ağız ve gövde parçası. Sert, pürüzsüz dokulu; hamur orta mika katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat.

Kat. No. 23 (Fig. 9.6)

Ağız çapı: 22 cm / Cidar: 0,43 cm

Hamur rengi: 2.5 YR 5/6 kırmızı; Astar Rengi: 10R 5/8 kırmızı

Hayes Form 9A-B/Meyza Form K3 tabak ağız ve gövde parçası. Sert, pürüzsüz dokulu; gözenekli hamur az mika katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; gövdede rulet bezeme.

Kat. No. 24 (Fig. 9.7)

Ağız çapı: 26 cm / Cidar: 0,88 cm

Hamur rengi: 2.5 YR 5/8 açık kırmızı; Astar rengi: 10R 5/8 kırmızı (dış ağız kenarında 7.5YR 8/1 beyaz)

Hayes Form 9/Meyza Form K4 tabak ağız ve gövde parçası. Sert, hafif pürüzlü dokulu; hamur az mika katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat.

Kat. No. 25 (Fig. 9.8)

Ağız çapı: 22 cm / Cidar: 0,30 cm

Hamur rengi: 2.5YR 5/6 kırmızı / Astar rengi: 10R 4/6 kırmızı

Hayes Form 9/Meyza Form K4 tabak ağız ve gövde parçası. Sert, hafif pürüzlü dokulu; hamur yoğun mika ve orta yoğunlukta kum katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; ağız kenarının altında ve gövdede rulet bezeme.

Kat. No. 26 (Fig. 5c; Fig. 9.9)

Ağız çapı: 32 cm / Cidar: 0,43 cm

Hamur rengi: 2.5 YR 5/6 kırmızı / Astar rengi: 10R 5/4 kırmızı

Hayes Form 10/Meyza Form K5 tabak ağız ve gövde parçası. Sert, hafif pürüzlü dokulu; gözenekli hamur orta yoğunlukta kireç katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; gövdede rulet bezeme.

Kat. No. 27 (Fig. 10.1)

Ağız Çapı: 37,9 cm / Cidar: 1,4 cm

Hamur rengi: 2.5YR 6/6 açık kırmızı / Astar rengi: 10R 5/6 kırmızı

Hayes Form 11B tekne ağız ve gövde parçası. Sert, pürüzlü dokulu; hamur orta yoğunlukta mika ve az kireç katkılı; tüm iç yüzü ve dışta sadece ağız kenarını kaplayan ince ve mat astarlı; gövdede silmeler.

Kat. No. 28 (Fig. 10.2)

Ağız Çapı: 28 cm / Cidar: 0,57 cm

Hamur rengi: 2.5YR 6/8 açık kırmızı / Astar rengi: 5YR 6/6 kırmızimsı sarı

Hayes Form 11B tekne ağız ve gövde parçası. Sert, hafif pürüzlü dokulu; hamur az kireç ve taşcık katkılı; iç yüzü kaplayan ince ve mat astarlı; gövdede silme.

Kat. No. 29 (Fig. 10.3)

Ağız çapı: 28 cm / Cidar: 0,63 cm

Hamur rengi: 2.5YR 7/6 açık kırmızı / Astar rengi: 10R 4/8 kırmızı

Hayes Form 11B tekne ağız ve gövde parçası. Sert, pürüzlü dokulu; hamur orta yoğunlukta mika, az kireç ve kum katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat.

Kat. No. 30 (Fig. 10.4)

Ağız Çapı: 36 cm / Cidar: 0,86 cm

Hamur rengi: 2.5YR 6/8 açık kırmızı / Astar rengi: 2.5YR 4/6 kırmızı

Hayes Form 11B tekne ağız ve gövde parçası. Sert, hafif pürüzlü dokulu; hamur az mika ve kireç katkılı; iç yüzeyi ve dışta sadece ağız kenarını kaplayan astar ince ve mat.

Kat. No. 31 (Fig. 10.5)

Ağız çapı: 25 cm / Cidar: 0,85 cm

Hamur rengi: 2.5YR 6/8 açık kırmızı / Astar rengi: 5YR 3/2 koyu kırmızımsı kahverengi

Hayes Form 11B tekne ağız ve gövde parçası. Sert, tozsuz dokulu; hamur yoğun mika katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat.

Kat. No. 32 (Fig. 10.6)

Ağız Çapı: 20 cm / Cidar: 0,35 cm

Hamur rengi: 10R 6/8 açık kırmızı / Astar rengi: 10R 4/8 kırmızı (dışta yer yer 7.5YR 8/1 beyaz)

Hayes Form 11C tekne ağız ve gövde parçası. Sert, pürüzsüz dokulu; hamur yoğun mika katkılı; iç yüzeyi ve dışta sadece ağız kenarını kaplayan astar ince ve mat.

Kat. No. 33 (Fig. 5d; Fig. 10.7)

Ağız Çapı: 44 cm / Cidar: 0,90 cm

Hamur rengi: 2.5YR 6/8 açık kırmızı / Astar rengi: 10R 5/6 kırmızı

Hayes Form 11C tekne ağız ve gövde parçası. Sert, tozsuz dokulu; gözenekli hamur az mika ve kireç katkılı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat.

Kat. No. 34 (Fig. 11.1)

Ağız çapı: 30 cm / Cidar: 0,70 cm

Hamur rengi: 2.5YR 6/8 açık kırmızı / Astar rengi: 10R 6/8 açık kırmızı (dış ağız kenarında 7.5YR 8/1 beyaz)

Hayes Form 12B testi ağız ve gövde parçası. Sert, pürüzsüz dokulu; gözenekli hamur az kum katkı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat; dışta ağız kenarında dalgalı kazıma çizgi bezeme.

Kat. No. 35 (Fig. 11.2)

Ağız çapı: 12 cm / Cidar: 0,36 cm

Hamur rengi: 2.5 YR 6/8 açık kırmızı / Astar rengi: 5 YR 4/4 kırmızımsı kahverengi

Meyza Form K 8 testi ağız ve gövde parçası. Sert, pürüzsüz dokulu; hamur az mika ve kireç katkı; iç ve dış yüzey astarlı; astar ince ve mat.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar

Florus

Lucius Annaeus Florus, Epitome of Roman History, (Çev. E. S. Forster), William Heinemann; London 1929.

Hierocles

Hierocles Byzantinus, Synecdemvs, Accedvnt Fragmenta Apvd Constantinvm Porphyrogennetvm Servata et Nomina Urbivm Mvtata; Recensvit Avgvstvs Bvrckhardt, B.G Tevbneri, Lipsiae 1893.

Lucanus

Marcus Annaeus Lucanus, Pharsalia-The Civil War, (Çev. J. D. Duff), William Heinemann; London 1928.

Ptolemaios

Cladius Ptolemaius, Geographia, (Çev. E. L. Stevenson), New York 1932.

Stephanus

Stephanus Byzantii, Ethnicorum Quae Supersunt: Tomus Prior, Impensis G. Reimeri, Berolini 1849.

Modern Kaynaklar

Armstrong 2012

P. Armstrong, "The survey pottery: Hellenistic and later", The Balboursa Survey and Settlement in Highland Southwest Anatolia, Vol. 2, British Institute of Archaeology at Ankara, Monography 43, (Ed. J. J. Coulton), Ankara 2012, 31-82.

Armstrong 2016

P. Armstrong, "Trade in the east Mediterranean in the 8th century", Byzantine Trade, 4th-12th Centuries: The Archaeology of Local, Regional and International Exchange. Papers of the Thirty-eighth Spring Symposium of Byzantine Studies, St John's College, University of Oxford, March 2004, 2016, 157-178.

Autret- Rauh 2010

C. Autret- N. Rauh, “Roman Amphora Production in Western Rough Cilicia”, Antik Çağda Anadolu'da Zeytinyağı ve Şarap Üretimi: Sempozyum Bildirileri 06-08 Kasım 2008, Mersin/Olive Oil and Wine Production in Anatolia During Antiquity: Symposium Proceedings 06-08 November 2008, Mersin, (Eds. Ü. Aydınoglu- A. K. Şenol), İstanbul 2010, 109-122.

Can 2017

B. Can, “Syedra ve Territoryumu”, Barış Salman Anı Kitabı, (Eds. I. A. Adıbelli- G. İlgezdi Bertram- K. Matsumura- E. Baştürk- C. Koyuncu- H. A. Kızıarslanoğlu- T. Y. Yedidağ- A. Topaloğlu Uzunel), Ege Yayınları, İstanbul 2017, 37-52.

Can vd. 2017

B. Can- A. Çakır- B. Cannon- D. Murphy- H. A. Kızıarslanoğlu, “Surveys at Syedra (Second Season) 2016/Syedra 2016 (İkinci Sezon) Yüzey Araştırmaları”, ANMED 15, 2017, 242-250.

Catling 1972

H. W. Catling, “An Early Byzantine Pottery Factory at Dhiorios in Cyprus”, The Journal of the Council for British Research in the Levant, 4, 1972, 1-82.

Eisenmenger 2003

U. Eisenmenger, “Late Roman Pottery in Limyra (Lycia)”, Les Ceramiques en Anatolie aux Epoques Hellenistique et Romaine, (Ed. Catherine Abadie-Reynal), İstanbul 2003, 193-196.

Fırat 1999

N. Fırat, Perge Konut Alanı Keramiği, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul 1999.

Fırat 2000

N. Fırat, “So-called ‘Cypriot red slip ware’ from the habitation area of Perge (Pamphylia)”, RCRF Acta 36, Abingdon 2000, 35-38.

Gomez vd. 2002

B. Gomez- H. Neff- M. L. Rautman- S. J. Vaughan- M. D. Glascock, “The source provenance of Bronze Age and Roman pottery from Cyprus”, *Archaeometry* 44, 2002, 23-36.

Hayes 1972

J. W. Hayes, *Late Roman Pottery*, The British School at Rome, London 1972.

Huber 1993

G. Huber, “Syedra”, *Anzeiger der Philosophisch-Historische Klasse* 129. Verlag Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien 1993, 27-78.

Huber 2003

G. Huber, “Weiteres zu Syedra”, *Anzeiger der Philosophisch-Historische Klasse* 138. Verlag Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien 2003, 148-165.

Jackson vd. 2012

M. Jackson- M. Zelle- L. Vandeput- V. Köse, “Primary evidence for Late Roman D Ware production in southern Asia Minor: a challenge to “Cypriot Red Slip Ware”, *Anatolian Studies* 62, 2012, 89-114.

Karamut 1997

İ. Karamut, “1995 Yılı Syedra Antik Kenti Çevre Düzenleme ve Kurtarma Kazısı Çalışmaları”, VII. Müze Kurtarma Kazıları Semineri, 8-10 Nisan 1996, Kuşadası, 1997, 49-56.

Kenkel 2007

F. Kenkel, “The Cypriot red slip ware and its derivatives from Pednelissos in Pisidia”, Çanak. Late antique and medieval pottery and tiles in Mediterranean archaeological contexts, (Ed. B. Böhlendorf-Arslan, A. O.- Uysal, J. Witte-Orr), *Byzas* 7, Ege Yayınları, İstanbul 2007, 131-146.

Köse 2017

V. Köse, “Nehirler, Kıyılar, Limanlar ve Kentler”, *Anadolu/Anatolia* 43, 2017, 179-201.

Kösters 2003

O. Kösters, Die Trinitätslehre des Epiphanius von Salamis: Ein Kommentar zum "Ancoratus", Forschungen zur Kirchen-und Dogmengeschichte 86, Göttingen 2003.

Merkelbach- Stauber 1996

R. Merkelbach- J. Stauber, "Die Orakel des Apollon von Klaros", Epigraphica Anatolica, Vo. 27, 1996, 1-54.

Meyza 2007

H. Meyza, Nea Paphos V, Cypriot Red Slip Ware: Studies on a Late Roman Levantine Fine Ware, Warsaw University Press, Warsaw 2007.

Poblome vd. 2001

J. Poblome- P. Degryse- D. Cottica- N. Firat, "A New Early Byzantine Production Centre in Western Asia Minor. A Petrographical and Geochemical Study of Red Slip Ware From Hierapolis, Perge and Sagalassos.", RCRF Acta 37, 2001, 119-126.

Poblome- Firat 2011

J. Poblome- N. Firat, "Late Roman D. A Matter of Open(ing) or Closed Horizons?", LRFW 1. Late Roman Fine Wares. Solving Problems of Typology and Chronology, Roman and Late Antique Mediterranean Pottery 1, (Eds. M. Á. Cau- P. Reynolds- M. Bonifay), Oxford 2011, 49-55.

Touma 2001

M. Touma, "Chypre. Céramique et problèmes", (Ed. E. Kountoura-Galaki), The Dark Centuries of Byzantium (7th-9th Centuries), 2001, 267-291.

Vroom 2007

J. Vroom, "Limyra in Lycia: Byzantine/Umayyad pottery finds from excavations in the eastern part of the city", Céramiques antiques en Lycie (VIIe s. a.C. - VIIe s. p.C.). Les produits et les marchés. Actes de la table ronde de Poitiers, 21-22 Mars 2003, (Ed. S. Lemaître), 2007, 261-292.

Waagé 1948

F. O. Waagé, “Hellenistic and Roman tableware of North Syria”, Antioch-on-the-Orontes IV, 1, Ceramics and Islamic coins, (Ed. F.O. Waagé), Princeton University Press, Princeton 1948, 1-60.

Williams 1989

C. Williams, Anemurium: The Roman and Early Byzantine Pottery, Wetteren, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1989.

Williams- Lund 2013

D. F. Williams- J. Lund, “Petrological Analyses of “Pinched-handle” Amphorae from the Akamas Peninsula, Western Cyprus”, Transport Amphorae and Trade of Cyprus, (Eds. M. L. Lawall- J. Lund), 2013, 156-164.

FIGÜRLER

Fig. 1 Syedra'nın batı Dağlık Kilikia (Kilikia Thrakeia) Bölgesi'ndeki konumu

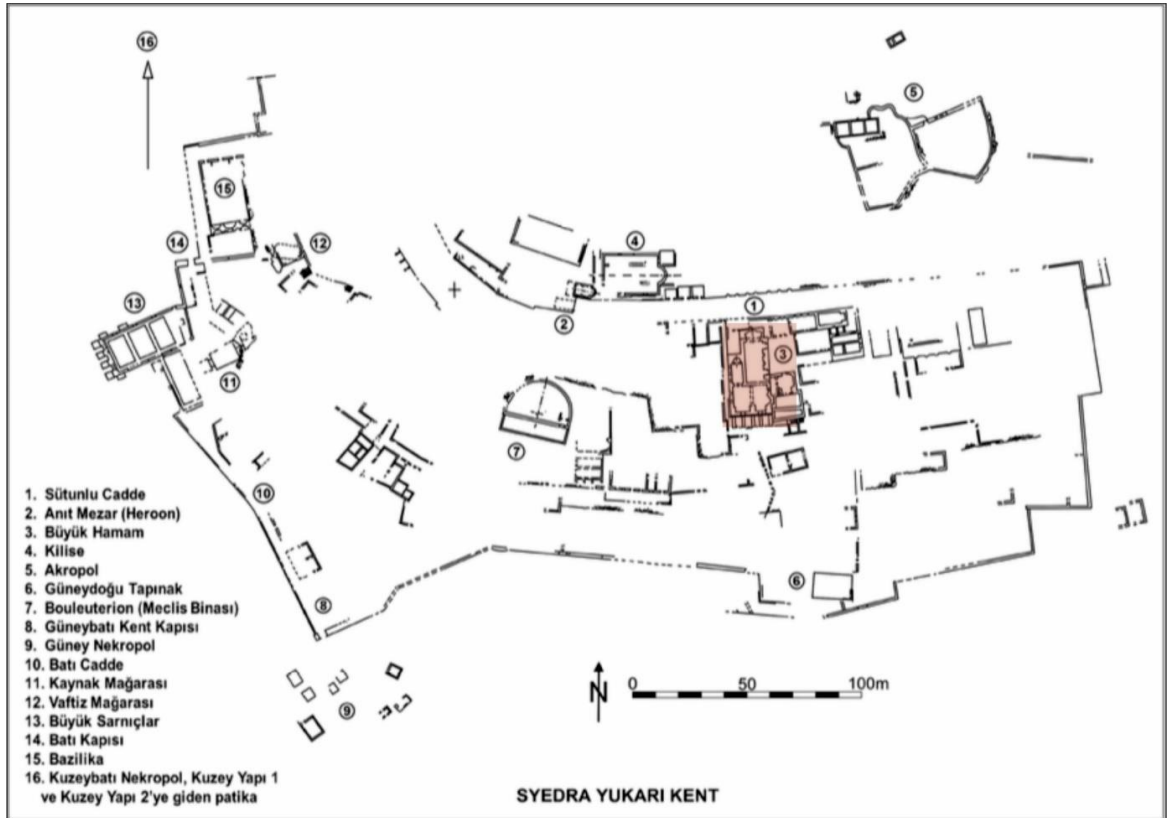

Fig. 2 Syedra Yukarı Kent Planı (Can 2017, 45, Fig. 2).

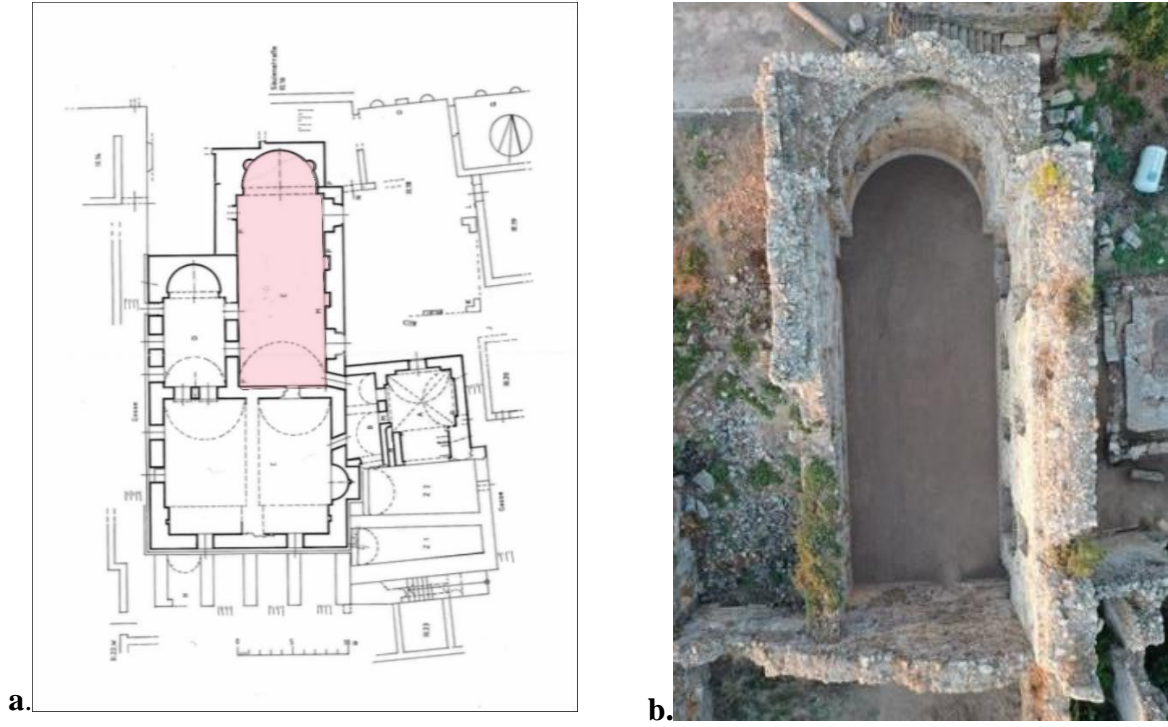

Fig. 3 a. Syedra-Büyük Hamam genel planı (Huber 1993, Plan 6); **b.** Frigidarium (Syedra Kazı Arşivi).

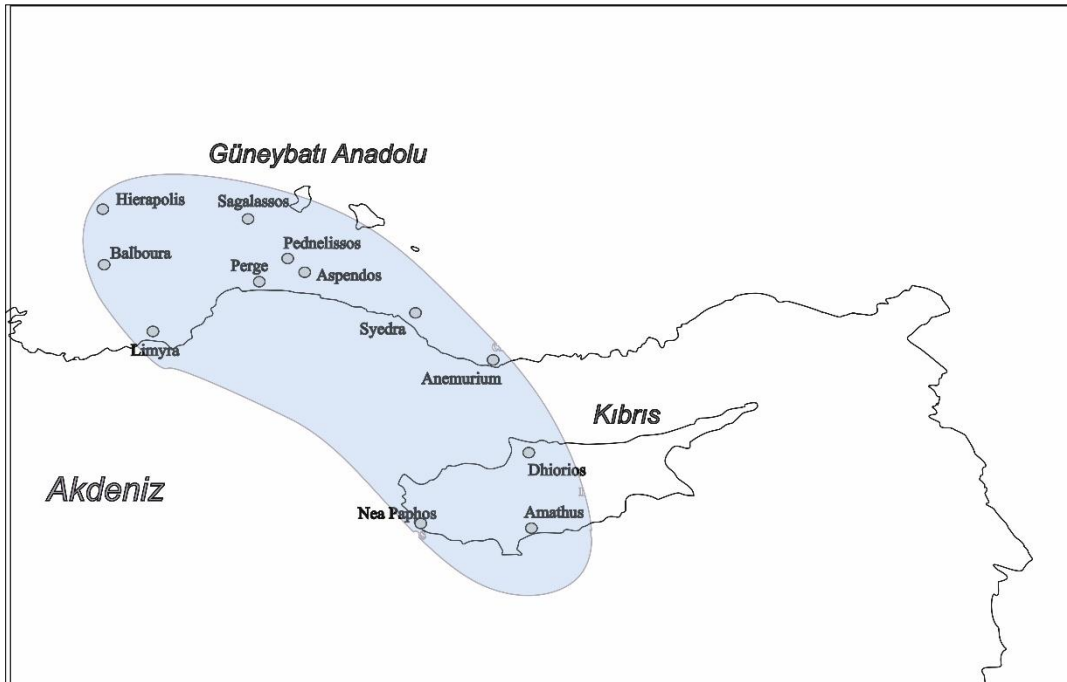

Fig. 4 Geç Roma D koinesi

Fig. 5 a. Hayes Form 6 (Kat. No. 11); **b.** Hayes Form 8 (Kat. No. 16); **c.** Hayes Form 10/Meyza Form K5 (Kat. No. 26); **d.** Hayes Form 11 (Kat. No. 33)

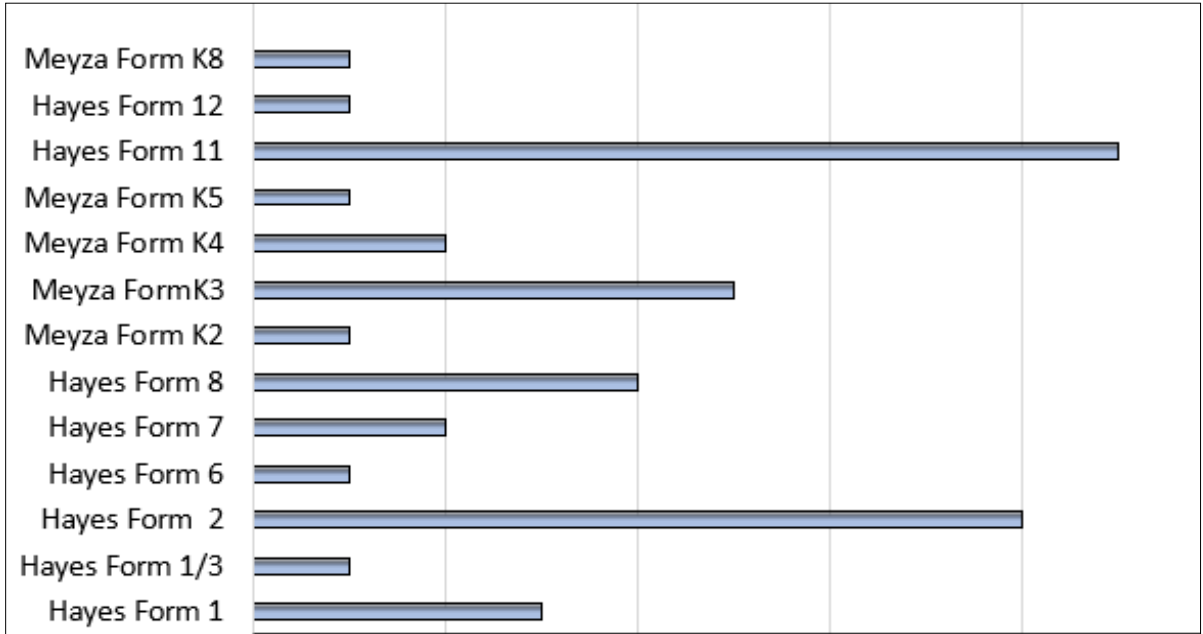

Fig. 6 Syedra-Büyük Hamam Geç Roma D Formları

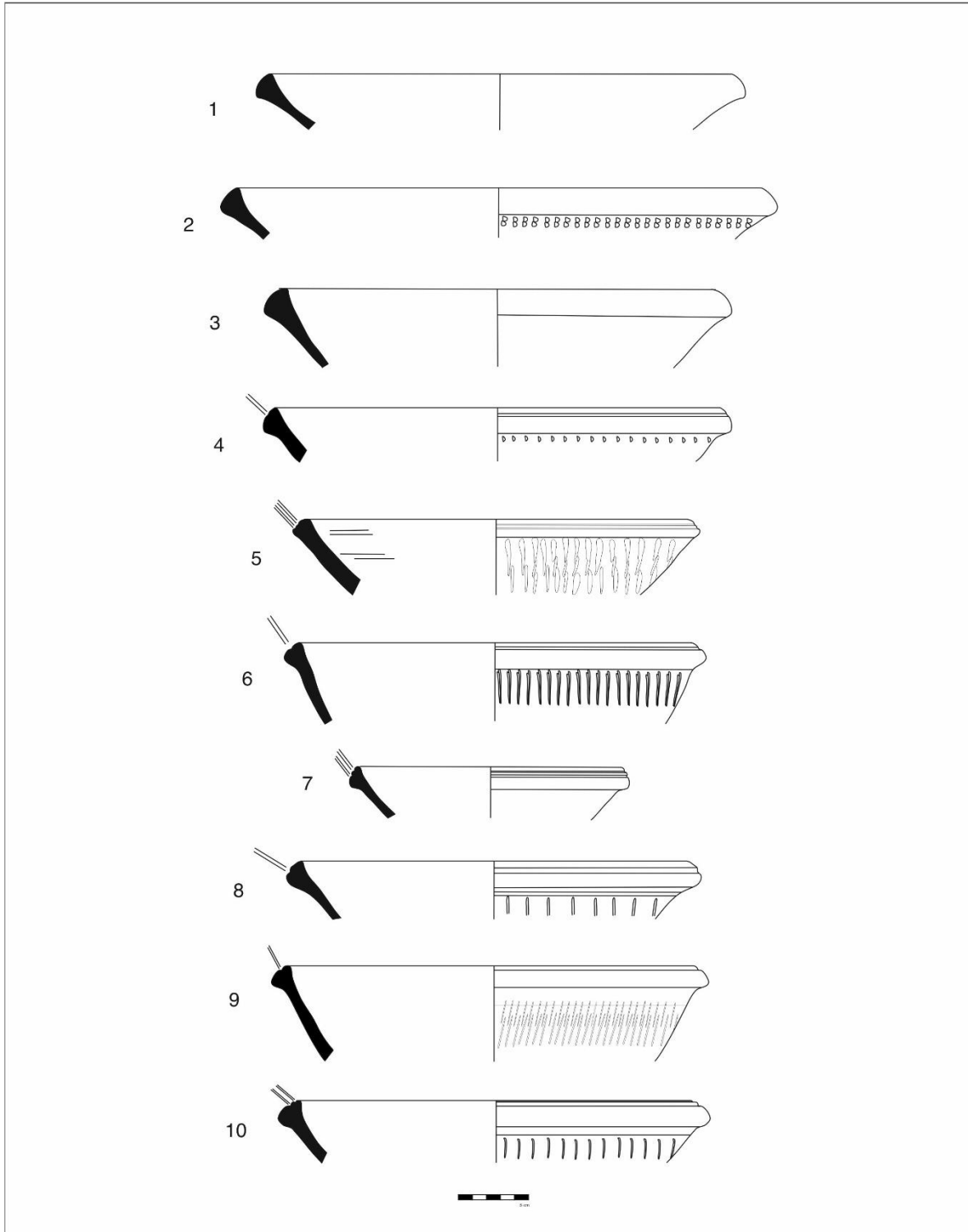

Fig. 7 Hayes Form 1 (no. 1-2), Hayes Form 1/3 (no. 3), Hayes Form 2 (no. 4-10)

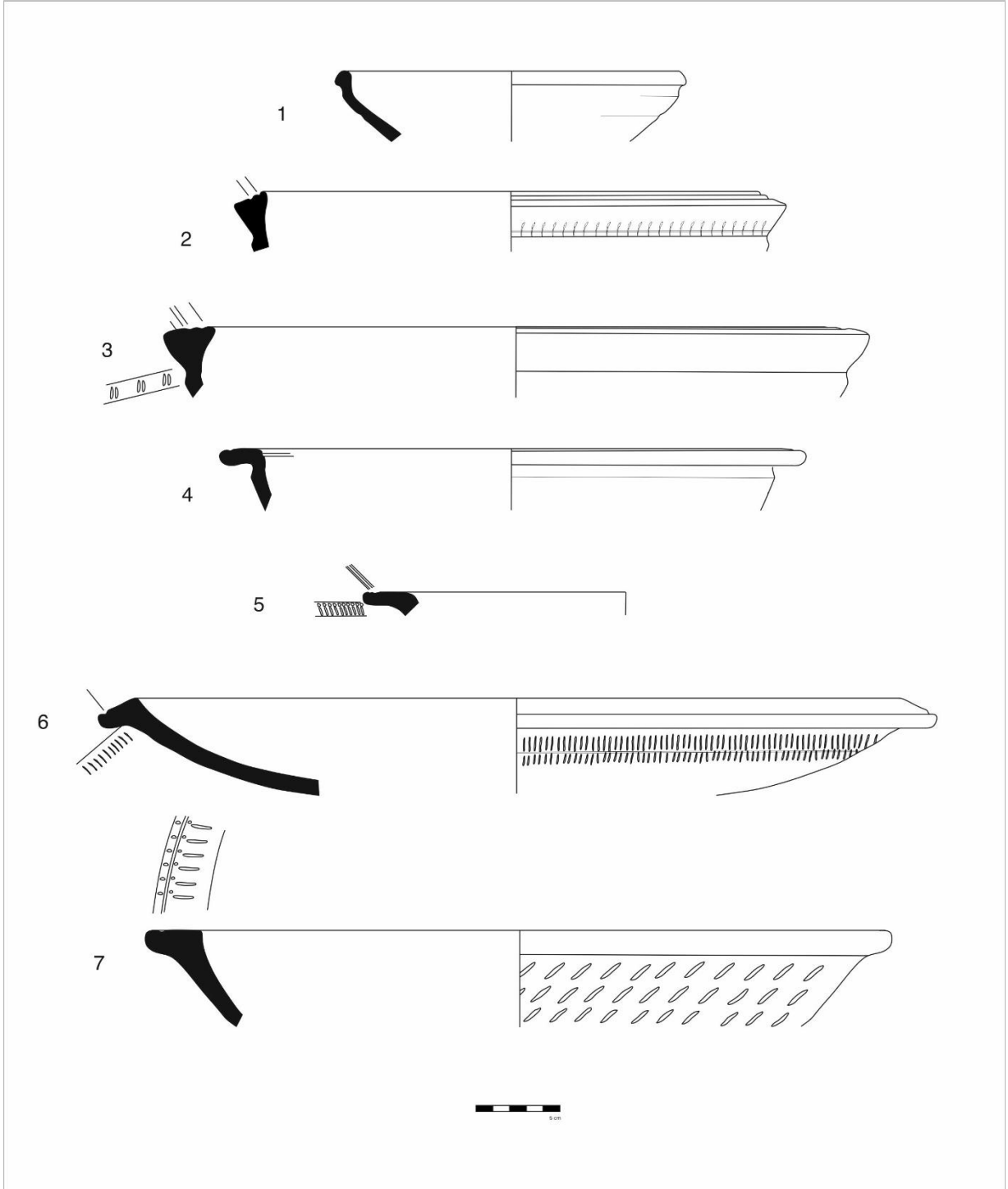

Fig. 8 Hayes Form 6 (no. 1), Hayes Form 7 (no. 2-3), Hayes Form 8 (no. 4-7)

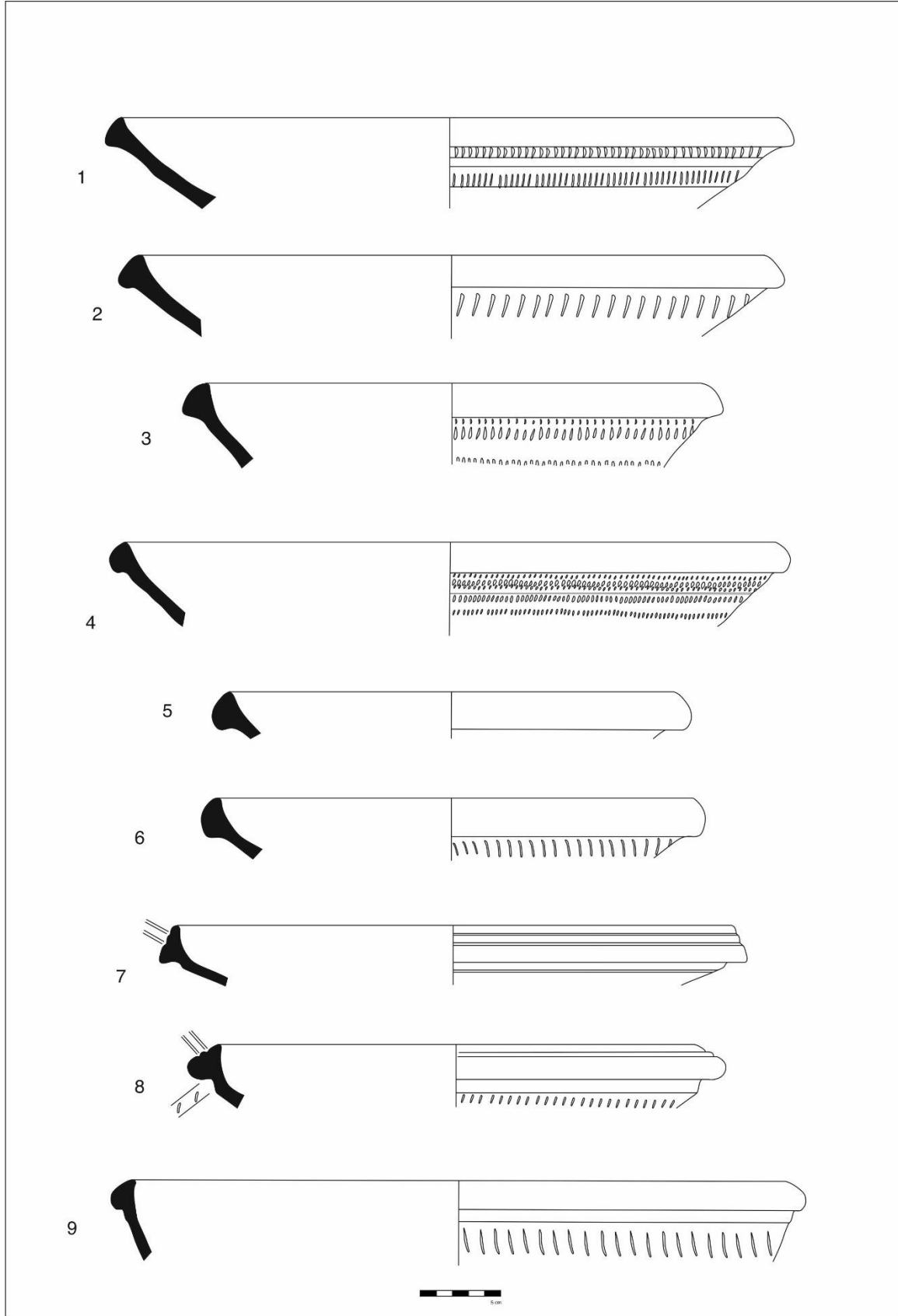

Fig. 9 Hayes Form 9-10/Meyza Form K2-K5 (K2: no.1; K3: no. 2-6; K4: no. 7-8; K5: no. 9)

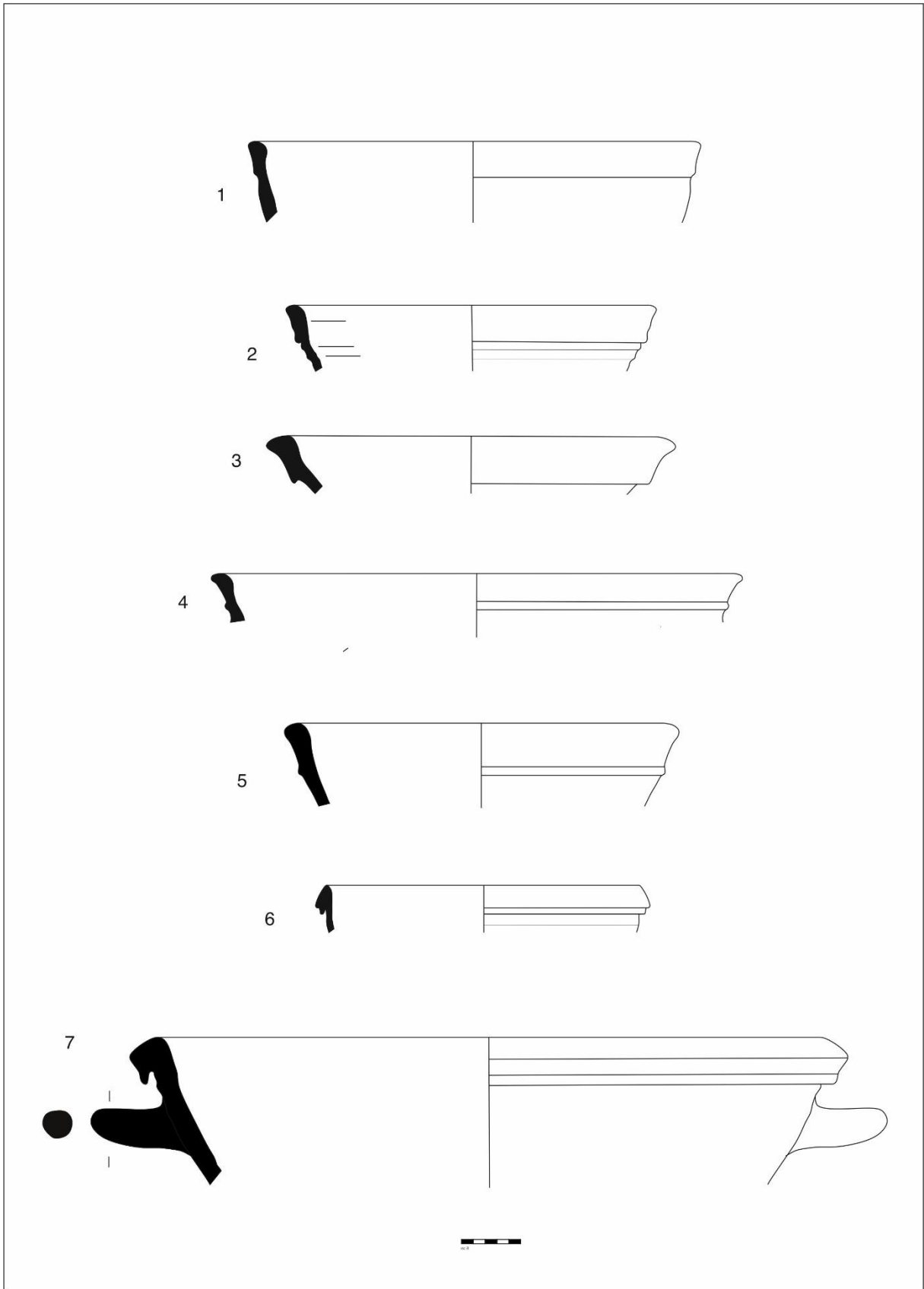

Fig. 10 Hayes Form 11 (no. 1-7)

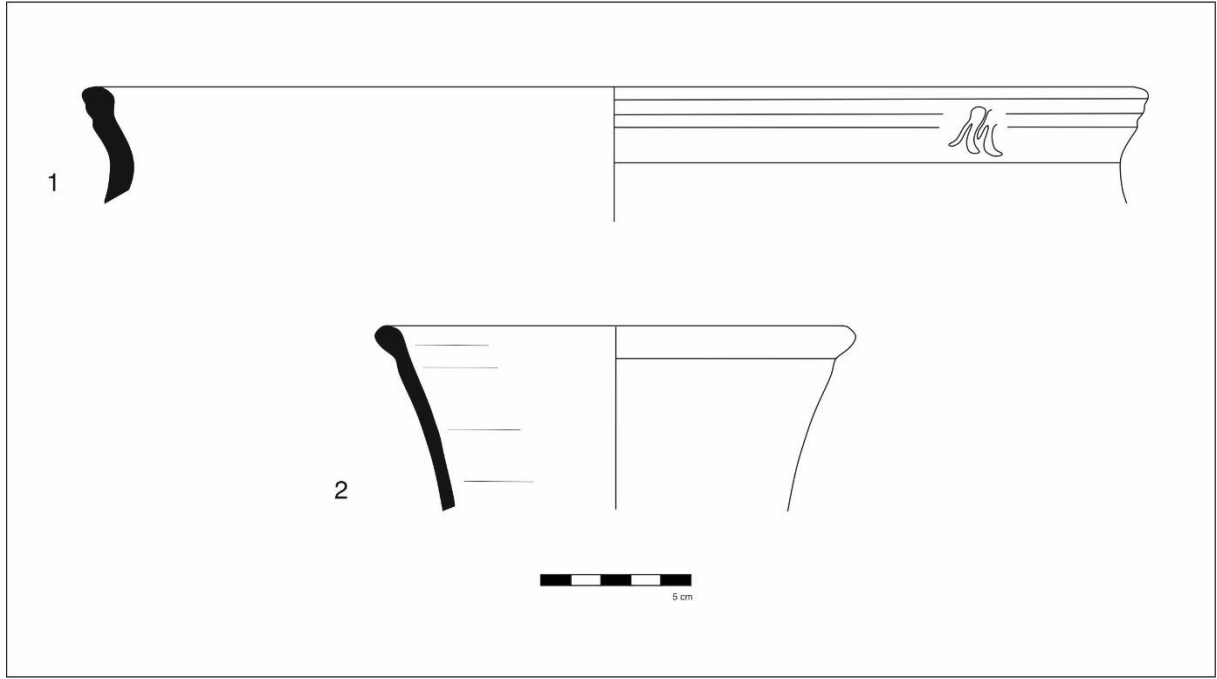

Fig. 11 Hayes Form 12 (no. 1); Meyza Form K8 (no. 2)

SERAMİK
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ
THE JOURNAL
OF CERAMIC RESEARCH

SRMKA Sayı/ Issue 2

Yıl/Year 2020, 136-157

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 07.11. 2020

Kabul Tarihi / Accepted: 24.12.2020

Yayın Tarihi/ Published: 31.12.2020

MURAT TEPE KAZISI (BİNGÖL, DOĞU ANADOLU) BİZANS DÖNEMİ SERAMİKLERİ ARKEOMETRİK ANALİZLERİ

ARCHAEOLOGICAL ANALYSES OF BYZANTINE PERIOD CERAMICS FROM MURAT TEPE EXCAVATION (BINGOL, EASTERN ANATOLIA)

Ali Akın AKYOL*
Abdulkadir ÖZDEMİR**
Ziya KILINÇ***

Özet

İsmi bulduğu köyden alan Murat Tepe, Bingöl ili Solhan ilçesinde, Murat köyü sınırları içerisinde, Murat Nehri kenarında yer almaktadır. Bu çalışma, 2018 yılında Murat Tepe’de yapılan kurtarma kazıları sonucunda ele geçen Bizans dönemi seramik buluntularının arkeometrik analizlerini içermektedir. Murat Tepe’nin iki kültür katmanına sahip olduğu, I. Tabaka’nın Bizans, II. Tabaka’nın da Orta Demir Çağı’nda (Urartu) iskân edildiği anlaşılmıştır. Bu çalışmaya konu olan ve arkeometrik analizleri yapılan I. Tabaka Bizans dönemi seramikleri MS 9. ve 10. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir. Murat Tepe kazıları sonucunda elde edilen Bizans dönemi seramikleri hakkında yapılan detaylı çalışmalar sonucunda, bu seramiklerin elde ve çarkta yapıldığı, sırsız ve yerel üretim özelliği gösterdiği anlaşılmıştır. Arkeometrik analizler kapsamında ele alınan örnekler öncelikle görsel olarak değerlendirildikten sonra fotoğraflanarak belgelenmiş ve kodlanmıştır. Örneklerin belgeleme çalışmaları kapsamında; örneklerin hamur renkleri dijital renk ölçer (kromametre) ile seramiklerin kalınlıkları da dijital kalınlık ölçer (thicknessmeter) ile belirlenmiştir. Arkeometrik çalışmalar kapsamında örneklerin petrografik özellikleri ince kesitleri üzerinden optik mikroskop analizi ile kimyasal bileşimleri de Polarize Enerji Dağılımlı X-ışını Floresan (PED-XRF) analizi ile incelenmiştir.

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, TR-06830, Gölbaşı-ANKARA 7 TÜRKİYE. e-posta: aliakinakyol@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4174-575X

** Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, TR-23200, Elazığ / TÜRKİYE. e-posta: akadir23@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-3333-9118

*** Elazığ Arkeoloji ve Etnografya Müzesi Müdürü, TR-23100, Elazığ / Türkiye. e-posta: ziya.kilinc@ktb.gov.tr
ORCID ID: 0000-0003-3990-6419

Anahtar Kelimeler: Doğu Anadolu, Bizans Seramikleri, Arkeometri, Seramik Analizleri, XRF

Abstract

Taking its name from the village where it is located, Murat Tepe is located in the Solhan District of Bingöl province, within the borders of Murat village, on the edge of the Murat River. This study includes archaeometric analyses of Byzantine period ceramic finds uncovered in the frame of salvage excavations in Murat Tepe in 2018. Two cultural layers were determined, the first level (Stratum I) was occupied in Byzantine and the second level (Stratum II) in the Middle Iron Age (Urartu). The Stratum I Byzantine ceramics that are the subject of this study is dated between the 9th and 10th centuries. As a result of the detailed studies on the Byzantine period ceramics obtained as a result of the Murat Tepe excavations, it was understood that these ceramics were made by hand and on the wheel, and showed the characteristic of local production. The samples considered within the scope of archaeometric analyses were first evaluated visually, then photographed, documented and coded. Within the scope of the documentation studies of the samples; the colors of the samples were determined with a digital color meter (chromameter), and the thickness of the ceramics was determined with a digital thicknessmeter. Within the scope of archaeometric studies, the petrographic properties of the samples were examined by optical microscopy analysis on thin sections, and their chemical compositions were examined by Polarized Energy Dispersive X-ray Fluorescence (PED-XRF) analysis.

Keywords: Eastern Anatolia, Byzantine Ceramics, Archaeometry, Ceramic Analyses, XRF

Giriş

Murat Tepe, Doğu Anadolu Bölgesi'nde, Yukarı Fırat Bölümü'nün Bingöl ili Solhan ilçesine bağlı Murat Köyü'nün 230 m güneyinde yer almaktadırlar (Şekil 1). Aşağı Kaleköy Barajı ve HES kapasite artırımı projesi kapsamında su tutma havzası içinde kalan I. Derece Arkeolojik Sit Alanı olarak Murat (Norik) Höyük adıyla tescilli Murat Tepe'de, Elazığ Müzesi Müdürlüğü ve bilimsel bir heyet tarafından kurtarma kazı çalışmalarına¹ 02.04.2018 tarihinde başlanmış ve çalışma 07.11.2018 tarihinde sonlandırılmıştır².

Murat Tepe denizden 1098 m yükseklikte, ova seviyesinden 18 m yükseklikte, doğu-batı uzantılı höyük 135x85 m büyüklükte, oval bir forma sahiptir ve doğal bir tepe üzerine kurulmuştur³ (Şekil 2). Bingöl il merkezinin yaklaşık 40 km doğusunda, Solhan ilçe merkezinin yaklaşık 12 km güneybatısında yer almaktadır.

¹ Bilimsel Danışmanlığı Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir ÖZDEMİR'in, Kazı Başkanlığı'nı Elazığ Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzesi Müdürü Ziya KILINÇ'ın yaptığı Murat Tepe Kurtarma Kazısı'na gerekli izni verdiklerinden ötürü T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne, kazı sezonu boyunca Bakanlık Temsilcisi olarak görev yapan Elazığ Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzesi uzmanları Mikail Tofur, Yusuf Ağtaş, Bilal Aydın ve Ergün Demir'e, kurtarma kazısının finansörlüğünü yapan Kalehan Genç Enerji Üretim A.Ş.'ne, analiz çalışmalarına destek olan Prof. Dr. Yusuf Kağan KADIOĞLU (YEBİM), Dr. Öğr. Üyesi Kıymet DENİZ ve proje asistanı Gülşen ALBUZ GEREN (MAKLAB)'e, istatistiksel analiz ve değerli yorumları için Dr. G. Mustafa Kibaroglu'na teşekkür ederiz.

² Özdemir vd. 2020, 1.

³ Özdemir 2019, 732; Özdemir vd. 2020, 2.

Murat Tepe’de 2018 yılında gerçekleştirilen arkeolojik kazılar sonucunda iki kültür tabakası tespit edilmiştir. I. tabaka, MS 9. ve 10. yüzyılları arasına tarihlenen Bizans Dönemi’ne ve II. tabaka ise MÖ 8.-7. yüzyıl aralığına Orta Demir Çağı/Urartu Krallığı Dönemi’ne tarihlenmektedir. Bizans dönemine ait mimari tabakadan elde edilen bir kömür numunesinin radyokarbon analizine göre (Tübitak-0679) MS 793-974 (2 sigma) yılları arasına tarihlendirilmiştir. Bu çalışmanın kapsamına giren I. tabakaya ait mimari kalıntıların; yüzeye yakın olması, yakın zamana kadar üzerinde modern bir evin bulunması ve bu evin inşası sırasında tahribata uğradığı için, günümüze ancak belirli bir plan vermeyen düzensiz ve tahrip olmuş duvar kalıntıları kalmıştır⁴. Belirli bir plan vermeyen çamur harçlı taş temel duvar kalıntıları arasında daha çok günlük kullanıma yönelik hamur teknesi, tandır ve ocak gibi mimari unsurlar tespit edilmiştir⁵. Ayrıca bu döneme ait seramiklerin yanı sıra, sikke ve metal aletler de ele geçen buluntular arasındadır. Murat Tepe’nin I. tabakasına ait seramikleri sırsız, yerel üretim olup, elde ve çarkta biçimlendirilmiştir. Murat Tepe’de görülen ana tipler; çanaklar, çömlekler, küpler, kâseler, kandiller ve kapaklardır. Seramiklerde düz dipler ve yuvarlak dipler ön plandadır. Seramikler üzerinde kazıma bezeme daha yaygın görülürken parmak baskı bezemeler de görülmektedir. Seramiklerin dış yüzeyinde kendine has, fırınlanmamış bir sıranın varlığı da anlaşılmıştır.

Yöntem ve Analizler

Arkeolojik malzemelerin mimari, tarihi, sanatsal ve estetik özelliklerinin araştırılmasının yanı sıra arkeometrik incelemelerinin de yapılması büyük önem taşımaktadır.

Murat Tepe Kazısı’na ait Bizans dönemi seramik örneklerinin arkeometrik incelemeleri; Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, Tarihi Malzeme Araştırma ve Koruma Laboratuvarı (MAKLAB) ile Ankara Üniversitesi Yer Bilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi (YEBİM) Laboratuvarları’nda gerçekleştirilmiştir.

Murat Tepe’den ele geçen Bizans dönemine ait etütlük olarak ayrılmış seramik parçalarından toplam 13 örnek arkeometrik yönden incelenmiştir. Arkeometrik analizlerden önce örnekler; görsel olarak değerlendirilmiş, fotoğrafları çekilerek belgelenmiş ve kodlanmıştır (Tablo 1 ve Şekil 3). Kodlamada proje ismini oluşturan “Bingöl, Murat Tepe” Kazısı Seramikleri kelimelerin baş harfleri ön kod (BMT), seramik örnekleri için “B” harfi

⁴ Özdemir 2019, 733; Özdemir vd. 2019, 54; Özdemir vd. 2020, 3, 7.

⁵ Özdemir vd. 2020, 7, Res. 7-8.

kullanılmıştır (Tablo 1 ve Şekil 3). Buna göre, örneğin BMT-B1 örneği 1 nolu seramik örneğini ifade etmektedir.

Seramik örneklerin kalınlıkları dijital kalınlık ölçer ile renkleri de kromametrik (renk belirleme) analiz ile belgelenmiştir. Renk analizleri, standart CEI L*a*b* (Commission Internationale de L'Eclairage) renk sistemi kullanılarak yapılmıştır (Tablo 2 ve Şekil 4). Örneklerin renk kodlarından; (L) değeri rengin açıklık değerini, (+a) değeri renkteki kırmızı yoğunluğunu, (-a) değeri rengin yeşil yoğunluğunu, (+b) değeri rengin sarı yoğunluğunu ve (-b) değeri de rengin mavi yoğunluğunu temsil etmektedir⁶.

Murat Tepe Kazı alanına ait seramik örneklerinin petrografik özellikleri ince kesitte polarizan mikroskop yöntemiyle incelenmiştir (Tablo 3 ve Şekil 5). Optik mikroskop analizlerinin yapılması için seramik örneklerin kesitini ifade eden (dıştan içe doğru tüm tabakaları gösterecek şekilde) kısımlarını içerecek şekilde bir kesici ile örnekler kesilmiş, lamalar üzerine alınıp uygun şekilde inceltilerek ince kesitleri hazırlanmıştır⁷. Örneklerin İnce kesitleri LEICA Research Polarizan Mikroskobu DMLP Model alt ve üstten aydınlatmalı polarizan mikroskop kullanılarak incelenmiştir. İnce kesitlerin fotoğrafları mikroskoba bağlı Leica DFC280 dijital kamera ile (x40 büyütme ile tek ve çift nikolde), değerlendirmeler de “Leica Qwin Digital Görüntüleme Programı” kullanılarak yapılmıştır. Örneklerde matriks ve matriksi oluşturan katkı ve tane boyutu, kayaç türleri ve olası kökenleri, kayaç ve mineral tanelerin oranları “Point Counting Metodu” kullanılarak tanımlanmışlardır.

Seramik örneklerin element içerikleri Polarize Enerji Dağılımlı (Dispersive) X-ışını Floresan Analizi Yöntemi (PED-XRF) kullanılarak belirlenmiştir⁸ (Tablo 4 ve Şekil 6). Analiz için seçilen örnekler agat havanda toz haline getirildikten sonra 32 mm'lik diskler oluşturulmuş her bir disk XRF analizinde kullanılan bir kimyasal ile (wacks) karıştırılarak aletin örnek bölgesine yerleştirilmiş ve analizi yapılmıştır. Bu çalışmada, X-LAB 2000 model PED-XRF (Polarized Energy Dispersive-XRF) spektrometresi kullanılmıştır. X-Lab 2000 PED-XRF spektrometresi atom numarası 11 olan sodyumdan (Na), 92 olan uranyuma (U) kadar olan elementleri analiz edebilme özelliğine sahiptir. Cihazın duyarlık sınırı, ağır elementlerde 0,5 ppm ve hafif elementlerde ise 10 ppm kadardır. Bu çalışmada 47 element belirlenmiştir. Yüksek sıcaklıkta (950°C) ağırlık kaybı (LOI) nedeniyle lityum, bor ve flor saptanamamaktadır. Analizde ana ve iz elementler oksit yüzdeleri (%) halinde, iz elementler ise milyonda bir (ppm)

⁶ Ohno 2007.

⁷ Kerr 1977; Rapp 2002.

⁸ Shackley 2011.

derişimle verilmiştir. Analizde USGS (Birleşik Devletler Jeolojik Araştırma) standartları ve referans olarak GEOL, GBW-7109 ve GBW-7309 kullanılmıştır.

Analiz Sonuçları ve Değerlendirmeler

Murat Tepe'den ele geçen Bizans dönemi seramiklerinden etütlük olarak ayrılmış 13 seramik örnek arkeometrik yönden incelenmiştir (Tablo 1 ve Şekil 3).

Seramik örneklerin kalınlıkları dijital kalınlık ölçer ile hassas bir şekilde (0,01 mm) belirlenmiştir. Örneklerin kalınlıkları 10,25 mm ile 23,82 mm arasında (ort 14,16 mm) değişim göstermektedir (Tablo 2).

Seramik örneklerin hamur renkleri dijital renk ölçer (kromametre) ile hassas bir şekilde CEI L*a*b* (Commission Internationale de L'Eclairage) renk sistemi kullanılarak belirlenmiştir (Tablo 2 ve Şekil 4). Örneklerde (L) renk kodu değeri 14,52-36,26 arasında (ort. 22,245), (+a) renk kodu değeri 1,67-15,91 arasında (ort. 8,10) ve (+b) değeri de 6,30-22,46 arasında (ort. 13,54) değişim göstermektedir (Tablo 2).

Seramik örnekler petrografik özellikleri açısından 7 farklı fabrik grup altında sınıflandırılmıştır (Tablo 3).

Seramik Grup 1: (BMT-B4) örnekte belirlenen katkı maddeleri (%12 oranında mineral ve kayaçlar içeren); kuvars, çört, plajiyoklas, biyotit, piroksen, andezit ve opak mineraller olarak belirlenmiştir. Tane boyları 0,5 mm'den küçüktür. Kırıklı/köşeli taneler birbirine yakın boyutlardadır ve %12 boşluklu yapıdaki matrikste taneler homojen (düzenli) dağılım göstermektedir. Tane türüne göre kilin ağırlıklı kaynak kayaç kökeni andezittir.

Seramik Grup 2: (BMT-B9) örnekte belirlenen katkı maddeleri (%25 oranında mineral ve kayaçlar içeren); kuvars, plajiyoklas, biyotit, granit ve gnays olarak belirlenmiştir. Tane boyları 0,5-1,0 mm arasında değişim göstermektedir. Kırıklı/köşeli taneler farklı boyutlardadır ve %12 boşluklu yapıdaki matrikste taneler nispeten homojen dağılım göstermektedir. Tane türüne göre kilin ağırlıklı kaynak kayaç kökeni gnaystır.

Seramik Grup 3: (BMT-B11, BMT-B21, BMT-B26, BMT-B28) örneklerde belirlenen katkı maddeleri (%30 oranında mineral ve kayaçlar içeren); kuvars, çört, plajiyoklas, biyotit, gnays, aktinolit, tremolit ve opak mineraller olarak belirlenmiştir. Tane boyları 1,0 mm'den oldukça büyüktür. Kırıklı/köşeli taneler farklı boyutlardadır ve %5 boşluklu yapıdaki matrikste taneler heterojen (düzensiz) dağılım göstermektedir. Seramiklerden BMT-B21 ve BMT-B28 örneklerinde çarkta yapılmış olmasını yansıtan yönlenmiş

taneler de yapıda görülmektedir. Tane türüne göre kilin ağırlıklı kaynak kayaç kökeni gnaystır.

Seramik Grup 4: (BMT-B14, BMT-B25) örneklerde belirlenen katkı maddeleri (%70 oranında mineral ve kayaçlar içeren); kuvars, çört, plajiyoklas, biyotit, gnays, şist, klorit ve opak mineraller olarak belirlenmiştir. Tane boyları 0,5-1,0 mm arasında değişim göstermektedir. Kırıklı/köşeli taneler farklı boyutlardadır ve %12 boşluklu yapıdaki matrikste taneler heterojen (düzensiz) dağılım göstermektedir. Tane türüne göre kilin ağırlıklı kaynak kayaç kökeni gnaystır.

Seramik Grup 5: (BMT-B15, BMT-B16, BMT-B17) örneklerde belirlenen katkı maddeleri (%45 oranında mineral ve kayaçlar içeren); kuvars, çört, plajiyoklas, biyotit, piroksen, bazalt, granit, şist ve opak mineraller olarak belirlenmiştir. Tane boyları 1,0 mm'den oldukça büyüktür. Kırıklı/köşeli iri taneler farklı boyutlardadır ve %5 boşluklu yapıdaki matrikste taneler heterojen (düzensiz) dağılım göstermektedir. Seramiklerin çarkta yapılmış olmasını yansıtan yönlenmiş taneler de yapıda görülmektedir. Tane türüne göre kilin ağırlıklı kaynak kayaç kökeni granittir.

Seramik Grup 6: (BMT-B23) örnekte belirlenen katkı maddeleri (%55 oranında mineral ve kayaçlar içeren); kuvars, çört, plajiyoklas, biyotit, bazalt, granit ve opak mineraller olarak belirlenmiştir. Tane boyları 1,0 mm'den oldukça büyüktür. Kırıklı/köşeli iri taneler farklı boyutlardadır ve %5 boşluklu yapıdaki matrikste taneler heterojen (düzensiz) dağılım göstermektedir. Seramiklerin çarkta yapılmış olmasını yansıtan yönlenmiş taneler de yapıda görülmektedir. Tane türüne göre kilin ağırlıklı kaynak kayaç kökeni granittir.

Seramik Grup 7: (BMT-B34) örnekte belirlenen katkı maddeleri (%55 oranında mineral ve kayaçlar içeren); kuvars, çört, plajiyoklas, bazalt ve granit olarak belirlenmiştir. Tane boyları 1,0 mm'den oldukça büyüktür. Kırıklı/köşeli iri taneler farklı boyutlardadır ve %5 boşluklu yapıdaki matrikste taneler heterojen (düzensiz) dağılım göstermektedir. Seramiklerin çarkta yapılmış olmasını yansıtan yönlenmiş taneler de yapıda görülmektedir. Tane türüne göre kilin ağırlıklı kaynak kayaç kökeni granittir.

Genel anlamda seramik örnekler ele alındığında; %5-12 arasında değişen oranlarda boşluklu yapıya (gözenekliliğe) sahiptir (Tablo 3 ve Şekil 5). Seramik örnekler matriks/tane oranları açısından değerlendirildiğinde de, örneklerde %12-70 arasında değişen matriks toplam agrega içeriği bulunmaktadır (Tablo 3 ve Şekil 5). Seramik örneklerin katkı/tane içeriği;

ezilerek, çoğunlukla belli bir eleme yapılmadan (BMT-B4 ve BMT-B9 örnekleri dışında) seçilmiş, farklı boyutlarda granit, gnays ve andezit yerel volkanik ağırlıklı kayaç kırıkları ile hazırlanmıştır (Tablo 3 ve Şekil 5). Örnekler ince / ortalama / iri (<0,5 mm / 0,5-1 mm / >1 mm) tane boyutlu homojen/heterojen dağılımlı katkı içermektedir (Tablo 3 ve Şekil 5). Seramik örneklerin bazılarında çarkta yapılmış olmalarını yansıtan şekilde yönlendirilmiş taneler de yapılarında görülmektedir (Şekil 3).

Örnekler kil yapısına göre değerlendirildiğinde; örneklerin pişirme/fırınlama sıcaklığı 800-950°C arasındadır (Tablo 3 ve Şekil 5). Çünkü 850°C ve üzerindeki pişirimlerde seramiklerin kil yapısı bozulmakta vitrifikasyon (camlaşma) başlamaktadır⁹.

Seramik örneklerin kimyasal bileşimleri PED-XRF analizi ile belirlenmiştir. Seramik örneklerin kimyasal içeriğini azalan oranda SiO₂ (ort. %58,57), Al₂O₃ (ort. %13,22), Fe₂O₃ (ort. %8,56), K₂O (ort. %2,50), MgO (ort. %2,34), CaO (ort. %2,13), TiO₂ (ort. %0,96), Na₂O (ort. %0,70) ve P₂O₅ (ort. %0,54) oluşturmaktadır (Tablo 4). Örneklerin ana element içerikleri değerlendirildiğinde, örneklerin CaO içerikleri, zaman içerisinde topraktan örneklerin yapısına taşınmış olmalıdır. Volkanik kökene sahip örnekler (özellikle andezitik kökene sahip) için yüksek oranlı sodyum (Na₂O), titanyum (TiO₂) ve fosfor (P₂O₅) içerikleri yöreye özgü (marker) ayırdedici niteliktedir. Bu konunun daha geniş ölçekte ele alınması için jeolojik etütler, olası hammadde kaynaklarına yönelik olarak yüzey araştırmaları yapılmasına ihtiyaç vardır. Yani ince kesit analizi ile seramiklerin agrega yapısı incelenerek belirlenen andezit, gnays ve granit kayaç kökenlerini adresleyen hammadde kaynaklarının tespit edilmesi daha uzun erimli başka bir çalışmanın konusu olarak gerçekleştirilen bu çalışma ile ortaya çıkan en önemli hedef çalışmada (Tablo 4). Seramik örneklerin ana ve iz element içerikleri dikkate alındığında örnek seti içinde (BMT-B9 dışında) belirgin bir farklılık görülmemektedir. İz elementlerin çoğunluğunun benzer oranlarda oluşu yerel kayaç yapısı hakkında bilgi veren doğal bir veridir. BMT-B9 örneğinin ana element içeriği diğer örneklerden oldukça belirgin bir farklılık göstermektedir. BMT-B9 örneğinin kil kökeninin farklılığı aşamasında, oldukça düşük orandaki alüminyum ve yüksek orandaki LOI içerikleri diğer örneklerden bariz şekilde bu örneği ayırmaktadır (Tablo 4). Yüksek LOI oranı, örneğe plastiklik özellik kazandırmak için organik madde eklenmiş olabileceğini düşündürmektedir. Seramiklerde alüminyum (Al₂O₃) ve silisyum (SiO₂) oranlarındaki farklılaşmalar hammadde kaynağı açısından önemli bir belirteçtir. Seramik örnekler ana element içeriklerine göre gruplandırıldığında (Triangular

⁹ Rice 1987.

Plotting), seramikler en az 3 farklı (BMT-B9 örneği ile beraber) hammadde kaynağı kullanılarak üretilmiş olmalıdır (Şekil 6).

Arkeometrik çalışmalarda başlıca iki istatistiksel değerlendirme yöntemi kullanılmaktadır: Principle Component Analysis (PCA) ve Cluster analysis (CA). Bu çalışmada örnek sayısının az olması ve ölçülen elementlerin örnek sayısından fazla olmasından dolayı PCA yerine Cluster analizi yöntemi daha uygun bulunmuştur (Şekil 7). İstatistiksel hesaplamalarda; ölçülen elementlerden kimyasal olarak ayırt edici (diagnostic) özellik göstermeyen ana ve iz elementler, konsantrasyon değerleri yüksek varyasyonlar gösteren elementler ile SO₃ gibi uçucu (volatile) ve/veya seramik analizlerinde değerlendirmeye tabii tutulmayan bazı elementler değerlendirmeye alınmamıştır. Aynı şekilde konsantrasyon değerleri, kullanılan yöntemin izin verdiği sapma değerlerinden düşük olan iz elementler de değerlendirilmemiştir. Belirtilen kriterleri göz önünde bulundurulduğunda toplam 23 element (MgO, Al₂O₃, K₂O, CaO, TiO₂, V, Cr, Fe₂O₃, Ni, Cu, Zn, Ga, Rb, Sr, Y, Zr, La, Nb, Cs, Ce, Pb, Th ve U) istatistiksel analize dâhil edilmiştir.

Ward yöntemini kullanılarak elde edilen grafik ile (Şekil 7) Cluster analizi için seçilen örneklerin 3 farklı istatistiksel grup oluşturduğu görülmektedir. Buna göre, mavi renkle gösterilen ana grup ve yeşil renkle belirtilen iki örnekten oluşan küçük bir grubu (BMT-B14 ve BMT-B25 örnekleri) ayırmak mümkün olabilmıştır. Kırmızı renkle gösterilen BMT-B4 ve BMT-B9 örneklerinin birbirleriyle uzak ilişkili olmasından dolayı farklı kimyasal bileşimlere sahip oldukları, dolayısıyla farklı kil kaynaklarını temsil ettikleri sonucuna varılabilir (Şekil 7).

Cluster analizi sonuçları petrografik gruplarla karşılaştırıldığında; BMT-B4 ve BMT-B9 örneklerinin, istatistiksel analizi destekler şekilde farklı grupları temsil ettikleri görülmektedir. Buna karşın BMT-B14 ve BMT-B25 örnekleri ise petrografik olarak aynı grupta yer alırken, Cluster analizi ile birbirinden farklı kimyasal içeriğe sahip oldukları görülmektedir (Tablo 3 ve Şekil 7). Bu durum kullanılan kilde bulunan kaba katkı maddeleriyle bağlantı olmalıdır. Muhtemelen yüksek oranlı volkanik içerikleri (gnays ve granit gibi multi-element içeren katkı parçaları) kimyasal varyasyonun kaynağını oluşturmaktadırlar. Genelde kaba killer, içerdikleri kalın tanelerden dolayı kimyasal olarak heterojenlik göstermektedir. Bu tip durumlarda kimyasal bileşim, kilin kaynak kayaç litolojisine dair bilgi verirken, petrografik veriler de ek olarak kil yatağının lokal varyasyonuna dair bilgiler sunmaktadır.

Sonuçlar

Murat Tepe kurtarma kazı çalışmaları sırasında ele geçen çok sayıda seramik, genel olarak elde ve çarkta üretilmiştir. Bu seramiklerin hepsi sırsız olup, yerel üretim oldukları ileri sürülebilir. Murat Tepe Bizans Dönemi seramiklerinde görülen ana tipler; çanaklar, çömlekler, küpler, kaseler, kandiller ve kapaklardır. Seramikler üzerinde kazıma ve parmak baskı bezemenin sevilerek kullanıldığı anlaşılmaktadır. Seramikler üzerinde daha çok kazıma bezeme tercih edilirken, kapaklar üzerinde ise daha çok parmak baskı bezeme uygulanmıştır. Seramiklerde düz dipler ve yuvarlak dipler ön planda olmakla birlikte, tek örnekle temsil edilen halka dibe de rastlanmıştır.

Arkeometrik analizler kapsamında gerçekleştirilen polarizan mikroskop analizi ile seramik örnekler kil yapısına göre değerlendirildiğinde; pişirim sıcaklıklarının 800-950°C arasında olduğu anlaşılmaktadır. Örnekler petrografik olarak 7 farklı fabrik grup altında sınıflandırılmıştır. Seramiklerin hammadde içeriğini; ezilerek (kırıklı, köşeli agregalar içeren), farklı boyutlarda homojen (Seramik Grup1, Grup2) ve heterojen (Seramik Grup3-Grup7) dağılım veren, bazılarında çarkta şekillendirme özelliği (agregalarda belirlenen yönlendirmeler ile) gösteren, yerel mağmatik ve metamorfik ağırlıklı (granit, gnays ve andezit) kayaç kırıkları/taneleri oluşturmaktadır. Petrografik olarak elde edilen veriler ile bu döneme ait seramik üretiminde aynı işliğin farklı hammadde kaynaklarını aynı süreçte kullanması veya belli hammadde kaynaklarını kullanan farklı işliklerin varlığını da düşünülmelidir. Bu durum, Murat Tepe Bizans Dönemi seramikleri için olası kayaç/kil/hammadde kaynaklarının bulunması bağlamında arkeolojik ve jeolojik arazi çalışmaları ile desteklenecek yeni çalışmaların yapılarak yerel üretim kaynakları hakkında daha fazla bilgi edinilmesinin gerekliliği anlamına gelmektedir.

Seramik örneklerin kimyasal bileşimleri de PED-XRF analizi ile belirlenmiştir. Örneklerin ana ve iz element yapısı, petrografik kökenlerinden bağımsız olarak belli bir üretim modeline işaret eder şekilde benzerlikler taşımaktadır. Petrografik analizlerde belirlenen sınıflandırmada 7 farklı grup altında incelenen seramikler, PED-XRF analizi ile daha sınırlı bir dağılım vermiştir. Analiz edilen seramikler içinde farklılaşan BMT-B9 örneği; arkeolojik olarak da farklı form özellikleriyle (halka dipli, çarkta şekillendirilerek üretilmiş ve yerleşimde yaygın olmayan formu ile) yerleşime dışarıdan (ithal mal) gelmiş olmalıdır. Hem ince kesit polarizan mikroskop hem de PED-XRF analizi sonuçlarında da içeriksel olarak diğer bütün Bizans Dönemi örnekleri ile farklılık göstermesi bu durumu kanıtlar niteliktedir. Kimyasal verilerin ışığında gerçekleştirilen ana element gruplandırmalarının (Triangle Plotting ile ortaya

çıkan öbeklenmeler) sonucunda, seramiklerin en az 3 farklı hammadde kaynağı kullanılarak üretilmiş olduğu anlaşılmaktadır.

İz elementleri de içine alan ve daha detaylı bir bakış açısı sunan Cluster analizi ile de örneklerin 4 farklı istatistiksel grup oluşturduğu görülmektedir. Buna göre, yakın ilişkili BMT-B14 ve BMT-B25 grubu ile uzak ilişkili BMT-B4 ve BMT-B9 bireysel örnek grupları dışındaki örnekler ana seramik örnek grubunu oluşturmaktadır. Buradan hareketle, bu gruplamalar üzerinden örnek setinin 4 farklı kil kaynağını temsil ettiği anlaşılmıştır.

Hali hazırda sular altında kalmış durumda olan ve öncesinde bir kurtarma kazısı ile ele geçen sınırlı sayıda seramik örnekler üzerinden Murat Tepe Höyüğü yerleşiminin Bizans Dönemi seramiklerinin üretim stratejisi, üretim modu, sosyo-ekonomik organizasyona dair bilgilere ulaşmak için daha üst seviyede (izotop analizleri gibi) arkeometrik analizlerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bununla beraber, Bingöl'ün ilk arkeolojik (kurtarma) kazısı Murat Tepe'nin Bizans Dönemi seramiklerinin arkeometrik analiz sonuçları, bölgede ileride yapılacak diğer arkeometrik çalışmalara öncülük etmesinin yanı sıra, bölgenin arkeolojisine seramik malzemeler üzerinden ilk arkeometrik verilerini sunduğu için büyük önem taşımaktadır.

KAYNAKÇA

Kerr 1977

P. F. Kerr, *Optical Mineralogy*, McGraw-Hill Co. First Ed'n., New York 1977.

Ohno 2007

Y. Ohno, *Spectral Colour Measurement*, in *CIE Colorimetry: Understanding the CIE System*, (Ed. J. Schanda), Ch. 5., Wiley Publication, New York 2007.

Özdemir 2019

A. Özdemir, “Murat Tepe’de Ele Geçen Urartu Dönemi Metal Eserleri”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Dergisi*, Cilt 9, Sayı 18, 2019, 731-749.

Özdemir vd. 2020

A. Özdemir- Z. Kılınç- Y. Ağtaş, “Aşağı Kaleköy Barajı Projesi/Murat Tepe 2018 Yılı Kurtarma Kazısı”, 41. Kazı Sonuçları Toplantısı, Cilt 1, 2020, 1-14.

Özdemir vd. 219

A. Özdemir, A. Özdemir- Z. Kılınç, “Murat Tepe’den Urartu Kemer Parçası”, *Fırat Üniversitesi Harput Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 12, 2019, 53-63.

Rapp 2002

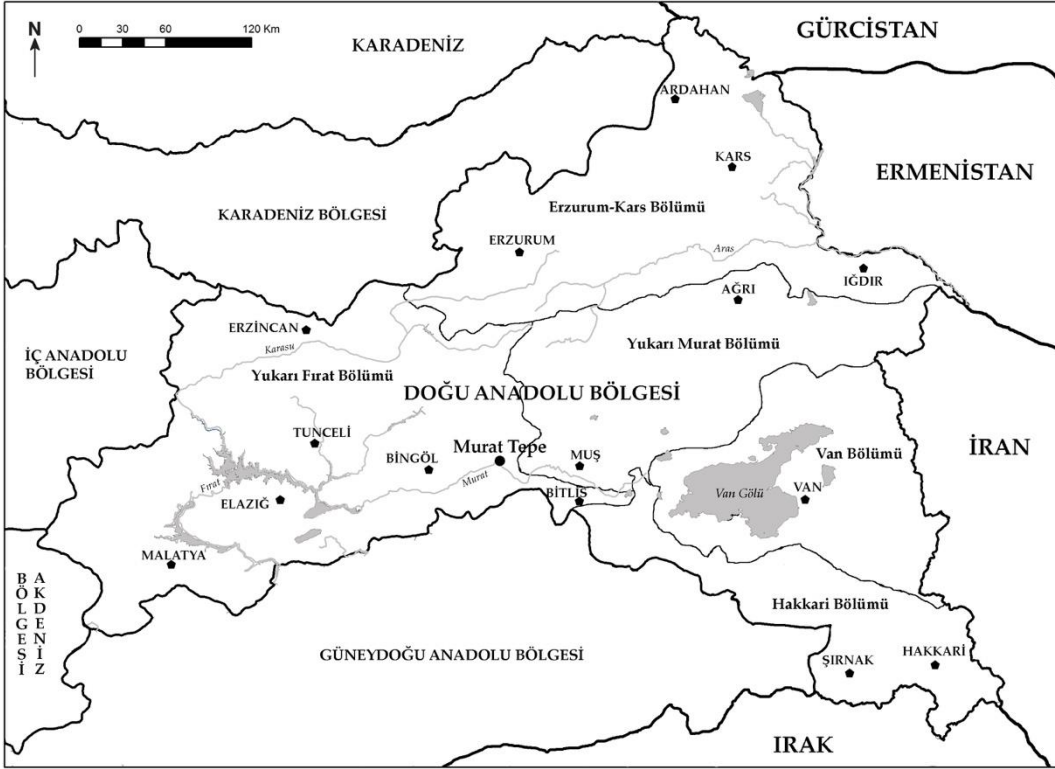
G. Rapp, *Archaeomineralogy*, Springer-Verlag, Berlin 2002.

Rice 1987

P. M. Rice, *Pottery Analysis, A Source Book*, The University of Chicago Press Ltd, 1987.

Shackley 2011

M. S. Shackley, (Ed.), *X-Ray Fluorescence Spectrometry (XRF) in Geoarchaeology*, 2011. DOI 10.1007/978-1-4419-6886-9-2, Springer Publication

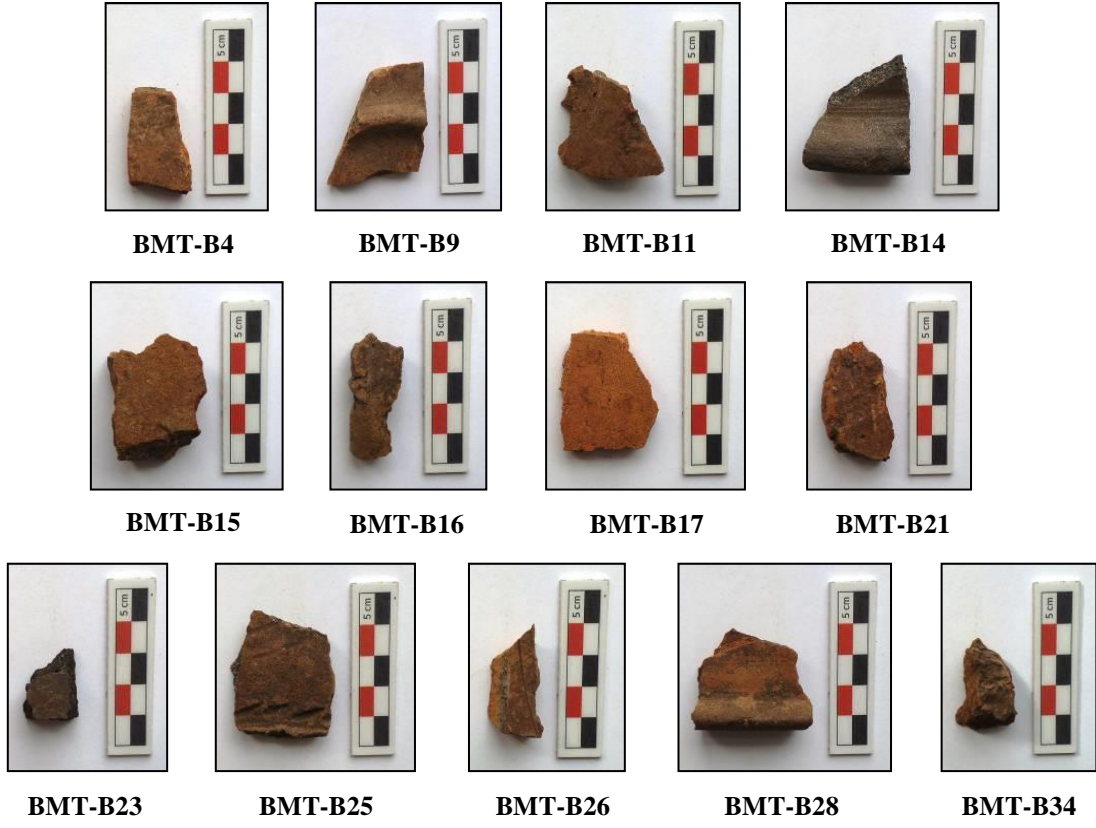
Şekil 1. Doğu Anadolu Bölgesi'nde yer alan Murat Tepe'nin konumu (Murat Tepe Kazı Arşivi)

Şekil 2. Murat Nehri yakınında yer alan Murat Tepe'nin havadan görünümü (M.T. Kazı Arşivi)

Örnekler	Açıklamalar
BMT-B4	E6/0001/S
BMT-B9	E8/0001/S
BMT-B11	E6/0001/S
BMT-B14	F7/0001/S
BMT-B15	E9/0001/S
BMT-B16	E8/0001/S
BMT-B17	D7/0001/S
BMT-B21	E8/0001/S
BMT-B23	E9/0001/S
BMT-B25	F6/0001/S
BMT-B26	E8/0001/S
BMT-B28	E8/0001/S
BMT-B34	E8/0001/S

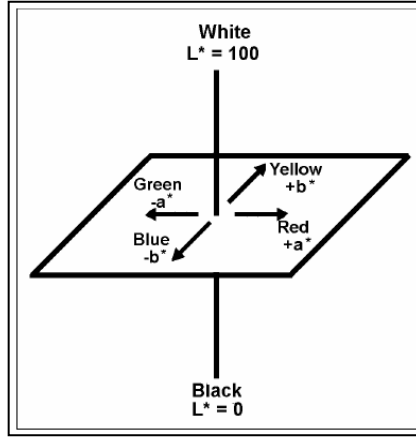
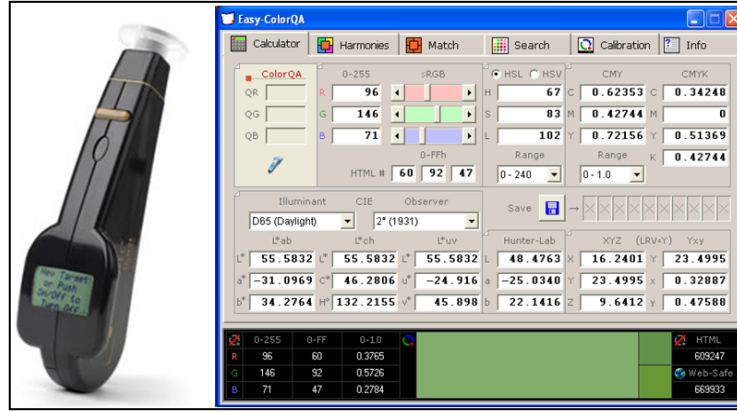
Tablo 1. Murat Tepe Kazısı Bizans Dönemi seramik örnekleri

Şekil 3. Murat Tepe Kazısı Bizans Dönemi seramik örnekleri (MAKLAB Arşivi)

Örnekler	Kalınlık (mm)	L	a	b
BMT-B4	10,98	29,16	7,47	14,28
BMT-B9	10,25	36,26	9,37	21,58
BMT-B11	14,09	20,36	11,76	14,73
BMT-B14	16,03	16,16	1,67	6,49
BMT-B15	14,90	21,86	8,91	14,02
BMT-B16	11,58	16,91	4,45	11,11
BMT-B17	10,35	29,87	15,91	22,46
BMT-B21	18,16	20,77	15,70	21,25
BMT-B23	23,82	14,52	2,93	6,30
BMT-B25	10,43	16,06	5,09	8,55
BMT-B26	14,14	20,06	7,32	14,83
BMT-B28	18,45	24,32	11,14	14,83
BMT-B34	22,76	21,98	9,29	14,85
Ortalama	15,07	22,18	8,54	14,25

Tablo 2. Seramik örneklerin hamur rengi (CIE LAB) analizi ve kalınlıkları

Şekil 4. Renk ölçer ve CEI L*a*b* renk sistemi (MAKLAB Arşivi)

Seramik Örnek Grupları	T (°C)	P (%)	MTA (%)	Kayaç ve Mineraller*	Agrega Boyutu**	Kayaç Kökeni
Seramik Gr1	900-950	7	12	Q,Ç,Pl,By,Py,A,Op	İnce	Andezit
Seramik Gr2	800-850	12	25	Q,Pl,By,G,Gn	Ortalama	Gnays
Seramik Gr3	900-950	5	30	Q,Ç,Pl,By,Gn,Ak,Tr,Op	İri	
Seramik Gr4	850-900	12	70	Q,Ç,Pl,By,Gn,Ş,Kl,Op	Ortalama	Granit
Seramik Gr5	800-850	5	45	Q,Ç,Pl,By,Py,B,G,Ş,Op	İri	
Seramik Gr6	800-850	5	55	Q,Ç,Pl,By,B,G,Op	İri	
Seramik Gr7	850-900	5	55	Q,Ç,Pl,B,G	İri	

(*) A: Andezit, Ak: Aktinolit, B: Bazalt, By: Biyotit, C: Kalsit, Ç: Çört, G: Granit, Gn. Gnays, Kl: Klorit, MTA: Matriks Toplam Agregat, Ol: Olivin, Op: Opak Mineraller, Pl: Plajiyoklas, Py: Piroksen, Q: Kuvars, Ş: Şist, Tr: Tremolit

(**) İnce / Ortalama / İri Boyutlu Agregat (mm) : <0,5 / 0,5-1,0 / >1,0

Seramik Gr1 : BMT-B4

Seramik Gr2 : BMT-B9

Seramik Gr3 : BMT-B11, BMT-B21, BMT-B26, BMT-B28

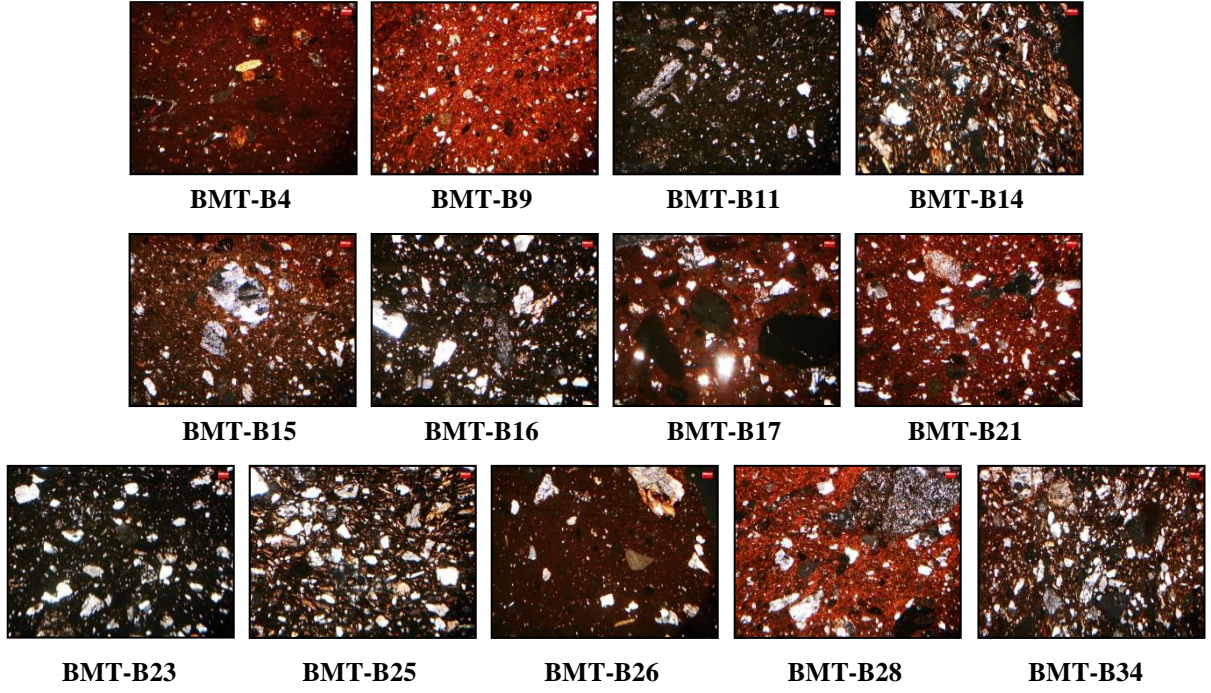
Seramik Gr4 : BMT-B14, BMT-B25

Seramik Gr5 : BMT-B15, BMT-B16, BMT-B17

Seramik Gr6 : BMT-B23

Seramik Gr7 : BMT-B34

Tablo 3. Murat Tepe Kazısı seramik örneklerinin petrografik özellikleri.

Şekil 5. Seramik örneklerin ince kesit optik mikroskop görüntülemeleri (MAKLAB Arşivi)

Element	Conc.'n	BMT-B4	BMT-B9	BMT-B11	BMT-B14	BMT-B15	BMT-B16	BMT-B17	
Na ₂ O	%	0,054	0,016	1,62	0,049	1,31	0,880	0,240	
MgO		7,74	1,86	1,58	3,71	1,27	1,29	1,59	
Al ₂ O ₃		11,00	3,25	13,64	16,42	13,67	12,14	19,03	
SiO ₂		59,41	64,36	65,20	58,85	54,71	62,93	63,65	
P ₂ O ₅		0,442	0,055	0,610	0,386	0,508	0,782	0,540	
SO ₃		0,127	0,001	0,104	0,100	0,112	0,138	0,102	
Cl		0,012	0,0002	0,0002	0,0002	0,047	0,020	0,0002	
K ₂ O		2,19	0,374	2,58	3,43	2,78	2,83	1,61	
CaO		5,48	0,322	2,58	0,89	2,26	2,35	2,39	
TiO ₂		0,730	0,101	1,22	0,969	1,06	1,10	0,985	
V ₂ O ₅		0,027	0,002	0,024	0,033	0,016	0,016	0,028	
Cr ₂ O ₃		0,079	0,078	0,023	0,046	0,012	0,017	0,030	
MnO		0,210	0,102	0,212	0,059	0,110	0,132	0,091	
Fe ₂ O ₃		9,36	7,73	9,15	9,57	7,76	7,69	7,63	
LOI*		3,75	21,37	3,92	5,42	14,83	8,52	2,74	
Co		ppm	58,2	41,9	57,9	45,1	84,7	85	37,9
Ni			433,2	309,2	84,8	145,3	63,2	63,7	60,5
Cu			74,5	39,9	26,5	71,5	17,6	21,4	42,1
Zn	112,2		99,4	125,1	2020	101,3	111,1	105	
Ga	16,3		13	22,4	23,8	25,7	22	25,1	
Ge	0,8		1,7	1,6	2,1	2,3	1,4	1,6	
As	6,6		4	8,2	4,7	9,3	9,1	4,9	
Se	0,3		0,2	0,3	0,5	0,3	0,3	0,3	
Br	0,7		1,4	0,3	1	5,8	3,5	1,9	
Rb	54,8		60,2	85,2	89,9	88,5	86,3	49,4	
Sr	155,4		178	201,4	96,5	203,6	209,3	183	
Y	20,2		14,4	41,3	31,7	42,3	38,1	25,2	
Zr	104,3		155,1	332,5	230,9	405,2	364,2	156,8	
Nb	9		12,3	26,1	15,9	26,3	30,6	18,6	
Mo	3,3		2,9	10,8	8,4	9,8	3,7	6,6	
Cd	0,8		2,9	0,8	1,8	0,8	0,9	0,9	
In	0,8		1,3	0,8	1,9	0,7	0,8	0,9	
Sn	3,7		1,4	2,4	4,1	2,9	3,7	2,2	
Sb	1,9		1,1	0,9	1	0,8	0,8	0,9	
Te	1,1		1,6	1,3	1,3	1,2	1,2	1,2	
Cs	3,7		5,2	3,8	3,9	3,6	3,6	5,3	
Ba	290		574,6	412,8	796,8	436	480,3	296,7	
La	29,9		25,9	36,1	22,9	41,4	29,9	36,2	
Ce	30,2		62,3	85,7	60,9	85,3	69,8	71,2	
Hf	4,4		3,3	5,3	4,3	4,5	3,7	3,8	
Ta	5,9		4,3	3,5	5,1	3,1	3,3	3,8	
W	4,7		4,3	2,9	8,3	2,9	3,5	2,8	
Hg	0,8		0,7	0,8	0,5	0,8	0,8	0,7	
Tl	0,9		0,7	0,9	1	0,9	0,9	0,9	
Pb	16,8		14,8	16,1	26,9	17,3	16,5	21,4	
Bi	0,6	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5		
Th	0,7	3	9,2	0,7	11	10,5	9,4		
U	7,3	17,1	8,9	8,8	7,7	7,8	8,3		

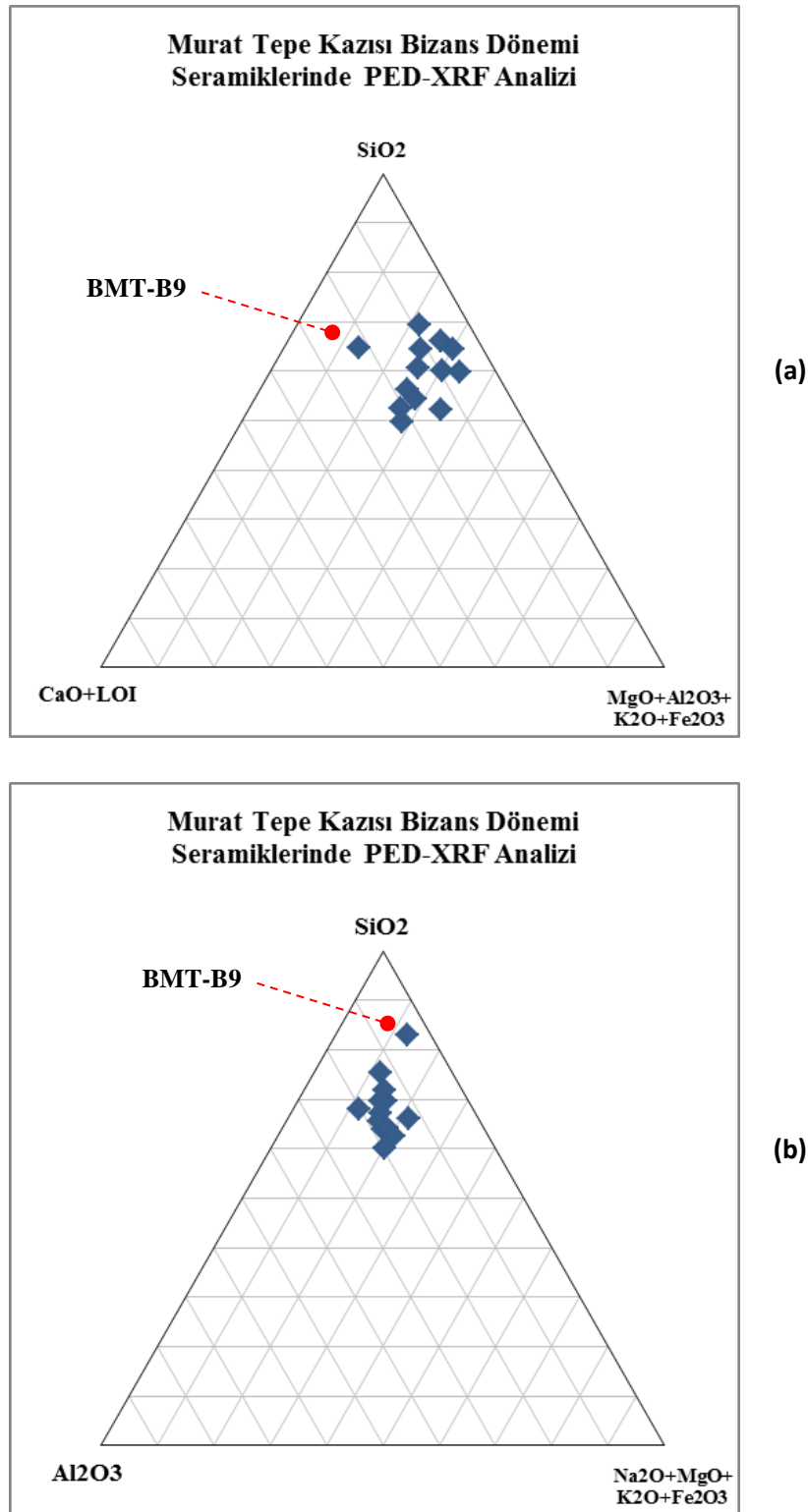
(*) LOI (Loss on Ignition): Yüksek Sıcaklık Fırınında 950°C'de Kızdırma ile Ağırlık Kaybı

Tablo 4. Seramik örneklerin PED-XRF analizi sonuçları

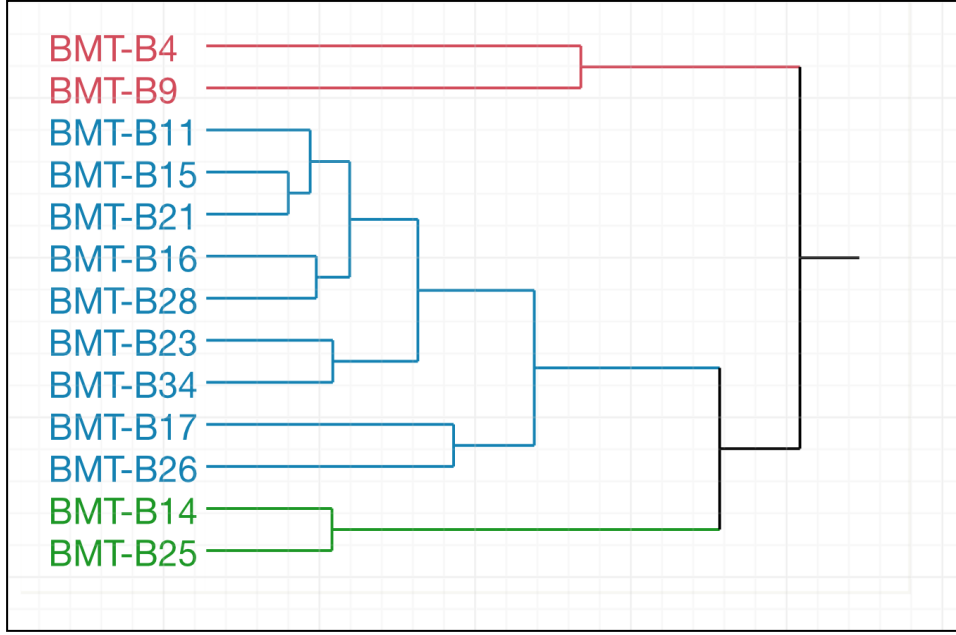
Element	Conc.'n	BMT-B21	BMT-B23	BMT-B25	BMT-B26	BMT-B28	BMT-B34	Ortalama
Na ₂ O	%	0,830	1,45	0,290	0,660	0,640	1,03	0,698
MgO		1,33	1,60	3,93	1,58	1,44	1,54	2,34
Al ₂ O ₃		14,13	14,19	16,80	11,50	13,26	12,89	13,22
SiO ₂		51,47	53,29	51,15	68,60	59,48	48,37	58,57
P ₂ O ₅		0,411	0,848	0,546	0,374	0,647	0,852	0,539
SO ₃		0,101	0,129	0,098	0,115	0,093	0,099	0,101
Cl		0,0002	0,016	0,0002	0,0002	0,0002	0,003	0,008
K ₂ O		2,66	2,47	3,58	2,42	2,64	2,94	2,50
CaO		1,64	2,68	1,00	1,72	1,79	2,53	2,13
TiO ₂		1,04	1,30	0,961	0,888	0,969	1,14	0,957
V ₂ O ₅		0,019	0,022	0,033	0,023	0,017	0,019	0,021
Cr ₂ O ₃		0,017	0,035	0,034	0,019	0,018	0,030	0,034
MnO		0,140	0,215	0,058	0,040	0,136	0,230	0,133
Fe ₂ O ₃		8,24	9,96	9,38	6,24	8,08	10,48	8,56
LOI*		18,62	14,02	12,43	6,88	11,47	18,63	10,97
Co	ppm	57,6	49,7	81,3	39,2	46,8	68,1	58,0
Ni		97,8	80,2	137,6	71	85,7	90,4	132,5
Cu		29,5	32,7	65,1	21,4	23,8	31	38,2
Zn		103,5	121,6	1906	72,2	103,5	124,3	392,7
Ga		23,5	23,1	22,1	19,1	20,9	21,4	21,4
Ge		1,4	1,6	2,3	0,4	1,7	1,9	1,6
As		6,3	12,9	3,5	9,2	6,8	6,4	7,1
Se		0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Br		1	7,6	1	3,9	2,3	1,9	2,5
Rb		77,2	74,3	93,8	93	86	70,7	77,6
Sr		168,1	208,6	113	142,4	186,4	243,2	176,1
Y		38,4	39,1	34	30,5	38,7	37,6	33,2
Zr		346,3	343,5	229,5	265	324,6	323,2	275,5
Nb		29,1	27,2	14,7	19,5	16,3	24	20,7
Mo		5,9	12,6	4,4	2,9	3,7	6,6	6,3
Cd		0,9	1	0,6	0,7	0,8	0,9	1,1
In		0,9	1	0,9	0,7	0,7	0,8	0,9
Sn		3,9	3,7	2,4	2,1	3,5	3,3	3,0
Sb		0,9	1	0,9	0,8	0,8	0,9	1,0
Te		1,2	1,3	1,2	1,1	1,1	1,2	1,2
Cs		3,6	3,3	3,8	9	3,7	3,8	4,3
Ba		457,4	492,3	822	318,8	559,5	685	509,4
La		41,6	35,1	37,7	28,7	34,2	29,8	33,0
Ce		87,1	70,7	73,7	59,5	70,9	79,1	69,7
Hf		6,2	3,7	5,3	4	7,7	5,4	4,7
Ta		3,6	3,8	8,7	3,1	3,8	3,8	4,3
W		3	3,2	8	2,6	3	3,2	4,0
Hg	1	0,8	1,2	0,7	0,8	0,8	0,8	
Tl	0,7	1	0,9	0,8	1	1	0,9	
Pb	17	16	27,1	15,6	17,3	16,5	18,4	
Bi	0,6	0,4	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	
Th	10,7	7,8	0,6	10,5	10,8	8,6	7,2	
U	8,5	15,4	7,7	6,1	6,3	9	9,1	

(*) LOI (Loss on Ignition): Yüksek Sıcaklık Fırınında 950°C'de Kızdırma ile Ağırlık Kaybı

Tablo 4. Seramik örneklerin PED-XRF analizi sonuçları (devam)

Şekil 6. Murat Tepe Kazısı Bizans Dönemi seramik örneklerinin PED-XRF analizi ile belirlenen ana element içeriklerine göre yapılan gruplandırmalar (Triangle Plotting) **(a)** $\text{SiO}_2 - \text{CaO} + \text{LOI} - \text{MgO} + \text{Al}_2\text{O}_3 + \text{K}_2\text{O} + \text{Fe}_2\text{O}_3$ ve **(b)** $\text{SiO}_2 - \text{Al}_2\text{O}_3 - \text{Na}_2\text{O} + \text{MgO} + \text{K}_2\text{O} + \text{Fe}_2\text{O}_3$

Şekil 7. PED-XRF analizi sonuçlarına göre örneklere uygulanan Cluster analizi dendogramı

YAYIN ETİĞİ ve YAZIM KURALLARI

- 1- Seramik Araştırmaları Dergisi [SRMKA], yılda bir kez aralık ayında yayınlanır.
- 2- Gönderilen makaleler daha önce bir yerde yayınlanmamış olmalıdır.
- 3- Seramik Araştırmaları Dergisi [SRMKA], değerlendirmede çift taraflı kör hakemlik süreci uygulamaktadır.
- 4- Makaleler ilk incelemeden sonra iki hakeme gönderilecektir. Hakemler tarafından sunulan rapora göre, yazılar yayınlanmak üzere kabul edilebilir, düzeltmeler talep edilebilir, yazılar reddedilebilir veya üçüncü hakeme gönderilebilir.
- 5- Makaleler Türkçe ve İngilizce yazılabilir.
- 6- Makele online sistem (DergiPark) aracılığıyla dergi editörlüğüne gönderilmelidir.

Bu konuda aşağıdaki link size yardımcı olacaktır.

https://drive.google.com/file/d/1O2JZ8A1IHZwGZHk-ZtZCH0fcIR3pT_oA/view

- 7- Yazarlar telif hakkı devir formunu onaylamalıdır.
- 8- Dergide yer alan yazılardan doğacak her türlü sorumluluk yazar(lar)ına aittir.
- 9- Makaleler için intihal programı kullanılacaktır (Benzerlik %20 altında olmalıdır).
- 10- Makaleler Microsoft Word programında yazılmalıdır.
- 11- Makaleler Times New Roman tipinde yazılmalıdır.
- 12- Başlık sayfanın ortasında 14 Punto (Türkçe ve İngilizce alt alta büyük harflerle),
Metin yazısı 12 punto, dipnotlar 10 punto olmalıdır.
- 13- **Özet:** Makalenin başında, konuyu kısa ve öz biçimde ifade eden ve en az 150, en fazla 250 kelimedenden oluşan Türkçe ve İngilizce özet bulunmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Özeti altında, en az 5, en çok 8 sözcükten oluşan anahtar kelimeler mutlaka verilmelidir. Anahtar kelimelerin ilk harfleri büyük yazılmalıdır ve aralarında virgül kullanılmalıdır.

- 14- Noktalama işaretlerinden sonra bir boşluk bırakılmalıdır (Ölçülerde kullanılan 'Virgül' hariç (Örnek: 5,5 cm)).
- 15- Sayfa formatı; A4, kenar boşlukları (normal) (üst, alt, sol, sağ 2,5 cm) olmalıdır.

- 16- Paragraf Satır Aralığı 1,5 olmalıdır.
- 17- Fotoğraflar ve çizimler vd. 300 dpi çözünürlükte ve TIFF formatında olmalıdır.
- 18- Tüm resim, çizim, levha ve haritalar için sadece “Fig.” kısaltması kullanılmalıdır.
- 19- Seramikler yayında kullanması istendiği şekliyle toplu ve tek tek gönderilmelidir.
- 20- Seramiklerin çizimleri yanına mümkün oldukça fotoğrafları da gönderilmelidir.
- 21- İlk dipnotta yazar kurum bilgisi, e-posta adresi ve ORCID (Open Researcher and Contributor ID) numarası eklenecektir.
- 22- Dipnotlar her sayfanın altında verilmelidir.
- 23- İtalik karakter sadece eski diller (Örn. Latince, Akkadca) için kullanılacaktır.

Dipnot: Soyadı tarih, sayfa, figür ya da levha.

Işıklı 1998, 23, Plate 8, Cat. No. 15.

İki İsimde

Yılmaz- Ergürer 2012, 23, Plate 8.

3 isim ve daha fazlasında

Yılmaz vd. 2012, 23, Levha 8, Kat. No. 3.

KAYNAKÇA

Kitaplar

İsim Baş Harfi ve Soyadı, Kitap Tam İsmi, Basım Yeri Tarihi

Hayes 1972

J. W. Hayes, Late Roman Pottery, London 1972.

Crowfoot vd. 1957

J. W. Crowfoot- G. M. Crowfoot- K. M. Kenyon, The Object from Samaria. Samaria- Sebaste III, Londra 1957.

Sürelî Yayınlar

İsim Baş Harfi ve Soyadı, Tırnak içinde yayın ismi, Dergi ismi ya da kısaltması, Sayfa Aralığı veya Levha

Hayes 1967

J. W. Hayes, "North Syrian Mortaria", Hesperia 36, No. 4, 1967, 337- 347.

Borkisch-Böttger 1966

G. Borkisch- B. Böttger, "Spätrömische und Frühbyzantinische Keramik", Klio 47, 1966, 209- 256

Ceviriler

İsim Baş Harfi ve Soyadı, Kitap Tam İsmi (Parantez içinde Çev. Kısaltması ve çeviren yazar), Basım Yeri Tarihi.

Boardman 2005

J. Boardman, Yunan Heykeli, Klasik Dönem (Çev. G. Ergin), Ankara 2005.

Kitap Bölümleri ve Editörlü Yayınlar/ Chapter in an edited work

İsim Baş Harfi ve Soyadı, “Tırnak içinde yayın ismi”, Kitap İsmi, (Ed. Kısaltması ile editör) , Basım Yeri Tarihi, sayfa aralığı.

Ergürer 2013

H. E. Ergürer, “Tiyatro”, Antik Troas’ın Parlayan Kenti Parion, (Ed. C. Başaran), Ankara 2013, 77- 86.

Ergürer 2014

H. E. Ergürer, “Late Roman Light Coloured Ware from Parion”, Late Hellenistic to Medieval Fine Wares of The Aegean Coast Of Anatolia Their Production, Imitation and Use, (Eds. H. Meyza, K. Domzalski), Varsovia 2014, 175- 192

Sempozyum Yayınları

İsim Baş Harfi ve Soyadı, Tırnak içinde yayın ismi, Yayınladığı Kitap ya da Dergi ismi, varsa (Ed. Kısaltması ile editör) , Basım Yeri Tarihi, sayfa aralığı.

Mandel 2000

U. Mandel, “Die Frühe Produktion Der Sog. Oinophorenware- Werkstätten von Knidos”, RCRFActa 36, Abingdon 2000, 57- 68.

Tezler

İsim Baş Harfi ve Soyadı, tezin ismi, (üniversite, bölüm bilgisi), (Yayınlanmamış/ yayınlanmış) Basım Yeri Tarih.

Ergürer 2012

H. E. Ergürer, Parion Roma Seramikleri, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum 2012.

İnternet Kaynağı/ Internet Source

<https://veritabani.srmka.com/> (Alıntı tarihi ve varsa DOI numarası) şeklinde verilmelidir.

KAYNAKÇA ve YAYIN KISALTMALARI ÖRNEĞİ

Sürelî yayın ve kitap serilerinin kısaltmaları için aşağıdaki linklere bakabilirsiniz.

<https://www.ajaonline.org/submissions/journals-series>

<http://www.tayproject.org/bibkisaltma.html>

AASOR	Annual of the American Schools of Oriental Research
AJA	American Journal of Archaeology
LRCW 1	Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphores in the Mediterranean, Archaeology and Archaeometry, Ed. J. M. Gurt i Esparraguera, J. Buxeda i Garrigos, M.S. Cau Ontiveros, BAR- IS 1340, The Basingstoke Press, England 2005
RIC	The Roman Imperial Coinage
TAD	Türk Arkeoloji Dergisi

Abadie Reynal- Sodini 1992

C. Abadie- Reynal- J. P. Sodini, *La Céramique Paléochrétienne De Thasos (Alik, Delkos, Fouilles Anciennes), Études Thasiennes XIII. Athens 1992.*

Akyürek 1992

N. E. Akyürek, "Terra Sigillata aus dem Heiligtum des Apollon Smintheios", AMSt 8, Studien zum Antiken Kleinasien II, 1992, 125- 166.

Doğer 2005

L. Doğer, "Byzantine Ceramics: Excavation at Smyrna Agora", Çanak, Akdeniz ve Çevresindeki Arkeolojik Kazılarda Ele Geçen Geç Antik ve Ortaçağ Seramiği ve Mimari Seramiği, Byzas 7, (Ed. B. Böhlendorf- Arslan, A.O. Uysal, J. Witte-Orr), İstanbul 2005, 97- 121.

Hayes 1972

J. W. Hayes, Late Roman Pottery, London 1972.

Diğer Kısaltmalar

Arş.	: Arşiv
Bkz.	: Bakınız
Çev.	: Çeviren
Dn.	: Dipnot
Ed. / Eds	: Editör (ler)
Env. No.	: Envanter Numarası
Kat. No.	: Katalog Numarası
Lev.	: Levha
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
Res.	: Resim

vb. : ve benzeri

vd. : ve diğerleri

EDİTÖRLER İÇİN YAYIN ETİĞİ

Yayın etiği konusunda DergiPark tarafından dergi editörleri için önerilen yönerge (The COPE code of Conduct for Journal Editors) beklenen minimum standartları ortaya koymaktadır.

(Türkçe)

<http://dergipark.gov.tr/download/file/6>

Yazım Kuralları: <https://dergipark.org.tr/tr/journal/3024/file-manager/15820/download>

AUTHOR

GUIDELINES

- 1- The Journal of Ceramic Research will be published once a year, in December.
- 2- The material submitted for publication should not be published previously.
- 3- The Journal of Ceramic Research applies an anonymous peer review process.
- 4- After the first examination the article will be sent to two referees. According to the report submitted by the referees, the article will be accepted for publication, corrections will be requested or the article will be rejected. In case of two diverging opinions a third referee will be appointed.
- 5- Articles in Turkish or English are welcome.
- 6- The articles must be sent to the journal's editor through the online system "DergiPark".

Help is provided by the link below:

https://drive.google.com/file/d/1O2JZ8A1IHZwGZHk-ZtZCH0fcIR3pT_oA/view

- 7- Authors must approve the copyright form.
- 8- The full responsibility of the texts, which will be published in the journal, stays with the author(s).
- 9- A plagiarism programme will be used (Similarity should be below 20%).
- 10- Articles should be written in Microsoft Word and submitted in .docx format.
- 11- Articles should be written in Times New Roman.
- 12- The title of the article should be 14pt and centered (with capital letters in Turkish and English). The text should be 12 pt, footnotes 10 pt.
- 13- **Abstract:** The article should include Turkish and English abstracts at the beginning (150-250 words).

Keywords: 5 to 8 keywords should be placed at the end of the abstract. The first letters of the keywords must be written in capital letters and a comma must be used between them.

- 14- One space must be given after the punctuation marks (Except for 'commas' used in measurements (For example: 5,5 cm)
- 15- Format of the page: A4 portrait, margins (normal) (top, bottom, left, right 2,5 cm)
- 16- The spacing of the paragraph line should be 1,5.

- 17- Photographs and drawings should be sent at least in 300 dpi resolution and preferably in TIFF format.
- 18- The abbreviation “Fig.” should be used for all photographs, drawings, plates and maps.
- 19- Ceramics should be sent collectively (for the article) and one by one (for the database).
- 20- Besides the drawings, photographs of ceramics should be sent as well, if possible.
- 21- In the first footnote, the information about the author’s institution, an e-mail address and the ORCID (Open Researcher and Contributor ID) number should be added.
- 22- Footnotes should be given at the bottom of each page.
- 23- Italics will be used for old languages in any article only.

Footnote:

Surname Date, Page Number, Fig. or Plate.

Işıklı 1998, 23, Plate 8, Cat. No. 15.

Two authors

Yılmaz- Ergürer 2012, 23, Plate 8.

Three or more authors

Yılmaz *et al.* 2012, 23, Plate 8, Cat. No. 3.

BIBLIOGRAPHY

Kitaplar/ Books

The first letter of the name, Surname, Title of the Book, Place of Publication Date of Publication

Hayes 1972

J. W. Hayes, Late Roman Pottery, London 1972.

Crowfoot *et al.* 1957

J. W. Crowfoot- G. M. Crowfoot- K. M. Kenyon, The Object from Samaria. Samaria- Sebaste III, Londra 1957.

Journal Article

The first letter of the name and Surname, “Title of the article in inverted commas”, Name of Journal, Page range or plate.

Hayes 1967

J. W. Hayes, “North Syrian Mortaria”, *Hesperia* 36, No. 4, 1967, 337- 347.

Borkisch-Böttger 1966

G. Borkisch- B. Böttger, “Spätrömische und Frühbyzantinische Keramik”, *Klio* 47, 1966, 209- 256

Translated Works

The first letter of the name and Surname, Title of the Book (Trans.) Place of Publication
Date of Publication

Boardman 2005

J. Boardman, Yunan Heykeli, Klasik Dönem (trans. by G. Ergin), Ankara
2005.

Chapter in an edited work

The first letter of the name and Surname, “Title of the article in inverted commas”, Name
of Book, (Editor(s)), Place of Publication, Date of Publication, Page range.

Ergürer 2013

H. E. Ergürer, Tiyatro, in: (Ed. C. Başaran), Antik Troas’ın Parlayan Kenti
Parion, Ankara 2013, 77- 86.

Ergürer 2014

H. E. Ergürer, “Late Roman Light Coloured Ware from Parion”, Late Hellenistic
to Medieval Fine Wares of the Aegean Coast of Anatolia Their Production,
Imitation and Use, (Eds. H. Meyza, K. Domzalski), Varsovia 2014, 175- 192

Symposium Publications

The first letter of the name and Surname, “Title of the article in inverted commas”, Name
of Book or journal, (Editor(s)), Place of Publication, Date of Publication, Page range.

Mandel 2000

U. Mandel, “Die Frühe Produktion der Sog. Oinophorenware- Werkstätten von
Knidos”, *RCRFA* 36, Abingdon 2000, 57- 68.

Thesis

The first letter of the name and Surname, Name of the thesis, Information of University,
(Unpublished PhD diss.), Place of Publication and date

Ergürer 2012

H. E. Ergürer, Parion Roma Seramikleri, Atatürk University,
Institute of Social Sciences, Department of Classical
Archaeology, (Unpublished PhD diss.) Erzurum 2012.

Internet Source

<https://veritabani.srmka.com/> (quote date and if available DOI number) should be.

BIBLIOGRAPHY AND EXAMPLE OF ABBREVIATIONS

For abbreviations of periodicals and book series see:

<https://www.ajaonline.org/submissions/journals-series>

<http://www.tayproject.org/bibkisaltma.html>

AASOR Annual of the American Schools of Oriental Research

AJA American Journal of Archaeology

LRCW 1 Late Roman Coarse Wares, Cooking Wares and Amphores in the Mediterranean, Archaeology and Archaeometry, Ed. J. M. Gurt i Esparraguera, J. Buxeda i Garrigos, M.S. Cau Ontiveros, BAR- IS 1340, The Basingstoke Press, England 2005

RIC The Roman Imperial Coinage

TAD Türk Arkeoloji Dergisi

Abadie Reynal- Sodini 1992

C. Abadie- Reynal- J. P. Sodini, *L Céramique Paléochrétienne De Thasos (Alikí, Delkos, Fouilles Anciennes), Études Thasiennes XIII. Athens 1992.*

Akyürek 1992

N. E. Akyürek, "Terra Sigillata aus dem Heiligtum des Apollon Smintheios", AMSt 8, Studien zum Antiken Kleinasien II, 1992, 125- 166.

Doğer 2005

L. Doğer, "Byzantine Ceramics: Excavation at Smyrna Agora", Çanak, Akdeniz ve Çevresindeki Arkeolojik Kazılarda Ele Geçen Geç Antik ve Ortaçağ Seramiği ve Mimari Seramiği, Byzas 7, (Ed. B. Böhlendorf- Arslan, A.O. Uysal, J. Witte-Orr), İstanbul 2005, 97- 121.

Hayes 1972

J. W. Hayes, Late Roman Pottery, London 1972.

Other abbreviations

Arch. : Archive

Trans. : Translate

Fn. : Footnote

Ed. / Eds : Editör (s)

Inv. No. : Inventory Number

Cat. No. : Catalogue Number

Pl. : Plate

BC	: Before Christ
AD	: Anno Domini
<i>i.a.</i>	inter altri = among others
et al.	: et alii

PRACTICE GUIDELINES FOR JOURNAL EDITORS

(English)

https://publicationethics.org/files/Code_of_conduct_for_journal_editors_Mar11.pdf

Author Guidelines: <https://dergipark.org.tr/journal/3024/file-manager/14411/download>

SERAMİK ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
THE JOURNAL OF CERAMIC RESEARCH

e-ISSN: 2687-5683

www.srmka.com